

Si ndërveprojnë migrimi, kapitali njerëzor dhe tregu i punës në Shqipëri

Ilir Gëdeshi

Report drafted by Ilir Gëdeshi for the European Training Foundation, under the supervision of the Vienna Institute for International Economic Studies (wiiw).

Manuscript completed in July 2021.

The contents of this report are the sole responsibility of the author and do not necessarily reflect the views of the ETF or the EU institutions.

© European Training Foundation, 2021

Reproduction is authorized provided the source is acknowledged.

Parathënie

Vendet e Ballkanit Perëndimor karakterizohen nga një popullsi në rënie, e nxitur nga niveli i ulët i lindjeve, plakja e popullsisë dhe migrimi i vazhdueshëm. Emigrimi nga rajoni ka qenë konstant që nga vitet 1990, duke evoluar nga migracioni i parregullt për qëllime pune mes personave me nivele të ulëta kualifikimi deri në nivele mesatare aftësish për punë në migrim të rregullt për qëllime të ribashkimit familjar, studentë që studiojnë jashtë dhe, së fundmi, migrim për qëllime pune të personave me një nivel të lartë aftësish.

Në vitin 2020, Fondacioni Evropian i Trajnimit (ETF), së bashku me Institutin e Vjenës për Studime Ekonomike Ndërkombëtare (wiiw), filluan një studim rajonal të titulluar 'Dinamikat e migrimit nga perspektiva e kapitalit njerëzor në Ballkanin Perëndimor'. Qëllimi i tij ishte të hidhte dritë mbi marrëdhëniet trekëndëshe midis formimit të kapitalit njerëzor, tregjeve të punës dhe migrimit, dhe të përcaktonte se si funksionon aktualisht sistemi arsimor dhe si ndikon tregu i punës te migrimi në secilin vend.

Ky raport, i cili është një nga gjashtë raportet e vendeve të prodhuara brenda kontekstit të studimit, u hartua nga Ilir Gedeshi bazuar në një kornizë të përbashkët analitike të zhvilluar nga ETF dhe wiiw. Studimi ka përfshirë një analizë të gjerë të literaturës dhe raporteve ekzistuese dhe zhvillimin e mjeteve për të analizuar rrjedhën dhe të dhënat e disponueshme për migrantët shqiptarë bazuar në statistikën ndërkombëtare ekzistuese.

Një analizë e veçantë statistikore e bazuar në të dhënat e Anketës së Fuqisë Punëtore Shqiptare (2011–2019) është kryer duke përdorur qasjen e kohortit, udhëhequr nga Sandra Leitner e wiiw, e cila përgatiti gjetjet kryesore të përdorura në këtë raport (Shtojca 1). Autori i studimit zhvilloi edhe disa intervista të thelluara me ekspertë nga Ministria e Financave dhe Ekonomisë, Ministria e Arsimit, Sportit dhe Rinisë, Ministria e Brendshme, Agjencia Kombëtare e Diasporës, Tirana Goethe Institute si dhe me përfaqësuesit lokalë të IOM, UNDP dhe GIZ.

Drafti i raportit përfitoi nga diskutime të gjera, udhëzime dhe komente nga ekipi i wiiw (Michael Landesmann, Hermine Vidovic, Sandra Leitner, Isilda Mara) dhe ekipi i ETF (Ummuhan Bardak, Mariavittoria Garlappi, Cristiana Burzio, Romain Boitard dhe Mirela Gavoci). Raporti përfundimtar u prezantua në një uebinar në internet në 30 qershor 2021 për palët kryesore të interesit në vend, duke përfshirë institucionet publike, shoqërinë civile dhe studiuesit.

ETF dëshiron të falënderojë të gjithë institucionet dhe individët në Shqipëri që kanë ndarë informacione dhe mendimet e tyre mbi temën gjatë gjithë hulumtimit dhe duke marrë pjesë në uebinarin online të ETF. Në veçanti, ETF, wiiw dhe autori u janë mirënjohës punonjësve të Zyrës Shtetërore të Statistikave të cilët, sipas rregullave të tyre të brendshme, siguruan akses në Anketën e Fuqisë Punëtore (2011-2019) në sallën e tyre të sigurt. Ky raport nuk do të ishte i mundur pa kontributet e tyre.

Përmbajtja

Parathënie	1
Përmbledhje ekzekutive.....	5
1. Hyrje	8
2.1 Migrimi i mundshëm dhe tendencat e reja	11
2.2 Struktura social-demografike e migracionit shqiptar	14
2.3 Implikimet e këtyre trendeve të reja.....	17
2.4. Politikat e migracionit në Shqipëri	19
3. Shpërndarja e fuqisë punëtore - migrimi.....	21
4 Formimi i kapitalit njerëzor - migrimi.....	28
4.1. Perspektivat e migrimit si një nxitje për formimin e kapitalit njerëzor	30
4.2. Arsimi ndërkombëtar si një faktor për migracionin.....	31
4.3. Arsimi i brendshëm universitar dhe politika e AFP-së që ndikojnë në migrimin ndërkombëtar	33
4.4. Ndikimi i migrimit në formimin e kapitalit njerëzor të anëtarëve të familjes.....	35
4.5. Kontributi i aftësive të marra jashtë vendit në furnizimin me kapital njerëzor të vendit të vet.....	35
5. Ndikimi i krizës së Covid-19	36
6. Përfundime dhe implikime të politikave	36
Shtojca 1: Metodologjia e qasjes së kohortit.....	44
Shtojca 2: Struktura Arsimore e Shqipërisë	45

Lista e figurave

Figura1. Marrëdhëniet midis migrimit, formimit të kapitalit njerëzor dhe shpërndarjes së fuqisë punëtore

Figura 2. Vendet kryesore të emigracionit (përqindja e popullsisë rezidente)

Figura 3. Migrimi i mundshëm sipas vitit të lindjes, 2018 (në përqindje)

Figura 4. 15 vendet e para për sa i përket shkallës së emigrimit të personave me aftësi të lartë pune, 2015/16 (në%)

Figura 5. Dinamika e stokut të mjekëve shqiptarë në vendet e OECD-së

Figura 6. Ndarja e emigracionit sipas nivelit të aftësive në vendet e përzgjedhura (2010)

Figura 7. Migrimi neto sipas grupmoshës dhe shkallës së arsimit (kumulative 2012-2019)

Figura 8. Studentë universiteti nga vendet e BB që studiojnë jashtë (1998-2018)

Figura 9. Synimi për të migruar sipas fushës së studimit (në përqindje)

Lista e tabelave

Tabela 1. Migrantët shqiptarë sipas vendit të destinacionit 1995 - 2019 (në%)

Tabela 2. 10 vendet e dëshiruara të destinacionit në vitin 2018 krahasuar me 2007 (në%)

Tabela 3. Arsyet kryesore të largimit nga Shqipëria

Tabela 4. Migrimi potencial dhe niveli më i lartë i arsimit i përfunduar, 2018 dhe 2007 (në%)

Tabela 5. Moshë dhe struktura gjinore e migracionit shqiptar

Tabela 6. Struktura moshore e popullatave migruese dhe rezidente

Tabela 7. Nivelet arsimore të migrantëve shqiptarë (15 vjeç e lart) sipas viteve (në%)

Tabela 8. Struktura arsimore e migrantëve shqiptarë (15 vjeç e lart) në disa vende destinacioni në vitin 2010/11 (në%)

Tabela 9. Struktura arsimore e migrantëve shqiptarë dhe e popullsisë rezidente në Shqipëri (në%)

Tabela 10. Niveli i arsimit të migrantëve shqiptarë në disa vende të OECD-së

Tabela 11. Treguesit bazë të tregut të punës

Tabela 12. Niveli i besimit të popullatës dhe migrantëve të mundshëm në... (në%)

Tabela 13. Arritja arsimore e popullsisë aktive (mosha 15 vjeç +, në%)

Tabela 14. Numri i studentëve që përfundojnë arsimin e mesëm dhe të lartë sipas vitit

Tabela 15. Më pak arritje arsimore sesa pritshmëritë (në%, studentë shqiptarë të moshës 15 vjeç)

Tabela 16. Dëshira për trajnim dhe llojet e trajnimit në vitin 2018 dhe 2007 (në%)

Tabela 17. Dëshira e studentëve të shkollës së mesme që janë nga fundi i shkollës për të studiuar jashtë dhe në Shqipëri (në %)

Tabela 18. Në lidhje me qëllimin tuaj për t'u kthyer në Shqipëri, cili nga pohimet e mëposhtme përputhet më shumë me pritshmëritë tuaja?

Tabela 19. Qëllimi për të emigruar nga Shqipëria nga ana e studentëve shqiptarë të universiteteve (në përqindje)

Shkurtesat

AADF	Fondi Shqiptaro Amerikan i Zhvillimit
CESS	Qendra e Studimeve Ekonomike dhe Sociale
DIOC	Baza e të dhënave për emigrantët në vendet e OECD
ETF	Fondacioni Evropian i Trajnimit
EVS	Studimi Evropian i Vlerës
BE	Bashkimi Evropian
IHD	Investim direkt i huaj
PBB	Prodhimi i Brendshëm Bruto
GER	Shkalla bruto e regjistrimit
GIZ	Shoqata gjermane për bashkëpunim ndërkombëtar
IAB	Instituti për Kërkime të Punësimit
INSTAT	Instituti Kombëtar i Statistikave të Shqipërisë
LEK	Monedha zyrtare e Shqipërisë
AFP	Anketa e Fuqisë Punëtore
MFE	Ministria e Financave dhe Ekonomisë
MASR	Ministria e Arsimit, Sportit dhe Rinisë
OECD	Organizata për Bashkëpunim dhe Zhvillim Ekonomik
PISA	Programi për Vlerësimin Ndërkombëtar të Studentëve
RCC	Këshilli i Bashkëpunimit Rajonal
READ	Ekspertizë kërkimore nga diaspora akademike
RPL	Njohja e studimeve të mëparshme
UIS	Instituti i Statistikave i UNESCO-s
MB	Mbretëria e Bashkuar
UNESCO	Organizata Arsimore, Shkencore dhe Kulturore e Kombeve të Bashkuara
UNDP	Programi i Kombeve të Bashkuara për Zhvillim
SHBA	Shtetet e Bashkuara të Amerikës
AFP	Arsimi dhe aftësimi profesional
BB	Banka Botërore
wiiw	Instituti i Vjenës për Kërkime Ekonomike Ndërkombëtare

Përmbledhje ekzekutive

- Që nga fillimi i tranzicionit post-socialist në 1991, Shqipëria ka përjetuar një nga proceset më të mëdha migratore të kohëve moderne në botë për sa i përket shkallës (si përqindje e popullsisë aktuale) dhe intensitetit të migrimit ndërkombëtar. Aktualisht, më shumë se 1.6 milion shqiptarë, ekuivalente me më shumë se gjysmën e numrit të njerëzve që jetojnë brenda vendit, janë jashtë vendit. Migrimi shqiptar vazhdon dhe ka të ngjarë ta bëjë këtë edhe në të ardhmen.
- Megjithëse migracioni shqiptar ka qenë një proces dinamik gjatë tre dekadave të fundit, intensiteti dhe karakteristikat e tij kanë ndryshuar pak a shumë çdo dekadë. Gjatë dekadës së parë të emigracionit shumë të lartë në vitet 1990, mund të vëreheshin tre momente kryesore: Në periudhën 1991–93 menjëherë pas hapjes së kufijve; rreth vitit 1997 kur një kolaps financiar thelloi varfërinë dhe trazirat civile; dhe në vitin 1999 gjatë krizës së refugjatëve të Kosovës që destabilizoi edhe Shqipërinë. Në këtë dekadë të parë, migrimi konsistonte kryesisht në lëvizjen e djemve të rinj që shkonin në Greqi dhe në Itali, kryesisht përmes lëvizjeve 'të parregullta', pasi kanalet ligjore ishin praktikisht inekzistente. Bazuar në Regjistrimin e popullsisë të vitit 2001, sipas INSTAT-it, ishin rreth 600.000 shqiptarë që kishin emigruar jashtë vendit në këtë periudhë.
- Dekada e dytë nga viti 2001 deri në 2010-ën u karakterizua nga një maturim i flukseve, duke përfshirë bashkimin familjar dhe më shumë fëmijë të lindur në familje që jetonin jashtë. Çelësi i këtij ndryshimi në strukturën e emigracionit ishin një sërë skemash legalizuese që nisi Italia dhe Greqia në fund të viteve 1990 dhe të përsëritura në dekadën vijuese. U zhvillua një proces i shpejtë për sistemimin dhe integrimin e tyre. U zgjeruan gjithashtu edhe destinacionet e zgjedhura për emigrim në vende të tjera evropiane dhe në Amerikën e Veriut. Krahësuar me eksodin frenetik të viteve 1990, flukset në vitet 2000 ishin më të ulëta për nga shkalla dhe kryesisht të ligjshme për nga natyra. Bazuar në Regjistrimin e vitit 2011, INSTAT-i llogariti një emigrim neto prej 481,000 shqiptarësh për dekadën 2001 - 2011.
- Në dekadën e tretë të migrimit, si rezultat i faktorëve të brendshëm dhe të jashtëm (kriza ekonomike globale), kanë ndodhur ndryshime të konsiderueshme cilësore dhe sasiore në lidhje me natyrën e migracionit shqiptar, të cilat duhet të merren parasysh nga politikëbërësit. Janë faktorët ekonomikë ata që nxisin migrimin, dhe në masë më të vogël, edhe faktorët e lidhur me familjen që mbizotërojnë, por kontributi i tyre është zvogëluar. Janë disa faktorë të rinj që janë bërë më të rëndësishëm, si 'arsimimi i fëmijëve' dhe 'mungesa e perspektivës në Shqipëri'. Megjithëse Greqia dhe Italia fqinje mbeten vendet kryesore të destinacionit për migracionin shqiptar (afërsisht gjysmë milioni në secilin vend), ka të ngjarë që ky numër të vijë në rënie në të ardhmen. Gjermania dhe disa vende të përparuara të Evropës Perëndimore, si dhe Amerika e Veriut, ka të ngjarë të jenë vendet kryesore pritëse në të ardhmen ku do të përqendrohen shqiptarët shumë të kualifikuar dhe të arsimuar. Kjo zhvendosje në destinacionet e emigracionit shqiptar mundet që, nga njëra anë, të kenë efekt pozitiv në lidhje me remitancat financiare dhe sociale (ide, mentalitete, qasje), rritjen e kapitalit njerëzor (arsim, profesionet e reja). Nga ana tjetër, ato do të kontribuojnë në uljen e kapitalit njerëzor në vend.
- Ndryshimet në faktorët nxitës dhe në gjeografinë e migracionit reflektohen edhe në strukturën sociale dhe demografike dhe në cilësinë e rrjedhave të saj. Migrimi ndërkombëtar është më i lartë tek të rinjtë në të 20-at, tek më të arsimuarit dhe më të kualifikuarit. Kjo mund të shpjegohet, nga njëra anë, me shanset më të larta të punësimit të personave të arsimuar dhe shumë të aftë në vendet më të përparuara të BE-së (veçanërisht në Gjermani) dhe në Amerikën e Veriut. Nga ana tjetër, kjo tregon se njerëzit e kualifikuar dhe të arsimuar janë të pakënaqur me shanset e punësimit dhe me kushtet e punës në Shqipëri. Rrjedhimisht, Shqipëria do të goditet gjithnjë e më shumë nga ikja e trurit dhe ikja e aftësive, gjë që do të sjellë pasojë negative.
- Ekziston një korrelacion i fortë midis arsimit dhe migrimit ndërkombëtar. Cilësia e ulët e arsimit në Shqipëri shtyn shumë familje dhe individë të migrojnë për një arsimim më të mirë të fëmijëve. Për më tepër, Shqipëria ka një mospërputhje në kërkesën dhe ofertën për punë të kualifikuara dhe të specializuara brenda vendit. Numri i studentëve të diplomuar shqiptarë, megjithëse është në rënie për shkak të nivelit të ulët të lindjeve, është dukshëm më i lartë sesa kërkesa për punë të kualifikuara. Si

rezultat, kjo i shtyn shumë të rinj të kualifikuar dhe të arsimuar të migrojnë. Megjithatë, migrimi ndërkombëtar ka ndikuar edhe në arsim. Kështu, migrantët potencialë shqiptarë tani janë më të vetëdijshëm se sa një dekadë më parë për nevojën për trajnim profesional, përvetësimin e gjuhës dhe për të mësuarin rreth kulturës së vendit pritës, në mënyrë që të jenë në gjendje të përshtaten më lehtë me kërkesat e tregut të punës jashtë vendit.

- Pavarësisht disa tendencave pozitive të viteve të fundit, tregu i punës në Shqipëri ka nevojë për ndryshime të thella strukturore. Shkalla e papunësisë mbetet në nivele dyshifrore, pagat janë të ulëta, pjesa e vendeve të punës të pakualifikuar në sektorin informal është e lartë, vulnerabiliteti në punë është gjithashtu i lartë. Sipas intervistave, edhe të rinjtë e kualifikuar dhe të mirëarsimuar janë të pakënaqur me kushtet e punës, me ekzistencën e rrjeteve klienteliste dhe të 'lidhjeve' për të gjetur një punë të paguar mirë, me mungesën e vendeve të kualifikuara dhe të kënaqshme, mungesën e mundësive për karrierë avancimi, dhe me pasigurinë e vendit të punës. Të gjithë këta faktorë prodhojnë flukse migrantësh nga të gjitha grupet shoqërore, nga punëtorët me aftësi të ulëta te personat tejet të arsimuar.
- Kështu, nevojiten reforma thelbësore në tregun shqiptar të punës në mënyrë që të zbuten tendencat e forta të migrimit. Të gjitha politikat dhe programet e tregut të punës që synojnë të ulin papunësinë dhe të rrisin numrin e vendeve të denja dhe të mirëpaguara të punës janë të rëndësishme për emigracionin. Shteti duhet të përqendrohet veçanërisht tek politikat e punësimit që prekin punëtorët e mesëm dhe të kualifikuar që janë gjithmonë e më të prirur për të emigruar. Punësimi në sektorin publik duhet të racionalizohet përmes procedurash të drejta dhe transparente të rekrutimit. Nevojitet më shumë fleksibilitet dhe mbështetje për sipërmarrjen, për zhvillimet e reja të biznesit që gjenerojnë vendet aq të nevojshme të punës.
- Në veçanti rinia e Shqipërisë ka nevojë për një perspektivë të qartë për të ardhmen, në mënyrë që të minimizojë numrin e atyre që e shohin emigracionin si 'zgjidhjen e vetme'. Kjo do të kërkonte jo vetëm përmirësimin e shkallës dhe cilësisë së vendeve ekzistuese të punës, si dhe mundësive për të bërë biznes në Shqipëri, por edhe krijimin e një ambienti të përshtatshëm për të rinjtë e talentuar dhe të mirëarsimuar për të gjetur punë që u japin kënaqësi, që paguhen në përpjesëtim të drejtë me kualifikimet e tyre dhe që krijojnë mundësi të barabarta për avancim profesional. Për më tepër, kërkon shërbime të përmirësuara shëndetësore, arsimore dhe të mbrojtjes sociale, më pak korrupsion, më shumë siguri fizike dhe shoqërore, jetë të pasuruar social-kulturore dhe mjedis të pastër.
- Mund të lindin boshllëqe sa u përket aftësive në tregun e brendshëm të punës si rezultat i migrimit. Vendi duhet të ngrejë mekanizma për t'i monitoruar këto boshllëqe aftësish dhe për të zbatuar masa më sistematike për rritjen e aftësive dhe për përvetësimin e aftësive të reja nga punonjësit aktualë dhe personat e rritur sipas rrethanave (p.sh. qasja e të mësuarit gjatë gjithë jetës). Për shembull, aftësitë dixhitale dhe të gjelbra mund të shihen si prioritet duke pasur parasysh boshllëqet që pritet të krijohen, të cilat mund t'i inkurajojnë të rinjtë në planin afatmesëm të qëndrojnë në Shqipëri dhe të punojnë nga shtëpia për punëdhënësit në vende të tjera - siç ndodh në vendet e tjera të rajonit (p.sh. në Serbi).
- Shpenzimet për arsimin (në të gjitha nivelet), si një përqindje e PBB-së, duhet të rriten vazhdimisht derisa të përafrohen me nivelet e BE-së. Nevojiten më shumë investime në të gjitha nivelet e arsimit, nga arsimi fillor dhe i mesëm deri te arsimi i lartë, me fokus të veçantë tek kompetencat kryesore. Përmirësimi i cilësisë së arsimit dhe AFP-së për të gjithë duhet të jetë një përparësi, ndërkohë që edhe sistemi arsimor duhet të përshtatet shpejt me nivelin e lartë të lëvizshmërisë së popullatës. Për më tepër, nevojiten më shumë investime për rritjen e kërimit shkencor me qëllim ngritjen e statusit dhe të profilit të universiteteve shqiptare. Shqipëria mund të nxisë bashkëpunimin me universitetet e BE dhe SHBA, veçanërisht me anëtarët e diasporës shkencore shqiptare.
- Mund të forcohen edhe politikat që synojnë përvetësimin e kapitalit njerëzor dhe të aftësive, veçanërisht jashtë sistemit arsimor zyrtar. Si plotësim i politikave të tilla, nevojitet edhe vlerësimi dhe/ose njohja e aftësive të marra jashtë sistemit zyrtar ose jashtë vendit (kryesisht në kontekste joformale dhe informale). Në këtë mënyrë, emigrantët shqiptarë dhe të kthyerit mund të përfitojnë nga vizibiliteti dhe mundësia më e madhe e lëvizjes së aftësive të tyre për punësim.

- Në fushën e migracionit, Shqipëria duhet të bashkëpunojë me vendet kryesore pritëse në BE në mënyrë që ky migrim të kthehet në një lloj migrimi qarkullues. Në një rast të tillë, vendet kryesore pritëse mund të bashkëpunojnë dhe të investojnë në kualifikimin dhe arsimimin e migrantëve të mundshëm në Shqipëri (për shembull, për të përgatitur mjekë dhe infermierë) duke prodhuar më shumë profesionistë të tillë që i nevojiten vendit. Nga ana tjetër, përvoja e fituar në vendin pritës, pas kthimit, do të përmirësonte cilësinë e kapitalit njerëzor në Shqipëri. Në këtë situatë, do të kishim një situatë *me fitim* për të gjitha palët, ku nga ky bashkëpunim do të fitonin si migrantët, ashtu edhe vendet e tyre të lindjes dhe të pritjes.

1. Hyrje

Që nga viti 1991, nga fillimi i tranzicionit post-socialist, flukset migratore shqiptare kanë pasqyruar dinamikën e kushteve makroekonomike në vend. Gjatë dy dekadave të fundit, rritja e PBB-së shënoi mesatarisht 6.2% në 2000 - 2008, 2.3% në 2009 - 2014, kur efektet e krizës globale ekonomike dhe financiare u përhapën në Shqipëri dhe 3.1% në 2015 - 2019.¹ Në 2019, rritja e PBB-së ishte 2.2%, pas së cilës ekonomia është tkurrur me 3.8% për shkak të pandemisë Covid-19 në vitin 2020.

Në mungesë të rritjes më të lartë të PBB-së, hendeku i të ardhurave për frymë në Shqipëri krahasuar me mesataren e BE-së nuk është ngushtuar. Në vitin 2019, PBB-ja për frymë në Shqipëri ishte 31% e mesatares së BE-së.² Nivele të tilla të rritjes së PBB nuk lehtësojnë rritjen e investimeve publike në arsim, shëndetësi, mbrojtje sociale dhe shërbime të tjera për popullatën.

Pavarësisht nga paqëndrueshmëria e PBB-së, papunësia në Shqipëri, veçanërisht papunësia te të rinjtë, ka qenë në nivele dyshifrore gjatë gjithë periudhës 30-vjeçare. Në vitin 2019, niveli zyrtar i papunësisë ishte 11.5%, ndërsa papunësia e të rinjve (15-24 vjet) ishte 27.2% (INSTAT, 2020a). Sipas INSTAT (2020a), pothuajse 1 në 4 të rinj nuk është në punësim, arsim dhe trajnim (NEET). Papunësia e lartë, pagat e ulëta, punët e pasigurta dhe të pakualifikuara në sektorin informal, pasiguria dhe stresi emocional, kushtet e punës dhe mungesa e një perspektive të ardhshme gjenerojnë varfëri dhe shkaktojnë pakënaqësi në shumë segmente të shoqërisë. Sipas të gjitha studimeve, faktorët makroekonomikë si papunësia dhe varfëria, kanë qenë tradicionalisht faktorët kryesorë të emigracionit shqiptar (INSTAT & IOM, 2020).³

Migrimi ndërkombëtar ka luajtur një rol të rëndësishëm në eksportimin e një pjese të forcës së punës shqiptare kryesisht në vendet fqinje (Greqi, Itali) dhe, në këmbim, ka çuar në remitanca të konsiderueshme në ekonomi (duke zënë 9.6% të PBB-së në 2019).⁴ Prandaj, lindin dy pyetje. Pyetja e parë lidhet me të kaluarën. Si do të kishte qenë situata në Shqipëri pa emigracionin? Me siguri, nën hipotezën e emigracionit zero, vendi do të ishte bllokuar në një krizë të thellë sociale dhe ekonomike, me papunësi shumë të lartë dhe nivele ekstreme të varfërisë, një migrim edhe më masiv rural-urban sesa ai që u pa pas vitit 1990, mbipopullim i disa zonat urbane dhe bregdetare, dhe një situatë të përgjithshme politike dhe shoqërore kaotike. Nga ky këndvështrim, remitancat nga migrantët shqiptarë kanë zbutur varfërinë, kanë përmirësuar disa nga treguesit makroekonomikë të vendit dhe një pjesë e vogël (10-12%) është investuar në ekonomi (de Zwager et al., 2005; de Zwager et al., 2010). Migrimi, pra, ka luajtur një rol në shpëtimin e Shqipërisë nga kaosi ekonomik, politik dhe shoqëror.

Po e ardhmja? A do të ketë implikime për zhvillimin e Shqipërisë emigracioni i të rinjve të arsimuar dhe të aftë? Kjo është pyetja e dytë të cilës ne do të përpiqemi t'i përgjigjemi më vonë në këtë dokument duke analizuar ndërveprimin e migracionit ndërkombëtar me arsimin dhe trendet e tregut të punës.

Duke ndjekur një kornizë të përbashkët analitike dhe duke e zbatuar atë në rastin e Shqipërisë, ky punim përqendrohet në marrëdhëniet trekëndore midis migrimit ndërkombëtar, formimit të kapitalit njerëzor dhe tregut të punës. Në këtë relacion trekëndësh, ku secili element ndërvepron me elementë të tjerë, migrimi ndërkombëtar është sigurisht variabli më fleksibël dhe dinamik. Prandaj, ai duhet të analizohet në mënyrë që të kapen format e ndryshme që ai merr si rezultat i ndikimit të dy faktorëve të tjerë, por edhe për të parë kontributin e tij në ndryshimet e marrëdhënieve të ndryshme. Pas kësaj analize, politikat duhet të zhvillohen dhe të synojnë në maksimizimin e implikimeve pozitive të migrimit dhe në minimizimin e atyre negative.

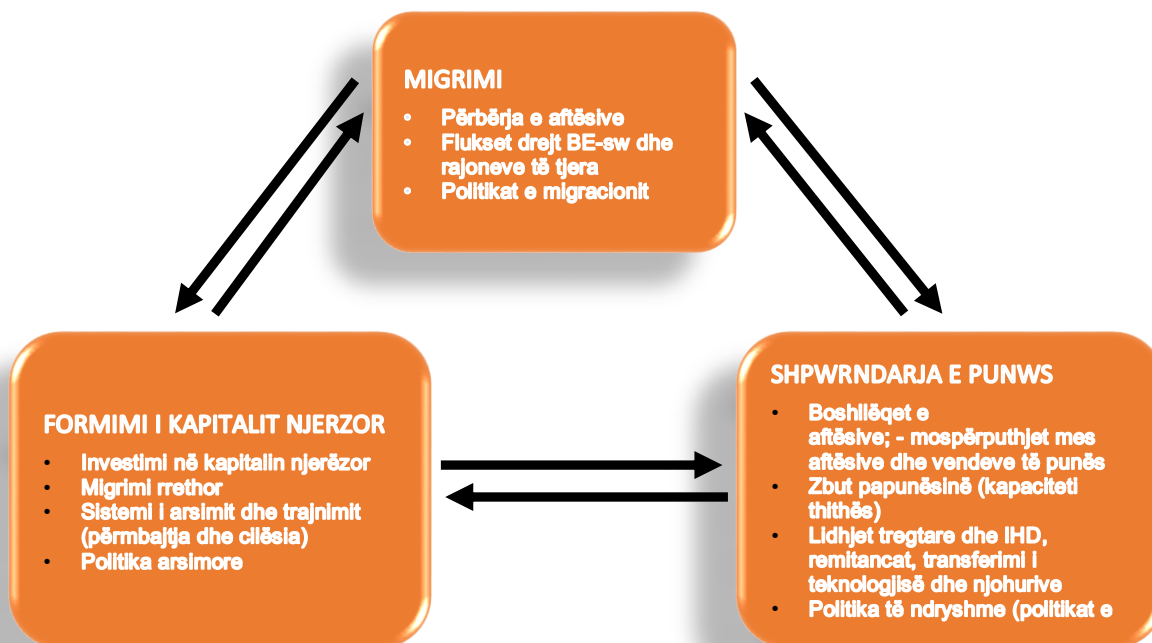
¹ Të dhënat e llogarive kombëtare të Bankës Botërore, <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?locations=AL>

² Eurostat, (2020) PBB për frymë, konsumi për frymë dhe indekset e nivelit të çmimeve (https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/GDP_per_capita)

³ Sipas sondazhit të INSTAT & IOM (2020), 65% e motiveve të emigracionit kishin të bënin me faktorë ekonomikë (arsye financiare, mundësi më të mira pune dhe jetese).

⁴ Banka Botërore, [Remitancat personale, të marra \(% e PBB-së\) - Shqipëri | Të dhëna \(worldbank.org\)](#)

Figura 1. Marrëdhëniet midis migrimit, formimit të kapitalit njerëzor dhe shpërndarjes së fuqisë punëtore

Burimi: wiiv.

Raporti është organizuar si më poshtë: Në seksionin 2, jepen fakte themelore mbi flukset, strukturën, drejtimin dhe dinamikën e ndryshimit të migracionit shqiptar bazuar në statistikën ndërkombëtare (OECD, Banka Botërore, KB, Eurostat) dhe ato kombëtare, veçanërisht statistikën e INSTAT. Përveç rishikimit të studimeve dhe sondazheve ekzistuese, tendencat në këtë studim bazohen veçanërisht në rezultatet e disa sondazheve të kryera nga CESS në Shqipëri gjatë 2-3 viteve të fundit, disa prej të cilave krahasohen me rezultatet e një studimi të ngjashëm të ETF-së të kryer një dekadë më herët.

Seksioni 3 analizon marrëdhëniet midis migracionit ndërkombëtar dhe karakteristikave të tregut të punës në Shqipëri, duke shpjeguar faktorët e shtytjes nga tregu lokal i punës (p.sh. punë të pasigurta, krijimi i kufizuar i vendeve të punës të kualifikuar, struktura ekonomike dhe sektori i madh i bujqësisë, pabarazitë midis zonave urbane dhe rurale, politikat e dobëta aktive të tregut të punës, etj.). Këtu rezultatet e analizës së qasjes së kohortit (bazuar në të dhënat kombëtare të AFP 2012-2019) paraqiten gjithashtu për sa i përket nivelit të aftësive të emigrantëve. Seksioni 4 analizon marrëdhëniet midis migracionit ndërkombëtar dhe arsimit në Shqipëri, duke dhënë disa shembuj nga sondazhet. Seksioni 5 rishikon shkurtimisht ndikimin e pandemisë Covid-19 në ekonominë shqiptare dhe në tregun e punës dhe nëse ka ndonjë ndikim në flukset e migracionit. Seksioni 6 ofron disa përfundime dhe implikime të politikave.

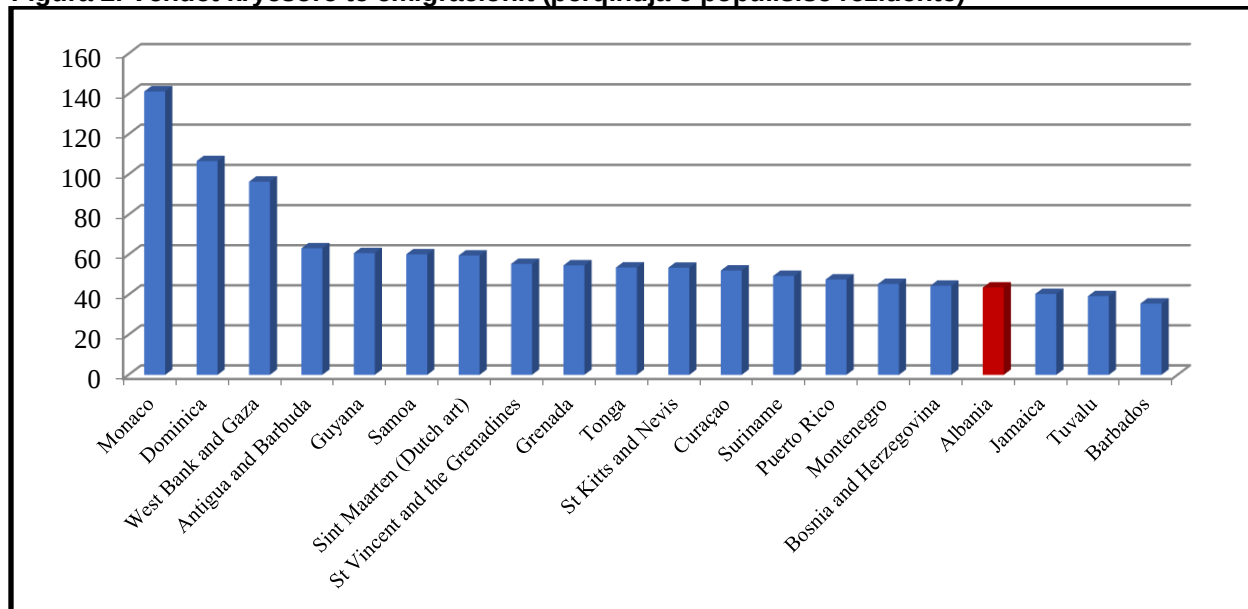
2. Faktet themelore mbi trendet dhe politikat e migracionit

Gati tre dekada pas 1991-shit, migrimi ndërkombëtar dhe pasojat e tij ekonomike, politike dhe sociale, mbeten një çështje themelore në Shqipëri. Që nga viti 2020, INSTAT (2020b) e llogariti stokun e emigracionit shqiptar që jeton jashtë në shkallën prej 1.68 milion, ekuivalent me 59% të popullsisë aktuale rezidente të vendit.⁵ Këto shifra e rendisin Shqipërinë në mesin e vendeve të para në botë për shkallën e

⁵ INSTAT vlerëson se popullsia e Shqipërisë në 1 Janar 2020 ishte 2.845.955 banorë (INSTAT, 2020c). Për të llogaritur numrin e shqiptarëve jashtë vendit, INSTAT përdor metodën indirekte bazuar në krahasimin e dy popullatave, popullsisë rezidente dhe popullsisë së regjistrimit civil. Popullsia e regjistrimit civil u përdor si bazë, pasi përfshin të gjithë

stokut të saj emigrant të indeksuar ndaj popullsisë rezidente në vend. Në botimin e saj periodik *Migrimi dhe Remitancat - Fakte*, Banka Botërore e vendosi Shqipërinë në mesin e 20 vendeve të para në botë (vendi i 9-të në 2011 dhe vendi i 17-të në 2016) për shkallën relative të emigracionit (BB, 2011; BB, 2016); shih Figurën 2.⁶

Figura 2. Vendet kryesore të emigracionit (përqindja e popullsisë rezidente)

Burimi: Banka Botërore, 2016.

Megjithëse migracioni shqiptar ka qenë një proces dinamik gjatë tre dekadave të fundit, intensiteti dhe karakteristikat e tij kanë ndryshuar pak a shumë çdo dekadë. Gjatë dekadës së parë të emigracionit shumë të lartë në vitet 1990, mund të vëreheshin tre momente kryesore: Në periudhën 1991–93 menjëherë pas hapjes së kufijve; rreth vitit 1997 kur një kolaps financiar thelloi varfërinë dhe trazirat civile; dhe në vitin 1999 gjatë krizës së refugjatëve të Kosovës që destabilizoi edhe Shqipërinë. Në këtë dekadë të parë, shumica e këtij migrimi ishte spontan, i parregullt dhe përbëhej nga të rinj që kërkonin punë dhe që i largoheshin kaosit politik dhe ekonomik pas tranzicionit që po kalonte vendi gjatë atyre viteve. Bazuar në Regjistrimin e popullsisë të vitit 2001, sipas INSTAT-it, ishin rreth 600.000 shqiptarë që kishin emigruar jashtë vendit në këtë periudhë.

Dekada e dytë nga viti 2001 deri në 2010-ën u karakterizua nga një maturim i flukseve, duke përfshirë bashkimin familjar dhe më shumë fëmijë të lindur në familje që jetonin jashtë. Çelësi i këtij ndryshimi në strukturën e emigracionit ishin një sërë skemash legalizuese që nisi Italia dhe Greqia në fund të viteve 1990 dhe të përsëritura në dekadën vijuese. U zhvillua një proces i shpejtë i sistemit dhe integritit, i lehtësuar nga ngjashmëritë shoqërore me popullatat pritëse, duke zvogëluar paragjykimet ndaj emigrantëve shqiptarë dhe përmirësimin e statusit të tyre të tregut të punës (King & Mai, 2008). U zgjeruan gjithashtu edhe destinacionet e zgjedhura për emigrim në vende të tjera evropiane dhe në Amerikën e Veriut. Krahësuar me eksodin frenetik të viteve 1990, flukset në vitet 2000 ishin më të ulëta për nga shkalla dhe kryesisht të ligjshme për nga natyra. Bazuar në Regjistrimin e vitit 2011, INSTAT llogariti një emigrim neto prej 481,000 shqiptarësh për dekadën 2001 - 2011 (INSTAT & IOM, 2014).

shtetasit shqiptarë pavarësisht nga qëndrimi në Shqipëri ose jashtë saj. Pastaj popullsia rezidente u zbrit prej saj, siç llogaritet nga INSTAT.

⁶ Një vështrim nga afër i këtyre renditjeve tregon se shumica e vendeve që renditen mbi Shqipërinë në botimin e BB 2016 (Monako, Dominika, Antigua-Barbuda, Guajana, Samoa, Sint Maarten, St Vincent dhe Grenadines, Grenada, Tonga, St Kitts dhe Nevis, Curaçao, Suriname), përveç dy vendeve (Bregu Perëndimor dhe Gaza, 4 milion dhe Porto Riko, 3.2 milion), kishin një numër më të vogël të popullsisë (më pak se 1 milion) dhe një histori të vjetër migrimi. Ndërkohë, dy vende të Ballkanit Perëndimor, d.m.th. Bosnje-Hercegovina dhe Mali i Zi, renditen mbi Shqipërinë sepse migrimi i brendshëm midis entiteteve të ish Jugosllavisë mund të konsiderohet si pjesë e migrimit të tyre ndërkombëtar.

Dekada e tretë (nga 2011 deri në 2020) u karakterizua nga një intensitet i ripërtërirë i ikjes së emigrantëve, por edhe nga diversifikimi i tij për sa i përket llojeve të migracionit dhe një zhvendosjeje të mëtejshme në modelin e destinacioneve. Vende të tjera evropiane, si Gjermania, Britania e Madhe, Belgjika dhe Franca u shtuan në destinacionet tashmë "tradicionale" të Italisë dhe Greqisë, dhe një rrjedhë e qëndrueshme u zhvillua në SH.B.A., e lehtësuar nga suksesi në skemën e lotarisë së vizave të diversitetit (Tabela 1).

Kjo dekadë e fundit arriti kulmin në vitin 2015, kur rreth 67.000 shqiptarë kërkuar azil në vendet e BE-së (kryesisht Gjermani), duke përfutur nga mundësitë e perceptuara gjatë krizës së refugjatëve sirianë, e cila hapi rrugë të reja migrimi nëpër Ballkanin Perëndimor. Megjithatë shumicës së këtyre azilkërkuesve shqiptarë iu refuzua azili në periudhën 2016/2017, disa prej tyre qëndruan në Gjermani falë *Rregullores* së Gjermanisë për Ballkanin Perëndimor, e cila lejoi qytetarët nga Ballkani Perëndimor të ndryshojnë statusin e tyre nga azilkërkues në migrant për punë nëse gjejnë një punë. Një studim i përbashkët i kryer nga INSTAT dhe IOM (2020) vlerësoi se migrimi neto nga Shqipëria ishte 364.034 persona në periudhën 2011-2019.⁷

Migrimi i kthimit i cili kurrë nuk ka munguar plotësisht më parë është bërë më i rëndësishëm gjatë dekadës së tretë, por jo për arsye pozitive. Kurba e kthimit arriti kulmin dy herë, së pari në 2010-2013 si rezultat i krizës ekonomike Greke (INSTAT & IOM, 2014) - gjatë së cilës shumë migrantë shqiptarë humbën punën - dhe së dyti, gjatë 2016-2017, këtë herë për shkak të kthimit të azilkërkuesve të refuzuar kryesisht nga Gjermania dhe Franca (Gëdeshi & King, 2020). Ndërkohë, një pjesë e vogël e flukseve të refugjatëve që tranzitojnë Ballkanin Perëndimor gjetën rrugën e tyre nëpër Shqipëri si një stacion skenë i ndërmjetëm i vendeve të BE-së. Prandaj, dekada e tretë e migrimit shqiptar ka qenë një përzierje e emigracionit, kthimit dhe imigracionit tranzit, me emigracionin që vazhdon si rrjedhën mbizotëruese.

Tabela 1. Migrantët shqiptarë sipas vendit të destinacionit 1995 - 2019 (në%)

Nr.	Vendet	1995	2000	2005	2010	2015	2019
1	Italia	31.9	33.3	37.4	39.3	39.6	39.4
2	Greqia	45.9	48.6	43.8	41.5	38.7	35.3
3	SHBA	4.5	4.8	5.7	6.4	8.1	8.2
4	Gjermania	1.7	1.4	1.4	1.3	1.3	4.2
5	Kanada	0.7	0.8	1.0	1.2	1.4	1.4
6	MB	0.2	0.3	0.8	0.7	0.9	0.9
7	Belgjika	0.4	0.3	0.3	0.5	0.8	0.9
8	Tjetër	14.8	10.7	9.7	9.0	9.2	9.7

Burimi: INSTAT, 2020b.

Vendet kryesore të destinacionit për emigrantët shqiptarë vazhdojnë të jenë Italia dhe Greqia, të cilat zënë gati 75% të totalit të emigrantëve shqiptarë në vitin 2019 (Tabela 1). Sidoqoftë, pjesa e migrantëve në Greqi u ul me 11 pikë përqindje nga 46% në 1995 në 35% në 2019, ndërsa pjesa e Italisë është rritur me një ritëm më të ngadaltë nga 32% në 39% në të njëjtën periudhë. Vendi me rritjen më të shpejtë të numrit të emigrantëve shqiptarë gjatë viteve të fundit është Gjermania, e cila gjatë periudhës 2015-2019 ka trefishuar numrin (4% e emigrantëve shqiptarë në 2019). SHBA ndjek këtë model në rritje të emigrantëve shqiptarë, duke pritur rreth 8% të emigrantëve shqiptarë në 2019.

2.1 Migrimi i mundshëm dhe tendencat e reja

Flukse të tilla të ripërtëritura të migracionit janë një shprehje e potencialit të lartë të migrimit të popullatës shqiptare, një potencial që është rritur vitet e fundit. Në vitin 2018, një studim mbi migracionin e mundshëm zbuloi se 52% e shqiptarëve të moshës 18–40 vjeç dëshironin të migronin jashtë Shqipërisë (Gëdeshi &

⁷ INSTAT llogariti një emigrim neto prej 600,000 për periudhën 1990-2001, 481,000 për dekadën 2001-2011, dhe një vlerësim prej 364,034 për periudhën 2011-2019; pra, një emigracion total prej 1.44 milion për periudhën 1990 - 2019. Diferenca midis dy shifrave (1.68 milion dhe 1.44 milion) mund të shpjegohet si rezultat i lindjeve të emigrantëve shqiptarë që jetojnë jashtë vendit, të cilat rrisin shifrën e stokut, por përjashtohen nga metoda e mbetjeve ndërcensionale.

King, 2018a). Krahasuar me një sondazh të mëparshëm të ngjashëm të kryer nga Fondacioni Evropian i Trajnimit (ETF, 2007), studimi i vitit 2018 tregoi se dëshira për të migruar në mesin e popullatës shqiptare është rritur me 8 pikë përqindje për 11 vjet dhe se karakteristikat e tij kanë ndryshuar plotësisht.⁸

Studimi i vitit 2018 i migrimit të mundshëm tregoi se flukset e migrimit potencial kanë marrë drejtime të reja krahasuar me sondazhin e ETF-së 2007, si rezultat i ndryshimeve më të thella që kanë ndodhur për shkak të ndikimit nga dy kriza: kriza ekonomike globale e cila përshpejtoi krizën ekonomike në Greqi dhe kriza e refugjatëve sirianë. Gjatë periudhës 2010-2019, më shumë se 193.000 shtetas shqiptarë aplikuan për azil për herë të parë në vendet e BE-së. Fenomeni arriti kulmin në vitin 2015 me Sirianët që lëviznin nëpër Ballkan, kur 67.000 shtetas shqiptarë kërkuan azil, kryesisht në Gjermani (Gëdeshi dhe King, 2021). Kështu, Gjermania është bërë vendi më i preferuar i migrantëve potencialë shqiptarë dhe rreth 22% e tyre dëshironin të migronin në këtë vend në studimin e vitit 2018. Kjo inkurajohet gjithashtu nga politikat e imigracionit të Gjermanisë (Rregullorja e Ballkanit Perëndimor e vitit 2015, Akti i Imigracionit të Aftësive i vitit 2018) të cilat lehtësojnë punësimin e profesionistëve me kualifikim të lartë me origjinë nga vendet jashtë BE-së.

Tabela 2 tregon një devijim nga Italia dhe Greqia, të dyja të prekura nga problemet serioze ekonomike dekadën e fundit dhe një lloj tendence, mbi të gjitha, drejt Gjermanisë, plus edhe në disa vende të tjera që shihen si të dëshirueshme për shkak të niveleve më të larta të pagave dhe natyrës më 'mikpritëse dhe meritokratike të shoqërive të tyre' (Gedeshi & King, 2018a). Kjo prirje e përgjithshme nënkupton një përqendrim në rritje të migrantëve shqiptarë në vendet më të përparura dhe më të pasura të Evropës Perëndimore dhe ka të ngjarë të ketë implikime në procesin e zhvillimit - përmes kursimeve dhe remitancave më të larta, investimeve dhe kapitalit më të lartë njerëzor dhe shoqëror - për Shqipërinë.

Tabela 2. 10 vendet e dëshiruara të destinacionit në vitin 2018 krahasuar me 2007 (në%)

Nr.	Vendet	Anketa 2018	Anketa 2007	Ndryshimi
1	Gjermania	21.7	4.5	+ 17.2
2	SHBA	16.4	14.5	+ 1.9
3	Italia	15.7	31.2	- 15.5
4	Greqia	14.4	26.5	- 12.1
5	MB	11.0	14.7	- 3.7
6	Franca	3.0	2.0	+1.0
7	Kanada	2.7	3.6	- 0.9
8	Suedi	2.3	0.2	+ 2.1
9	Zvicra	2.3	0.0	+ 2.3
10	Austri	1.3	0.2	+ 1.1
11	Tjetër	6.3	2.6	+3.7
	Total	100.0	100.0	

Burimi: CESS (2018), Anketa e Migrimit të Mundshëm; ETF (2007).

Përveç dëshirës për të migruar, ka disa arsye që mund të grupohen në: ekonomike, arsimore, familjare, shëndetësore dhe të tjera. Tabela 3 tregon se në fund të dekadës së tretë, synimet e migracionit shqiptar vazhdojnë të drejtohen nga faktorë ekonomikë, duke përfaqësuar më shumë se gjysmën e arsyeve të

⁸ Migrimi i mundshëm në Shqipëri është matur edhe nga organizata dhe institucione të tjera ndërkombëtare. Sipas të dhënave të Gallup World Poll për periudhën 2013-2016, Shqipëria (56%) renditet e treta në botë për sa i përket përqindjes së dëshirës së të rriturve për të migruar. Ndërkohë, për periudhën 2015-2017 Shqipëria (60%) renditet e katërta në botë. Edhe Barometri Ballkanik i RCC-së ka matur lëvizshmërinë e mundshme në vendet e Ballkanit Perëndimor për periudhën 2015-2020. Në Shqipëri, ky potencial ishte 43% në 2018, 50% në 2019 dhe 49% në 2020, duke e renditur vendin, të paktën në dy vitet e fundit, në krye të listës së vendeve të Ballkanit Perëndimor (RCC, 2020). Për më tepër, një studim mbi rininë në Shqipëri dhe Evropën Juglindore, financuar nga Fondacioni Gjerman Friedrich Ebert vlerëson se potenciali migrues i të rinjve shqiptarë (të moshës 14-29 vjeç) ishte 43% dhe ishte më i larti në rajon (Lavric *et al.*, 2019; Cela & Kamberi, 2019). Ne preferojmë ta përpilojmë këtë studim mbi migracionin e mundshëm kryesisht në bazë të të dhënave të anketës sonë (Gëdeshi & King, 2018a), e cila ka pyetje të ngjashme dhe të krahasueshme me anketën e ETF-së 2007.

identifikuara. Sidoqoftë, kjo pjesë është ulur disi nga niveli i një dekade më parë, kur përbënte gati dy të tretat e të gjitha arsyeve të përmendura. Në vitin 2018 janë zvogëluar edhe faktorët e lidhur me familjen krahasuar me 2007-ën, kryesisht për shkak të zhvendosjes në vendet e synuara të destinacionit, të larguara tashmë nga Italia dhe Greqia, ku lidhjet e migrimit familjar janë më të konsoliduara. Arsyet që vazhdojnë t'i ekuilibrojnë këto ndryshime janë faktorë arsimorë, veçanërisht të lidhur me arsimin e fëmijëve (nga 2.7% në 12%) dhe arsye 'të tjera', veçanërisht 'mungesa e perspektivës në Shqipëri', duke u rritur nga 2.9% në 10.8% në vitin 2018.

Tabela 3. Arsyet kryesore të largimit nga Shqipëria

Nr.	Arsyet e largimit	Anketa CESS/2018	Anketa ETF/2007	Ndryshimi
I	Faktorët ekonomikë	57.0	65.8	-8.8
1	Përmirësimi i standardit të jetesës	30.9	35.7	-4.8
2	Mungesa e punës/pamundësia për të gjetur një punë	18.3	19.7	-1.4
3	Natyra e punës e pakënaqshme	6.1	9.3	-3.2
4	Sistem joadekuat i sigurimeve shogërore	1.3	0.0	+1.3
5	Shlyerje borxhesh	0.4	0.2	+0.2
II	Arsimi	17.4	8.1	+9.3
1	Arsimimi	5.4	5.4	0.0
2	Financimi i arsimimit të fëmijëve	12.0	2.7	+9.3
III	Arsye familjare	4.6	11.2	-6.6
1	Shoqërimi i bashkëshortit/es/prindit	3.5	10.2	-6.7
2	Martesa/Të sapomartuar	0.8	0.5	0.3
3	Për t'u shpëtuar problemeve familjare	0.3	0.5	-0.2
IV	Shëndeti	1.5	1.1	+0.4
1	Për të marrë kujdesin e nevojshëm shëndetësor	1.5	1.1	+0.4
V	Arsye të tjera	19.4	13.8	+5.6
1	Nuk ka të ardhme këtu në Shqipëri	10.8	2.9	+7.9
2	Dëshira për të shkuar jashtë vendit	2.6	2.7	-0.1
3	Nuk më pëlqen të jetoj në Shqipëri	4.4	2.3	+2.1
4	Aventurë	1.6	0.2	+1.4
5	Tjetër	0	5.7	-5.7

Burimi: CESS (2018), Anketa e Migrimit të Mundshëm; ETF (2007).

Këto ndryshime të fundit në gjeografi dhe në faktorët shtytës të migrimit ndërkombëtar reflektohen edhe në strukturën sociale dhe demografike dhe në cilësinë e rrjedhës së saj. Dëshira për të migruar tani është më e lartë midis kategorive të mëposhtme: të rinjtë në të 20-at, ata që janë më të arsimuar dhe më të kualifikuar, ata që janë të punësuar me të ardhura mesatare-të larta (Gëdeshi & King, 2018a; King & Gëdeshi, 2020b). Ky zbulim mund të shpjegohet me shanset më të mëdha të punësimit që u ofrohen atyre që janë shumë të arsimuar nga standardet e tregjeve të punës të vendeve të përparuara si Gjermania dhe SHBA. Në të njëjtën kohë, ky rezultat tregon edhe se njerëzit e arsimuar dhe të kualifikuar nuk janë të kënaqur me perspektivat e punësimit dhe me kushtet e punës në Shqipëri.

Rreth një dekade më parë, kishte një trend të kundërt; megjithëse dëshira për të migruar ishte gjithashtu më e lartë tek të rinjtë në fillimet e të 20-ave, ata ishin ndër më pak të arsimuarit dhe më pak të kualifikuarit, të papunët dhe personat që fitonin të ardhura të ulëta (ETF, 2007; Sabadie et al., 2010). Tabela 4 bën një krahasim. Në kohën e anketës së ETF-së (pak para krizës ekonomike globale), ishin njerëzit e pakualifikuar dhe shpesh të papunë ata që kërkonin mundësi punësimi në punë të pakualifikuara në Greqi dhe në Itali, ndërsa ata që ishin shumë të arsimuar dhe që e kishin një profesion kishin më shumë të ngjarë të integrohen në tregun shqiptar të punës.

Tabela 4. Migrimi potencial dhe niveli më i lartë i arsimit i përfunduar, 2018 dhe 2007 (në%)

Niveli më i lartë i arsimit	Anketa 2018/CESS (Madhësia e kampionit: 575)	Anketa 2007/ETF (Madhësia e kampionit: 1000)
Më pak se 9-vjeçare	0.0	60.6
Fillore (shkollë 9 vjeçare)	47.3	50.0
I mesëm i përgjithshëm (10-12)	57.6	40.9
I mesëm profesional	58.8	44.7
I lartë (bachelor, master, PhD)	52.3	40.3
Migrim i mundshëm (popullsia e moshës 18-40 vjeç)	52.0	44.0

Burimi: CESS (2018), Anketa e Migrimit të Mundshëm; ETF (2007).

Shënim: Të dhënat e mësipërme duhet të interpretohen me kujdes, për shkak të kufijve të paqartë midis kategorive arsimore. Disa të anketuar që kishin shënuar një kategori të veçantë të arsimit të ulët në kohën e studimit mund të kenë vazhduar më pas shkollën për të arritur një nivel më të lartë kualifikimi.

Ky korrelacion midis migrimit dhe arsimit konfirmohet edhe nga burime të tjera. Një studim tjetër i kryer në vitin 2019 me 1.650 studentë nga të gjitha universitetet shqiptare zbuloi se 79% e tyre dëshironin të emigronin (King & Gëdeshi, 2020b). Korrelacioni midis arsimit dhe migrimit është gjithashtu i lidhur me përzgjedhjen e vendeve të migracionit. Studimi për migracionin e mundshëm tregoi se migrantët më të arsimuar dhe migrantët potencialë të aftë profesionalisht shprehen se kanë ndër mend të emigrojnë në Gjermani, ShBA dhe në vende të tjera të përparuara, kurse ata me arsim të ulët dhe më pak të aftë janë ende të orientuar drejt destinacioneve tradicionale të Greqisë dhe Italisë, ku shpresojnë të gjejnë punë më pak të kualifikuara, shpesh në sektorin informal, duke përdorur familjen dhe rrjetet e tyre sociale.

Bazuar në këto studime, përfundimi është i thjeshtë: **Migrimi shqiptar vazhdon dhe ka të ngjarë ta bëjë këtë edhe në të ardhmen.** Sidoqoftë, ky migrim **po merr gjithnjë e më shumë karakteristikat e një ikjeje të trurit dhe të aftësive**, të cilat mund të kenë pasoja negative për vendin.

2.2 Struktura social-demografike e migracionit shqiptar

Nuk ka studime të duhura as për strukturën social-demografike të emigrantëve shqiptarë, as për dinamikën dhe evolucionin e migrimit. Sidoqoftë, burime të ndryshme (artikuj, baza të dhënash, sondazhe), të cilat ne i paraqesim si referenca në këtë dokument, ofrojnë një përmbledhje, megjithëse jo të plotë.

Ndërkohë që sapo ka hyrë në dekadën e katërt, migrimi shqiptar karakterizohet nga një strukturë e moshës së re (Tabela 5). Të dhënat e INSTAT tregojnë se 25.3% e migrantëve shqiptarë hyjnë në kategorinë e të rinjve më të rinj se 19 vjeç, 46.3% janë 20-44 vjeç, 23% janë 45-64 vjeç dhe vetëm 5.4% janë më të vjetër se 65 vjeç. Sa i përket gjinisë, 52.5% e migrantëve janë burra dhe 47.5% janë gra (INSTAT, 2020b).

Tabela 5. Mosha dhe struktura gjinore e stokut të emigracionit shqiptar (1 janar 2020)

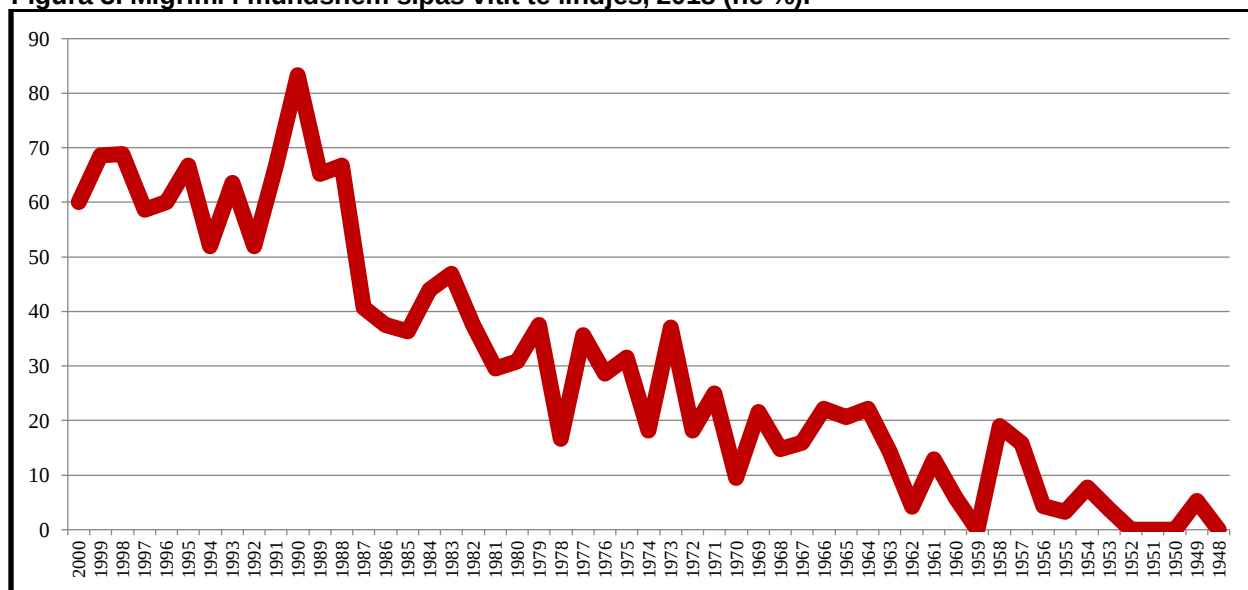
Mosha	Mashkull	Femër	Total
0 deri në 19 vjeç	25.9	24.6	25.3
20 - 44 vjeç	45.6	47.2	46.3
45 - 64 vjeç	23.8	22.2	23.0
65 vjeç e lart	4.7	6.1	5.4
Total	100	100	100

Burimi: INSTAT, 2020b.

Studimi për migracionin e mundshëm tregoi se në të ardhmen flukse të reja migrimi që do të ushqejnë stokun e migrantëve shqiptarë do të vazhdojnë të përbëhen nga grupmoshat e reja, kryesisht persona në të 20-at (Gëdeshi & King, 2018a; King & Gëdeshi, 2020b). Ndërkohë, popullsia rezidente në Shqipëri, për shkak të uljes së nivelit të lindshmërisë,⁹ do të vazhdojë të tkurret dhe të plakët. Figura 3 tregon shpërndarjen e moshës së migrimit të mundshëm shqiptar për personat e moshës 18-70 vjeç. Kurba arrin kulmin për grupmoshën 27-28 vjeç dhe bie dukshëm pas të 40-ave.

⁹ Sipas INSTAT, shkalla e lindshmërisë në Shqipëri në vitin 2019 ishte 1.36 nga 1.6 në 2015 (INSTAT, 2020d).

Figura 3. Migrimi i mundshëm sipas vitit të lindjes, 2018 (në %).

Burimi: Gëdeshi & King, 2018a.

Tabela 6, e cila bazohet në të dhënat e INSTAT, krahason strukturat aktuale të moshës së migrantëve shqiptarë (INSTAT, 2020b) dhe popullsisë rezidente (INSTAT, 2020c). Tabela tregon se grupmosha më aktive, 20-44 vjeç, përfaqëson 46.3% të stokut të popullsisë migrante dhe vetëm 35.1% të popullsisë rezidente në Shqipëri ose një ndryshim prej 11.2 pikë përqindjeje. Anasjelltas, grupmosha joaktive, 65+ vjeç përfaqëson vetëm 5.4% të popullsisë migruese, por 14.8% të popullsisë rezidente në Shqipëri. Mosha mesatare e popullsisë rezidente në Shqipëri arriti në 37.2 vjeç në vitin 2020 nga 32.6 vjeç prapa në 2011-ën (INSTAT, 2020c).

Tabela 6. Struktura moshore e popullsisë migruese dhe rezidente (1 janar 2020)

Nr.	Mosha	Emigrantët shqiptarë jashtë vendit	Banorët në Shqipëri
1	0 deri në 19 vjeç	25.3	23.7
2	20 - 44 vjeç	46.3	35.1
3	45 - 64 vjeç	23.0	26.4
4	65 vjeç e lart	5.4	14.8
	Total	100	100

Burimi: INSTAT, 2020b; INSTAT, 2020c.

Studimi i strukturës së moshës së migrantëve shqiptarë ngre direkt pyetje të tjera. Cila është struktura arsimore e migrantëve shqiptarë? Cilat janë tendencat e reja? Cilat janë implikimet e flukseve të reja të migrimit në kapitalin njerëzor në Shqipëri?

Për t'iu përgjigjur këtyre pyetjeve, ne do ta bazojmë studimin tonë së pari te Databaza e Emigrantëve në vendet e OECD-së (DIOC), të ndërmarrë nga OECD, e cila lejon krahasime, në intervale pesë-vjeçare, të katër periudhave: 2000/01, 2005/06, 2010/2011 dhe 2015/16 (të dhënat më të fundit të disponueshme).¹⁰

Tabela 7, bazuar në të dhënat e DIOC, tregon strukturën arsimore të migrantëve shqiptarë dhe dinamikën e tyre ndër vite. Niveli arsimor i migrantëve shqiptarë në 2010/11 është i ngjashëm me atë të migrantëve

¹⁰ Këto të dhëna publikohen dhe bëhen të disponueshme për publikun në internet në: www.oecd.org/migration/dioc.htm

nga vendet e tjera të Ballkanit Perëndimor,¹¹ por më e ulët se ajo e vendeve të tjera evropiane (Arslan et al., 2014). Tabela tregon që përqindja e migrantëve që kanë arsim të lartë është rritur, nga 8.7% në 2000/01 në 12.6% në 2015/16. Kjo vjen për shkak të një numri faktorësh si niveli i arsimit të lartë të popullsisë shqiptare, intensiteti më i lartë i migritimit jashtë Shqipërisë të personave që kanë arsim të lartë dhe ri-orientimi i flukseve të reja migratore, veçanërisht pas zhvendosjes së krizës ekonomike globale nga vendet e destinacionit tradicional (Greqi, Itali) në vendet më të përparuara në BE dhe në Amerikën e Veriut.

Tabela 7. Nivelet arsimore të emigrantëve shqiptarë (15 vjeç e lart) sipas viteve (në%)

Nr.	Niveli i arsimit	2000/01	2005/06	2010/11	2015/16
1	Shkollë fillore	53.9	54.7	51.3	50.3
2	Arsim i mesëm	34.6	35.2	37.3	36.5
3	Arsim i lartë	8.7	9.8	10.9	12.6
4	Nuk dihet	2.7	0.3	0.5	0.6
	Total	100	100	100	100

Burimi: Baza e të dhënave të OECD-së mbi imigrantët në vendet e OECD-së dhe jo në vendet e OECD-së: DIOC.

Niveli i arsimit të emigrantëve ndryshon edhe nga vendi pritës. Sipas DIOC, personat më pak të arsimuar dhe me nivel të ulët aftësish synojnë të migrojnë kryesisht në destinacionet e konsoliduara të Greqisë dhe Italisë, ku mund të gjejnë punë të pakualifikuar, madje edhe në sektorin informal, duke përdorur rrjetet e tyre sociale. Ndërkohë, persona më të arsimuar dhe më të aftë migrojnë kryesisht në ekonomi të përparuara në Evropën Perëndimore dhe në Amerikën e Veriut, të cilat kanë miratuar politika më të favorshme migrimi për personat me aftësi të larta.

Sipas Tabelës 8 mbi strukturën arsimore të migrantëve shqiptarë në disa vende të OECD-së, Greqia dhe Italia ishin shtëpia e gati 81% të migrantëve shqiptarë në 2010-ën, ku pjesa e migrantëve me arsim të lartë ishte përkatësisht 7.7% dhe 9.1%. Në disa vende të përparuara të Evropës Perëndimore dhe në Amerikën e Veriut, përqindja e migrantëve me arsim të lartë shkon nga 36% (Francë, Mbretëri e Bashkuar) në 70% (Kanada). Gjithashtu, në SHBA 36.8% e migrantëve shqiptarë kishin arsim të lartë në 2010/11 dhe, sipas autorëve të një studimi, ishin "më të arsimuar se amerikanët joshqiptarë me demografi të krahasueshme" (Nedelkoska & Khaw, 2015). Ndërkohë, pjesa e migrantëve nga Shqipëria me arsim të lartë (25-64 vjet) ishte shumë më e lartë se ajo e atyre në popullsinë e përgjithshme, duke sjellë me vete implikime të rëndësishme për rritjen ekonomike (Atoyan & Rahman, 2017; Arslan et al., 2014).

Tabela 8. Struktura arsimore e migrantëve shqiptarë (25-64 vjeç) në vendet e zgjedhura të destinacionit në 2010/11 (në %)

Vendet e destinacionit	I ulët	Mesatar	I lartë
Greqia	54.4	37.9	7.7
Italia	53	37.9	9.1
Franca	33.7	33.9	32.3
Kanada	5.1	24.5	70.4
SHBA	10.1	53.1	36.8
MB	36.1	27.7	36.2
Stoku total i emigrantëve	49	38.4	12.1

Burimi: Baza e të dhënave të OECD-së mbi imigrantët në vendet e OECD-së dhe jo në vendet e OECD-së: DIOC.

Shënim: DIOC nuk ofron të dhëna mbi strukturën arsimore të migrantëve shqiptarë në Gjermani.

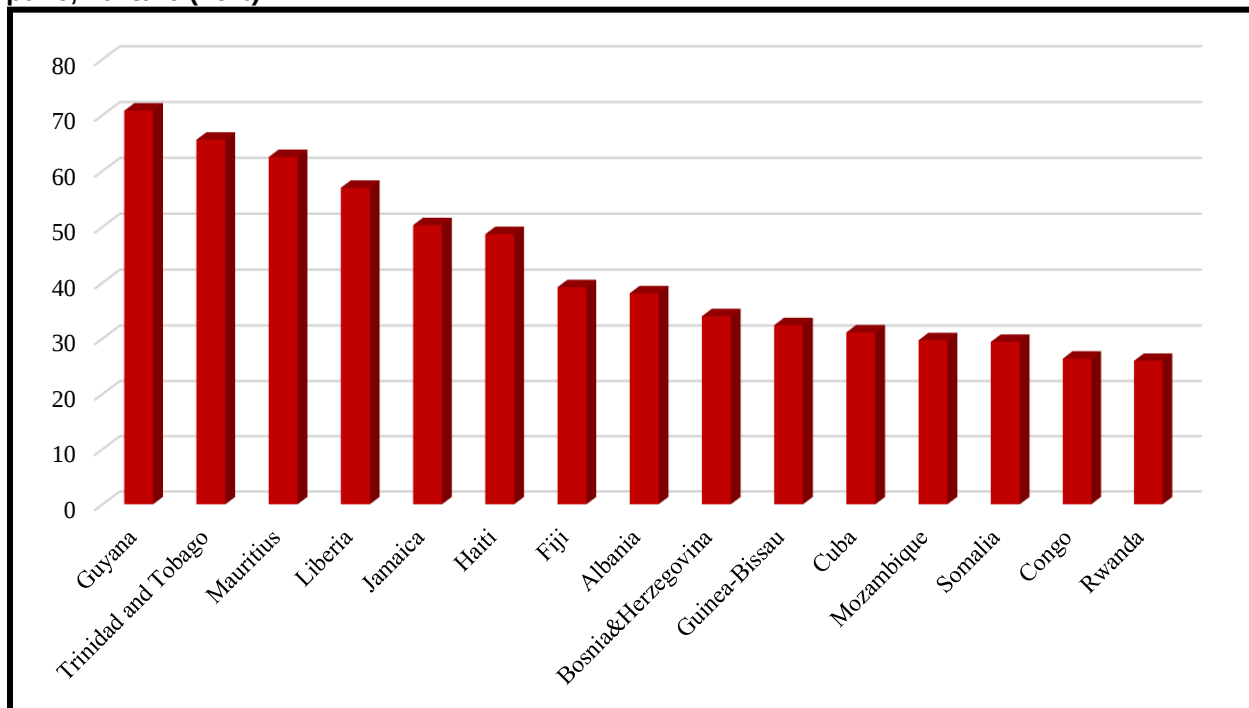
Së fundmi, shkalla e emigrimit të personave me arsim të lartë¹² është më e lartë se niveli i përgjithshëm i emigracionit në Shqipëri dhe ndër nivelet më të larta në të gjithë botën. Kështu, në botimin e saj *Libri i Fakteve për Migracionin dhe Remitancat, 2016*, Banka Botërore e rendit Shqipërinë mes vendeve të para në botë (në vend të 15-të) në lidhje me personat me arsim të lartë si përqindje e totalit (BB, 2016). Në

¹¹ Në 2010/11, përqindja e atyre me një diplomë të shkollës së lartë ishte pothuajse 10% për migrantët me origjinë nga Mali i Zi dhe Maqedonia e Veriut, dhe rreth 15% për migrantët serbë dhe boshnjakë.

¹² Shkalla e emigrimit të personave me arsim të lartë llogaritet si raporti midis numrit të emigrantëve me arsim të lartë që jetojnë në vendet e OECD-së dhe shumës totale të popullsisë rezidente me arsim të lartë dhe emigrantëve me arsim të lartë që jetojnë në vendet e OECD-së.

2010/11, sipas të njëjtit burim, rreth 31.3% e shtetasve shqiptarë me arsim të lartë mendohej se ishin emigrantë. Ndërkohë, në 2015/16 shkalla e emigrimit të personave me arsim të lartë ishte 38.1% ose +14.6 pikë përqindje më shumë krahasuar me 2000/01, duke e renditur Shqipërinë në vendin e 8-të globalisht (Figura 4) dhe të katërtën për rritjen më të madhe midis dy periudhave (d'Aiglepie et al., 2020).

Figura 4. 15 vendet e para për sa i përket shkallës së emigrimit të personave me aftësi të lartë pune, 2015/16 (në%)

Burimi: d'Aiglepie et al., 2020.

Shënim: Shkalla e emigracionit llogaritet si raporti midis numrit të emigrantëve që jetojnë në vendet e OECD dhe shumës totale të popullsisë rezidente dhe emigrantëve që jetojnë në vendet e OECD.

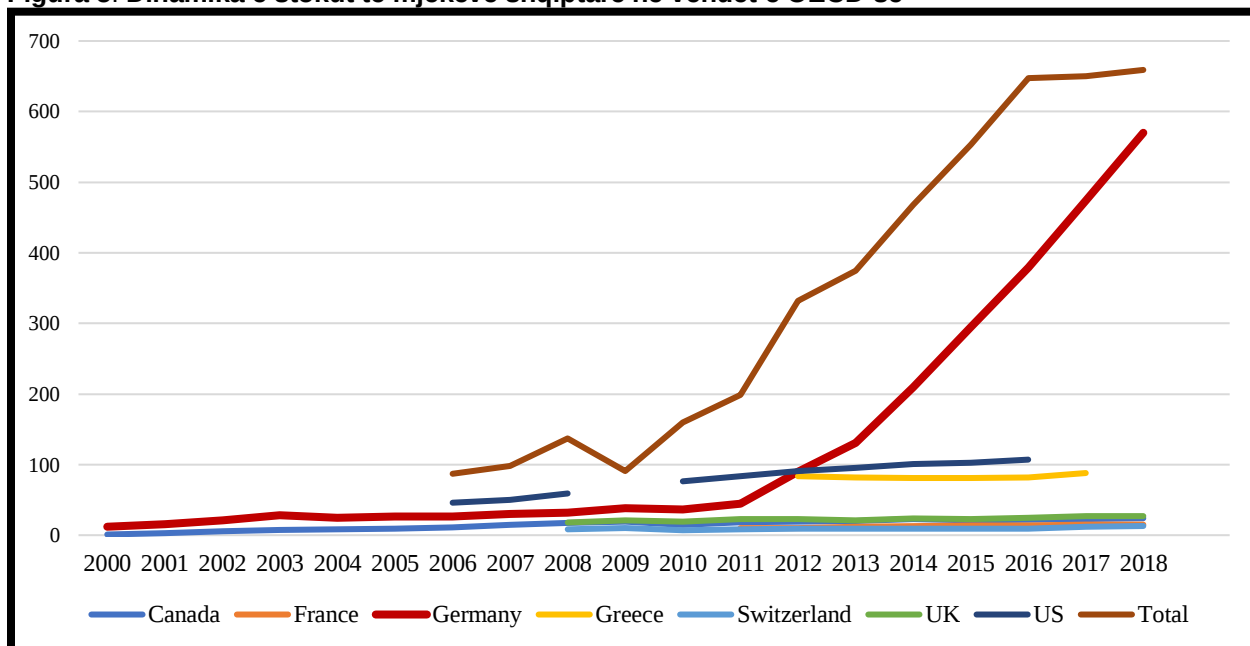
2.3 Implikimet e këtyre trendeve të reja

Në këtë situatë, shtrohet pyetja vijuese: A do të ketë implikime për zhvillimin e Shqipërisë emigrimi i të rinjve më të arsimuar dhe më të aftë profesionalisht drejt Gjermanisë dhe ekonomive të tjera të përparuara të OECD-së? Sigurisht që po dhe kjo mund të shihet nga dy këndvështrime.

Nga njëra anë, këta migrantë më të kualifikuar do të kenë mundësi pune që paguhen më mirë sesa punët tradicionale të migrantëve me aftësi të ulëta në Greqi dhe Itali, duke rritur kështu potencialin për kursime, remitanca dhe investime, si dhe rritje të përfitimeve për kapitalin njerëzor përmes trajnimit të mëtejshëm dhe përvojës së punës. Të dhënat nga anketat e ndryshme ofrojnë prova që i mbështesin këto trende. Në Anketën e ETF-së 2006/07, nënkampioni i të kthyerve tregoi se ata që ishin kthyer nga Gjermania dhe Britania e Madhe kishin dy herë më shumë gjasa të kishin marrë trajnim apo një lloj formimi atje, krahasuar me të kthyerit nga Greqia (ETF, 2007). Anketa të tjera tregojnë se nivelet e të ardhurave, kursimeve dhe remitancave nga familjet migrante shqiptare në Evropën Veri-Perëndimore ishin shumë më të larta se nivelet në Greqi dhe Itali (Gëdeshi, 2010; de Zwager et al., 2010). Prandaj, stimuli i zhvillimit për Shqipërinë do të jetë më i madh nga tendencat e reja të migrimit të dokumentuara deri më tani.

Nga ana tjetër, ky proces do të shoqërohet nga një rrezik më i lartë i ikjes së trurit dhe shterimit të burimeve njerëzore në Shqipëri. Gjatë viteve të fundit, numri i inxhinierëve, specialistëve të IT-së, mjekëve dhe infermierëve që migrojnë në Gjermani ka ardhur duke u rritur, duke vënë nën presion disa sektorë. Le të marrim si shembull sektorin e shëndetësisë për ta ilustruar këtë pikë.

Figura 5. Dinamika e stokut të mjekëve shqiptarë në vendet e OECD-së

Burimi: OECD. Stat. [Migrimi i fuqisë punëtore shëndetësore: Mjekë të huaj të trajnuar sipas vendit të origjinës - Stock \(oecd.org\)](https://www.oecd.org/migrimi-i-fugise-punetore-shendetesore-mjek-te-huaj-te-trajnuar-sipas-vendit-te-origjines-stock)

Figura 5 tregon rritjen e stokut të mjekëve shqiptarë në disa vende të OECD-së. Ndërsa numri i mjekëve që kanë emigruar nga Shqipëria në SHBA, Kanada, Britani të Madhe, Francë, Zvicër dhe Greqi është relativisht i ulët, në Gjermani ai është rritur me shpejtësi që nga viti 2011. Sipas statistikave të OECD-së, numri i mjekëve shqiptarë në Gjermani në 2018-ën ishte 570 (OECD Stat, 2020).¹³ Burime të tjera japin shifra edhe më të larta. Kështu, sipas Deutsches Ärzteblatt, një revistë javore mjekësore në gjuhën gjermane, e botuar në Gjermani, në vitin 2019, kishte 737 mjekë nga Shqipëria.¹⁴ Një studim i kryer në 2018 zbuloi se, gjatë periudhës 2013-2017, rreth 13% e stafit mjekësor kishin emigruar nga Shqipëria dhe numri i atyre që emigrojnë çdo vit është i barabartë ose më i madh se numri i mjekëve të rinj që mbarojnë studimet në Universitetin e Mjekësisë në Shqipëri (Gjypi, 2018). Në përgjithësi, ata që migrojnë janë mjekë të rinj që performojnë mirë akademikisht dhe që janë në gjendje të mësojnë shpejt gjuhën e vendit të destinacionit. Një nga të intervistuarit e anketës sonë, Dorina, e cila ka doktoraturë në mjekësi dhe jeton në Holandë, ndau shqetësimin e saj:

“Largimi i trurit nga Shqipëria do të vazhdojë. Në Holandë, është e vështirë të pranohesh si mjek, sepse duhet të bësh provime që nga fillimi. Megjithatë, Gjermania i ka lehtësuar procedurat e njohjes për mjekët. Ata i pranojnë ata nga të gjitha vendet e Ballkanit, megjithëse së pari duhet të punojnë në një zonë rurale dhe t'i nënshtrohen trajnimit. Pothuajse 30 përqind e studentëve që kanë përfunduar studimet në të njëjtin vit me mua kanë shkuar në Gjermani. Çdo vit, rreth 180 mjekë diplomohen dhe në 3-4 vitet e fundit rreth 30 përqind kanë emigruar në Gjermani. Për fat të keq, kjo është një përqindje shumë e lartë, sepse ka pasur një investim gjashtë-vjeçar për këta mjekë dhe janë më të mirët. Them më të mirët, sepse janë në gjendje të mësojnë më shpejt gjuhën, përkatësisht gjermanishten dhe ta bëjnë punën më mirë.”

Ndërkohë, emigracioni i infermierëve shqiptarë pa një rritje të shpejtë në vitet 2000-2009 drejt Italisë dhe u përsheptua përsëri në 2016-ën si rezultat i migrimit të infermierëve në Gjermani. Në vitin 2018, rreth 1008 infermierë shqiptarë punonin në Itali dhe 546 në Gjermani (OECD Stat, 2020).

¹³ [Migrimi i fuqisë punëtore shëndetësore: Mjekë të huaj të trajnuar sipas vendit të origjinës - Stock \(oecd.org\)](https://www.oecd.org/migrimi-i-fugise-punetore-shendetesore-mjek-te-huaj-te-trajnuar-sipas-vendit-te-origjines-stock) (aksesuar për herë të fundit më 31 maj 2021)

¹⁴ <https://www.aerzteblatt.de/nachrichten/113095/Gesamtzahl-der-Aerzte-in-Deutschland-leicht-gestiegen> (aksesuar për herë të fundit më 31 maj 2021)

Si rezultat, ky proces kontribuon në shterimin e burimeve njerëzore në Shqipëri. Kështu, numri i mjekëve, infermierëve dhe mamive për 100,000 banorë në Shqipëri, i cili është shumë më i ulët krahasuar me mesataren e BE-së (374 mjekë në 2017),¹⁵ apo edhe rajoni i Ballkanit Perëndimor, ka qenë në rënie. Në vitin 2000, Shqipëria kishte 140 mjekë për 100,000 banorë, në 2006 kishte 120, kurse në 2018-ën numri ra në 110 mjekë (UNICEF, 2020). I njëjti trend në rënie është regjistruar edhe te infermierët dhe mamitë. Numri i tyre ishte 460 për 100,000 banorë në 2013-ën, dhe ra më vonë në 360 në 2016-ën. Migrimi ndërkombëtar i personelit mjekësor, kryesisht drejt Gjermanisë, është ndër faktorët kryesorë që shpjegojnë uljen e numrit të tij, përveç politikave shtetërore të sektorit të shëndetësisë.

Për më tepër, shpërndarja e personelit të kujdesit shëndetësor në të gjithë territorin e vendit - për shkak të migrimit të brendshëm - është e pabarabartë. Më shumë se gjysma e të gjithë mjekëve në Shqipëri janë përqendruar në Tiranë (Gjypi, 2018) dhe në shumë rrethe të thella të vendit ka një mungesë të plotë të mjekëve të specializuar. Rënia e mëtejshme e numrit të mjekëve dhe infermierëve, e shoqëruar me shpërndarjen e tyre të pabarabartë në të gjithë territorin e vendit, jo vetëm që do të çonte në përkeqësimin e treguesve shëndetësorë për popullatën, por do të shkaktonte edhe një valë të re të migrimit të brendshëm dhe ndërkombëtar. Duhet të kujtohet se një nga arsytet që i shtynjë familjet e varfra shqiptare të kërkojnë azil në vendet e BE-së (kryesisht në Gjermani dhe në Francë) ishte mungesa e një kujdesi shëndetësor cilësor (Gëdeshi & King, 2020).

Për të kompensuar mungesën e personelit shëndetësor, Qeveria e Shqipërisë synon të centralizojë sistemin e kujdesit shëndetësor në qendrat urbane (spitalet rajonale), të rrisë pagat e mjekëve/infermierëve dhe të rrisë në të ardhmen numrin e studentëve që do të studiojnë mjekësi. Për më tepër, përmes politikave (kontrata pune, shpërblym më të lartë, etj.), synon të sigurojë një shpërndarje më të ekuilibruar të mjekëve në të gjithë territorin e vendit. Në kuadrin e kësaj politike, Qeveria u bën thirrje mjekëve shqiptarë që punojnë në vendet e përparuara të OECD-së të kthehen dhe të kontribuojnë në Shqipëri.

2.4. Politikat e migracionit në Shqipëri

Qeveria e Shqipërisë (Qeveria e Shqipërisë) ka prodhuar një numër ligjesh dhe strategjish që rregullojnë aspektet e migracionit dhe që marrin parasysh dispozitat e lidhura me migracionin nën *Acquis* të BE-së dhe iniciativave ndërkombëtare dhe konventave të ratifikuara nga Republika e Shqipërisë. Me kalimin e viteve, këto ligje dhe strategji janë ndryshuar dhe përmirësuar me qëllim adresimin më të mirë të problemeve dhe nevojave të migrantëve.

Dokumenti kryesor i Qeverisë së Shqipërisë për administrimin e migracionit është "Strategjia Kombëtare për Administrimin e Migracionit 2019 - 2022" (Qeveria, 2019) dhe Plani i saj i Veprimit, i hartuar me ndihmën e IOM dhe i miratuar në 2019-ën. Strategjia shërben si dokumenti themelor për politikën e Qeverisë së Shqipërisë në lidhje me administrimin e migracionit. Qëllimi i saj kryesor është të sigurojë një administrim efikas të migracionit në Shqipëri për të adresuar sfidat që vijnë nga flukset migratore dhe për të rritur ndikimin e migracionit në të mirë të migrantëve dhe të shoqërisë. Strategjia paraqet vizionin, qëllimet dhe katër objektivat që duhet të arrihen në fushën e administrimit të migracionit: a) të sigurojë administrimin strategjik të migracionit në Shqipëri; b) të sigurojë migrim të sigurt dhe të rregullt nga, përmes dhe drejt Shqipërisë; c) të zhvillojë një politikë efektive të migracionit të punës duke rritur ndikimin pozitiv të migracionit në zhvillimin socio-ekonomik kombëtar/lokal të vendit; dhe d) të promovojë dhe të mbrojë të drejtat e migrantëve dhe integrimin e tyre. Ajo ofron informacion mbi burimet e disponueshme financiare për zbatimin e masave të përcaktuara në planin e veprimit, si dhe burime shtesë të kërkuara.

Megjithatë Strategjia është në vitin e tretë të zbatimit, deri më tani asnjë organizatë ndërkombëtare apo aktor i shoqërisë civile në Shqipëri nuk ka bërë ndonjë vlerësim në lidhje me progresin, rezultatet dhe zbatimin e saj. Sidoqoftë, raportet e monitorimit të përgatitura nga Sekretariati Teknik në Ministrinë e Brendshme tregojnë se janë zbatuar 27% e masave, 17% janë ende për t'u zbatuar, 24% janë zbatuar pjesërisht, kurse 32% e masave janë ende në progres e sipër.

¹⁵ https://data.worldbank.org/indicator/SH.MED.PHYS.ZS?locations=E&most_recent_year_desc=true (aksesuar për herë të fundit më 31 maj 2021)

Një dokument tjetër i rëndësishëm strategjik në fushën e migracionit është "Strategjia Kombëtare për Diasporën Shqiptare, 2021-2025" (Qeveria e Shqipërisë, 2020) dhe Plani përkatës i Veprimit, i cili adreson situatën e fenomenit të migracionit dhe diasporës së shqiptarëve dhe përcakton rekomandime për veprimet e ardhshme për strukturat shtetërore. Strategjia e re është vazhdim i "Strategjisë Kombëtare për Diasporën dhe Migracionin 2018-2024" (Qeveria e Kosovës, 2018a). Strategjia adreson rolin dhe organizimin e diasporës shqiptare dhe marrëdhëniet e saj me zhvillimin ekonomik dhe shoqëror të Shqipërisë. Ajo promovon zhvillimin e politikave shtetërore për përfshirjen e diasporës shqiptare në zhvillimet shoqërore, ekonomike dhe politike në Shqipëri.

Në fushën e ekonomisë, Strategjia synon: 1) nxitjen e investimeve nga diaspora shqiptare dhe ngritjen e ndërmarrjeve të vogla dhe të mesme në fushat e bujqësisë, industrisë ushqimore, agroturizmit, etj. Kjo synohet të arrihet duke krijuar një klimë të favorshme për investime nga diaspora, stimuj fiskalë, ndarje informacioni, frenim të korrupsionit dhe rreziqeve, si dhe përmes stimujve të tjerë. 2) rritjen e remitancave dhe përdorimin e tyre për zhvillimin ekonomik të vendit. Mund të arrihet duke ulur kostot e transferimit përmes kanaleve zyrtare, zgjerimit të shërbimeve bankare, duke rritur rolin e institucioneve të tjera financiare dhe të Postës Shqiptare në transfertat e dërgesave. 3) Angazhimit të profesionistëve të diasporës në sigurimin e njohurive në periudha afatshkurtra dhe afatgjata në Shqipëri.

Për të lehtësuar përfshirjen e diasporës shqiptare në zhvillimin ekonomik të vendit, strategjia synon fuqizimin e Dhomës së Biznesit të Diasporës, zhvillimin e një kornize ligjore për investime nga diaspora dhe krijimin e rrjeteve të profesionistëve (biznesmenë, mjekë, mësues, ekspertë të medias, avokatë, etj.) në diasporën shqiptare. Aspekte të tjera të proceseve migratore (të kthyerit, refugjatët, viktimat e trafikimit njerëzor, menaxhimi i integruar i kufirit, etj.) mbulohen nga strategjitë përkatëse sektoriale.¹⁶

Bazuar në Kushtetutë dhe në nevojat e migrantëve, ka gjithashtu disa ligje që rregullojnë migracionin në Shqipëri. Akti kryesor ligjor që rregullon emigracionin për punësimin e shtetasve shqiptarë është Ligji Nr. 9668/2006 "Për Emigracionin e Shtetasve Shqiptarë për Punësim" (i ndryshuar). Sipas ligjit, autoritetet shtetërore duhet të marrin masa për krijimin e kushteve ligjore dhe administrative dhe lehtësirave për shtetasit shqiptarë që dëshirojnë të emigrojnë rregullisht, për mbrojtjen e të drejtave të shtetasve shqiptarë që banojnë jashtë kufijve të vendit të tyre dhe për të marrë masa për ri-integrimin e të kthyerve.

Një ligj tjetër i rëndësishëm në lidhje me migracionin është Ligji Nr. 108/2013 "Për shtetasit e huaj" (Fletorja Zyrtare, 2013) që rregullon hyrjen, qëndrimin, punësimin dhe largimin e shtetasve të huaj në Shqipëri. Ligji u jep rezidentëve të huaj afatgjatë të drejta ekonomike, shëndetësore dhe sociale në të njëjtat kushte si shtetasit shqiptarë. Sipas të dhënave të INSTAT, në fund të vitit 2019, Shqipëria priti 13,507 banorë të huaj që mbanin një leje, duke përfaqësuar kështu 0,5 përqind të popullsisë së vendit (INSTAT, 2020f). Ata janë kryesisht emigrantë ekonomikë, studentë, azilkërkues, të huaj të natyralizuar ose emigrantë për arsye të tjera.

Ligji Nr. 121/2014 "Për azilin në Republikën e Shqipërisë" (Fletorja Zyrtare, 2014) përcakton kushtet dhe procedurat për dhënien dhe heqjen e azilit, mbrojtjen plotësuese dhe mbrojtjen e përkohshme në Shqipëri, të drejtat dhe detyrimet e azilkërkuesve, refugjatëve dhe personave nën mbrojtje plotësuese dhe të përkohshme. Ligji parashikon përmbytjen e statusit të refugjatit dhe mbrojtjen plotësuese, të drejtën për bashkim familjar dhe kushtet për integrimin e refugjatëve dhe personave nën mbrojtje plotësuese në Shqipëri.

Ndërsa ligji "Për diasporën" (Fletorja Zyrtare, 2018b) specifikon kompetencat e autoriteteve përkatëse shtetërore përgjegjëse për marrëdhëniet me diasporën, mbajtjen dhe nxitjen e marrëdhënieve midis

¹⁶ Disa strategji sektoriale adresojnë çështje të tjera specifike mbi administrimin e migracionit në Shqipëri. Këto strategji janë si më poshtë: 'Strategjia Kombëtare për Zhvillim dhe Integrim, 2015-2020'; 'Strategjia Kombëtare për Punësimin dhe Aftësi, 2014-2020'; 'Strategjia për Zhvillimin e Arsimit Parauniversitar, 2014-2020'; 'Plani Kombëtar i Veprimit për të Rinjtë, 2015-2020'; 'Strategjia Kombëtare për Mbrojtjen Sociale, 2015-2020'; 'Strategjia Kombëtare e Menaxhimit të Integruar të Kufirit 2014 - 2020'; 'Strategjia për Bujqësinë dhe Zhvillimin Rural 2014-2020'; dhe 'Strategjia për Biznesin dhe Investimet 2014 - 2020'.

diasporës dhe vendit të lindjes, krijimin e Këshillit Koordinues të Diasporës, ruajtjen dhe kultivimin e identitetit kombëtar, gjuhës dhe arsimit të pjesëtarëve të diasporës, etj. Për më tepër, ligji thekson rëndësinë e forcimit të lidhjeve ekonomike, bashkëpunimin në fushën e shkencës dhe zhvillimin e teknologjive të reja midis diasporës dhe institucioneve në Shqipëri. Përveç këtyre ligjeve, disa ministri kanë nxjerrë ligje, vendime dhe udhëzime në lidhje me aspekte të ndryshme të migracionit.

Institucionet kryesore përgjegjëse për menaxhimin e migracionit në Shqipëri janë Ministria e Brendshme, Ministria e Evropës dhe Punëve të Jashtme, Ministri i Shtetit për Diasporën, Ministria e Financave dhe Ekonomisë dhe Ministria e Shëndetësisë dhe Mbrojtjes Sociale. Ministrinë e tjera si Ministria e Arsimit dhe Rinisë, Ministria e Bujqësisë dhe Zhvillimit Rural, Ministria e Drejtësisë, Ministria e Kulturës dhe Ministria e Turizmit dhe Mjedisit, janë gjithashtu të rëndësishme në lidhje me migracionin. Përveç ministrive të ndryshme, ky grup përfshin edhe disa institucione dhe agjenci publike, të cilat kanë të bëjnë me proceset migratore.

Mekanizmi kryesor për koordinimin institucional dhe për monitorimin e planit të veprimit të Strategjisë Kombëtare është Komiteti Teknik për Migracionin i udhëhequr nga Zëvendësministri i Brendshëm dhe i përbërë nga Shefat e Departamenteve pranë secilës ministri/institucion që merren me çështjet e migracionit. Ai ka për detyrë përgjegjësinë e zbatimit të Strategjisë dhe Planit të Veprimit. Komiteti asistohet nga Sekretariati Teknik, një strukturë horizontale nën Sektorin e **Emigracionit në Ministrinë e Brendshme**. Sekretariati do të jetë përgjegjës për përgatitjen e një raporti progresi gjashtëmuor mbi zbatimin e Strategjisë dhe Planit të Veprimit, si dhe të një raporti vjetor që mbulon të gjitha masat e përcaktuara në Strategji. Raporti vjetor do t'i paraqitet Grupit Drejtues për Migracionin. Grupi Drejtues do të përfshijë zëvendësministrin, që përfaqësojnë institucionet e përfshira në zbatimin e Strategjisë dhe do të mbledhet të paktën një herë në vit. Nga mbledhjet e tij, ai mund t'i paraqesë rekomandime specifike Këshillit të Ministrave.

Diaspora shqiptare është e gatshme dhe e angazhuar të kontribuojë në zhvillimin shoqëror dhe ekonomik të vendit. Një sondazh i kryer në 2018-ën me 725 përfaqësues të diasporës shkencore tregoi se 88% e tyre do të dëshironin të bashkëpunonin me universitete dhe me organe shkencore në Shqipëri (Gëdeshi dhe King, 2018b). Aktualisht, iniciativa të reja janë duke u zhvilluar në Shqipëri në lidhje me diasporën shqiptare. Një iniciativë e tillë është një platformë e quajtur “Gati për Shqipërinë”, e cila ftoi të gjithë emigrantët shqiptarë të kontribuojnë në vendin e tyre (fizikisht ose virtualisht) dhe të mbështesin administratën publike. Që nga fillimi i kësaj platforme, qindra të rinj, me një përvojë dhe një kualifikim të pasur, kanë ofruar ide dhe projekte, duke kontribuar në përparimin e Shqipërisë.

Për më tepër, Fondi Shqiptaro Amerikan i Zhvillimit (AADF) ka ndërmarrë një iniciativë tjetër të quajtur projekti READ (Ekspertiza Kërkimore nga Diaspora Akademike), e cila kërkon të ndërtojë një platformë të qëndrueshme që inkurajon intelektualë shumë të kualifikuar nga diaspora shqiptare të kontribuojnë në zhvillimin e institucioneve të arsimit të lartë në Shqipëri. Për këtë qëllim, AADF do të krijojë një Program të Bursave të Diasporës që do të ofrojë bursa afatshkurtra për individë shumë të kualifikuar nga diaspora shkencore shqiptare për të ndjekur projekte arsimore në Institucionet Shqiptare të Arsimit të Lartë.

3. Shpërndarja e fuqisë punëtore - migrimi

Bazuar në bazën e të dhënave të ikjes së trurit në IAB, në vitin 2010 struktura arsimore e stokut shqiptar të emigrantëve përbëhej kryesisht nga individë që kanë përfunduar arsimin e mesëm (44.8%) dhe arsimin fillor (33.2%), ndërsa emigrantët që kanë përfunduar arsimin e lartë përbënin 22 % të totalit. Kur krahason strukturën arsimore të migrantëve shqiptarë me atë të popullsisë në Shqipëri, sipas Regjistrimit të popullsisë të vitit 2011 (INSTAT, 2012), niveli arsimor i emigrantëve është më i lartë se ai i popullsisë rezidente (Tabela 9).

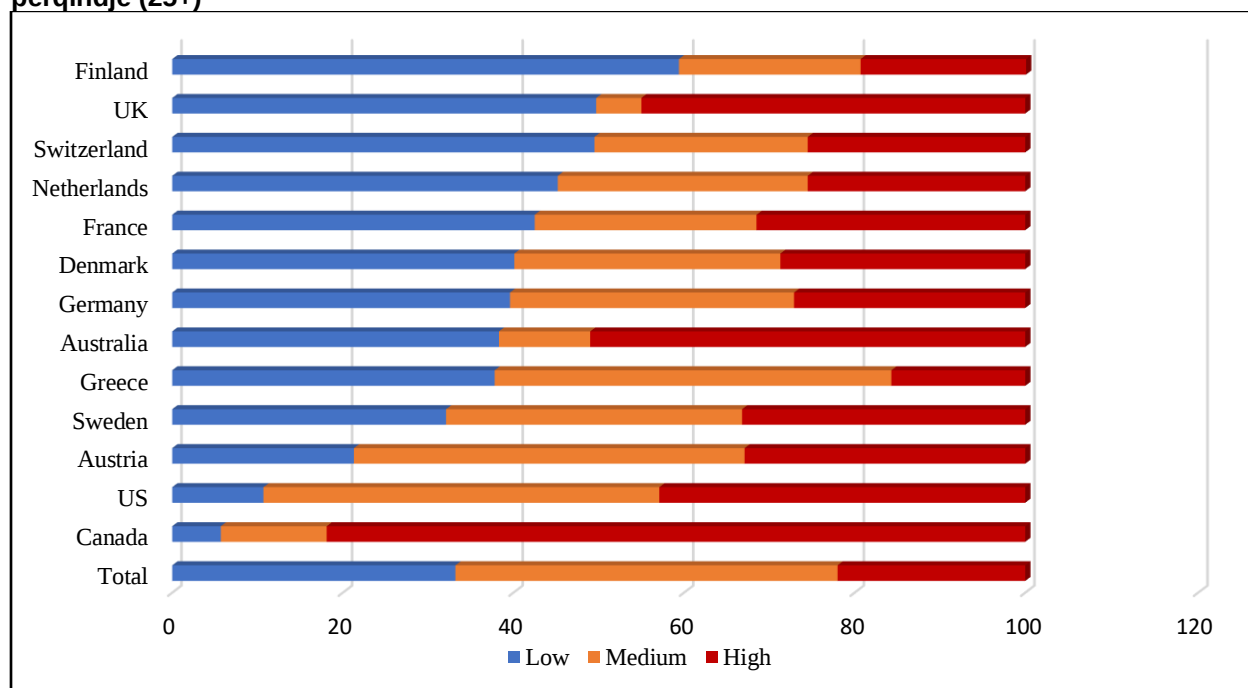
Tabela 9. Struktura arsimore e emigrantëve shqiptarë dhe e popullsisë rezidente në Shqipëri (mosha 25+ në%), 2010

Nr.		I ulët	Mesatar	I lartë
1	Stoku i emigrantëve shqiptarë a (25+)	33.2	44.8	22
2	Popullsia banuese në Shqipëri (25+)	56.8	30.9	12.3

Burimi: Baza e të dhënave të IAB Brain Drain (Brücker et al. 2013); INSTAT, 2012.

Sipas bazës së të dhënave IAB, Greqia ishte vendi kryesor pritës për më shumë se 78% të migrantëve shqiptarë (Brücker et al., 2013). Struktura e tyre arsimore që nga viti 2010 në bazën e të dhënave IAB është paksa e ndryshme nga baza e të dhënave të OECD-së: pothuajse 38% e shqiptarëve në Greqi kishin përfunduar arsimin fillor, 47% kishin përfunduar arsimin e mesëm, kurse 15% arsimin e lartë (Figura 6). Kjo shpjegohet me faktin se Greqia kishte nevojë për një forcë punëtore të arsimuar dhe të pakualifikuar për të punuar kryesisht në bujqësi, ndërtim dhe shërbime. Megjithatë numri i emigrantëve shqiptarë në Greqi që kanë përfunduar arsimin e lartë është më i ulët krahasuar me vendet e tjera (Figura 6), studimet tregojnë se edhe ata bëjnë kryesisht punë manuale që nuk përputhen me arsimimin dhe kualifikimet e tyre (Gëdeshi dhe King, 2018a). Kështu, sondazhi i ETF me të kthyerit në vitin 2007 tregoi se 34% e të kthyerve me arsim të lartë kishin punuar në Greqi si punëtorë të pakualifikuar, shpesh në sektorin informal, gjë që nuk inkurajonte të tjerët, nga ana tjetër, të migronin (ETF, 2007). Në këtë rast, ky nuk është një emigrim i trurit, por më tepër një humbje e trurit.

Figura 6. Ndarja e emigracionit sipas nivelit të aftësive në vendet e përzgjedhura në vitin 2010, në përqindje (25+)

Burimi: Baza e të dhënave të IAB Brain Drain (Brücker et al. 2013).

Nëse do të heqim migrantët shqiptarë në Greqi nga baza e të dhënave e ikjes së trurit të IAB, struktura arsimore e stokut të migrantëve shqiptarë në disa vende evropiane,¹⁷ SHBA, Kanada dhe Australi është krejtësisht e ndryshme (Tabela 10). Kështu, në vitin 2010, 16.5% e migrantëve shqiptarë në këto vende kishin arsim fillor, 39% arsim të mesëm dhe 44.5% arsim të lartë. Kështu, grupi i migrantëve që kanë arsim të lartë përfaqësoi grupin më të madh në këto vende.

¹⁷ Këto vende për të cilat kemi të dhëna deri në vitin 2010 janë: Austria, Danimarka, Finlanda, Franca, Gjermania, Irlanda, Luksemburgu, Holanda, Norvegjia, Portugalia, Spanja, Zvicra, Suedia, Britania e Madhe.

Tabela 10. Niveli i arsimit të migrantëve shqiptarë në vendet e përzgjedhura të OECD-së, numri dhe përqindja, (25+)

Nr.	Niveli i arsimit	2000	2005	2010
1	I ulët	10.732 (26%)	12.936 (20%)	15.022 (17%)
2	Mesatar	15.390 (38%)	24.233 (37%)	35.050 (39%)
3	I lartë	14.819 (36%)	27.594 (43%)	39.914 (44%)
	Total	40.941 (100%)	64.763 (100%)	89.986 (100%)

Burimi: Baza e të dhënave të IAB Brain Drain (Brücker et al. 2013).

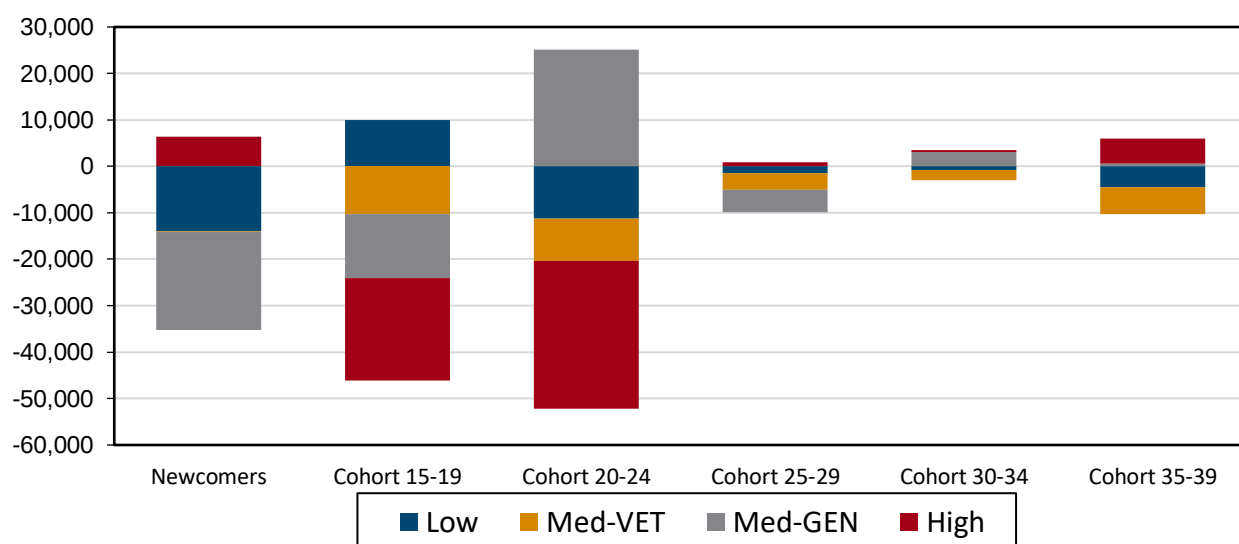
Shënim: Vendet e përzgjedhura të OECD-së përfshijnë disa vende evropiane (me përjashtim të Greqisë), SHBA, Kanada dhe Australi. Këto vende përfaqësojnë rreth 22% të popullsisë së bazës së të dhënave IAB. Sidoqoftë, baza e të dhënave IAB nuk përfshin Italinë, një nga vendet kryesore të destinacionit të migrantëve shqiptarë.

Ndërkohë, krahasimi i strukturës arsimore të stokut të emigrantëve shqiptarë në këto vende për vitet 2000, 2005 dhe 2010 tregon se niveli i tyre arsimor ka qenë në rritje (Tabela 10). Kjo do të thotë se përveçse janë arsimuar në vendin pritës, midis flukseve të reja të migrantëve numri i individëve që kanë përfunduar arsimin e lartë është rritur. Në këtë rast, migrimi nga Shqipëria drejt këtyre vendeve ka marrë formën e ikjes së trurit.

Për të nxjerrë në pah tendencat më të fundit (nga 2012-ta deri në 2019-ën), bëhet një analizë e Qasjes me bazë Kohortin, duke përdorur të dhënat e LFS-së për 2012-2019 nga Leitner (2021). Siç është shpjeguar shkurtimisht në Shtojcën 1, 'qasja me bazë kohortin' huazon nga shkenca e popullsisë idenë se në mungesë të ndonjë lindshmërie dhe vdekshmërie (e cila është supozimi i duhur për t'u bërë për grupmoshat 15-39 vjeç në këtë studim), çdo ndryshim popullsie është rezultat i migrimit (neto). Bazohet në grupmoshat përfaqësuese të kohortit që ndiqen me kalimin e kohës dhe ndryshimi i të cilave në madhësi dhe në përbërje siguron informacion në lidhje me shkallën dhe përbërjen e aftësive të migrimit neto (për më shumë informacion, shih Leitner, 2021).

Rezultatet e analizës së qasjes me bazë kohortin tregojnë se, me vetëm disa përjashtime, të gjitha grupet e kanë përjetuar emigracionin neto në Shqipëri gjatë 2012-2019 (Figura 7). Megjithatë, shkalla e emigracionit neto ndryshon nga një grupmoshë në tjetrën dhe ka tendencë të jetë më e theksuar mes grupeve më të reja, gjë që tregon se të rinjtë janë më të prirur dhe kanë më shumë mundësi të emigrojnë. Në përgjithësi, periudha 2012-2019 karakterizohet nga një emigracion i konsiderueshëm neto, i vlerësuar në rreth 105,000 persona.

Figura 7. Migrimi neto sipas grupmoshës dhe shkallës së arsimit (kumulative 2012-2019)

Burimi: AFP për Shqipërinë (Leitner, 2021).

Shënim: Moshja këtu i referohet moshës në fillim të periudhës në 2010. Qasja me bazë kohortin analizon migrimin neto përmes ndryshimeve në madhësinë e grupit në dy vite radhazi. Prandaj, 2012-ta - viti i parë i raportuar këtu - i referohet

ndryshimit midis 2011-ës dhe 2012-ës. Nivelet arsimore ndahen në katër kategori: I ulët (arsimi fillor ose i mesëm i ulët), i mesëm i përgjithshëm (arsimi i mesëm i lartë i përgjithshëm/gjimnazi), i mesëm-AAP (arsimi dhe formimi i mesëm i lartë profesional) dhe i lartë (arsimi i lartë), bazuar në ISCED Numrat negativë i referohen emigrimit neto, ndërsa numrat pozitivë i referohen imigracionit neto.

Në terma kumulative, ka një emigrim neto të të arsimuarve në këtë periudhë, i cili vlerësohet në rreth 40,700 persona dhe përbën gati 39% të daljes totale kumulative gjatë 2012-2019. Në të njëjtën periudhë, emigracioni neto i shqiptarëve me arsim të mesëm profesional ishte 31.200 persona në total (gati 30%), ndërsa pjesa e arsimimit të ulët përbën 21%, kurse arsimi i mesëm i përgjithshëm 10% të daljes totale kumulative (Leitner, 2021) Kjo tregon se studentët që kanë përfunduar arsimin profesional dhe ata që kanë përfunduar studimet universitare janë ata që migrojnë më shumë nga Shqipëria. Prandaj, figura 7 miraton hipotezën e një ikjeje të trurit.

Procesi i migrimit me aftësi të lartë dhe të mesme nga Shqipëria (në këtë intensitet dhe madhësi) në këtë dekadë të tretë lidhet kryesisht me faktorë të fuqishëm të brendshëm, si dhe me ata të jashtëm. Kjo përfshin jo vetëm strukturën e dobët të ekonomisë shqiptare, të varur shumë nga konsumi i financuar nga të ardhurat e fituara jashtë dhe me kapacitetin e ulët prodhues, por edhe dobësitë strukturore të tregut shqiptar të punës.

3.1. Karakteristikat e tregut shqiptar të punës

Që nga viti 2013/14, tregu shqiptar i punës është përmirësuar përmes rritjes së pjesëmarrjes së fuqisë punëtore dhe punësimit dhe uljes së papunësisë (shih Tabelën 11). Kështu, pjesëmarrja në forcën e punës (për grupmoshën 20-64 vjeç) u rrit në 75.9% në 2019-ën nga 67.6% në 2013-ën. Gjithashtu, shkalla e punësimit për popullsinë e moshës 15-64 vjeç u rrit nga 49.9% në 2013-ën në 61.2% në 2019-ën. Si rezultat i këtyre ndryshimeve dhe emigracionit, papunësia, që aktualisht qëndron në nivele dyshifrore gjatë periudhës së tranzicionit post-socialist, ra nga 15.9% në 2013-ën në 11.5% në 2019-ën. Pjesa më e madhe e papunësisë në Shqipëri është e natyrës afatgjatë, 63.4% e tyre kanë qenë të papunë për më shumë se një vit (INSTAT, 2020e).

Pavarësisht nga përmirësimet të tilla në tregun shqiptar të punës, papunësia e të rinjve (midis moshave 15–24 vjeç) mbetet shumë e lartë dhe në vitin 2019 qëndroi në 27.2% nga 36.5% në 2016-ën. Papunësia është dukshëm më e lartë në mesin e të rinjve që kanë përfunduar arsimin e lartë (34.7%), krahasuar me ata që kanë përfunduar arsimin e mesëm (28.9%) dhe arsimin fillor (18.4%). Në vitin 2019, niveli i NEET (përqindja e të rinjve të moshës 15–29 vjeç që nuk janë në punësim, arsim ose trajnim) ishte 26.6%.

Tabela 11. Treguesit bazë të tregut të punës (në%)

Treguesit e tregut të punës		2010	2013	2016	2019
Shkalla e pjesëmarrjes (20-64)	Total	69.7	67.6	73.3	75.9
	Mashkull	81.2	79.2	82.5	84.4
	Femër	58.9	57.6	64.2	67.6
Shkalla e punësimit (15-64)	Total	53.5	49.9	55.9	61.2
	Mashkull	63.1	57.3	61.9	68.2
	Femër	44.5	43.1	49.7	54.4
Shkalla e papunësisë (15+)	Total	14.0	15.9	15.2	11.5
	Mashkull	12.6	17.8	15.9	11.6
	Femër	15.9	13.5	14.4	11.4
	Rinia (15-24)	30.5		36.5	27.2
Shkalla NEET	Rinia (15-29)	31.4	33.4	30.0	26.6
Pagesa mesatare bruto (në LEK)				47.522	52.380
Hendeku gjinor në pagë				11.4%	10.1%

Burimi: INSTAT, 2020e.

Trende të tilla pozitive në tregun e punës shpesh fshehin boshllëqe të gjinisë, dallime të thella midis grupmoshave dhe zonave gjeografike. Tabela 11 tregon se hendeku gjinor në vitin 2019 për shkallën e

pjesëmarrjes është pothuajse 17 pikë përqindje, për shkallën e punësimit 14 pikë përqindje dhe për pagesën mesatare bruto është gati 10%.

Një karakteristikë shumë e rëndësishme e tregut shqiptar të punës është pjesa e lartë e punësimit në bujqësi, e cila ishte 36.4% e punësimit total në 2019-ën, megjithëse u ul nga 42.1% në 2010-ën. Pjesa e industrisë (duke përfshirë edhe ndërtimin) është disi e vogël me 20.1% në 2019-ën dhe ka mbetur e pandryshuar gjatë dekadës së fundit. Sidoqoftë, është sektori i shërbimeve që punëson numrin më të lartë të punëtorëve, dhe ai ka qenë në rritje të vazhdueshme në dekadën e fundit - u rrit nga 37.3% në 2010-ën në 43.5% të punësimit të përgjithshëm në 2019-ën. Kjo do të thotë se ka një largim të vazhdueshëm nga bujqësia drejt vendeve të punës kryesisht me aftësi të ulëta dhe me pagë të ulët në zonat urbane, ndërsa pjesa e vendeve të punës me aftësi të larta mbetet e ulët për shkak të krijimit të kufizuar të sektorëve me produktivitet të lartë.

Përkundër këtyre aksioneve të punësimit në sektorët e gjerë ekonomikë, vlera e shtuar bruto (VSHB) e bujqësisë mbetet mjaft e ulët (rreth 21%), ndërsa pjesa e industrisë është rreth 23%. Pjesa e sektorëve të shërbimeve përbën rreth 56% të VSHB-së. Ndër nën-sektorët që tregojnë një prirje rritjeje janë tregtia me shumicë dhe pakicë, ndërtimi, transporti, hotelieri-turizmi dhe aktivitetet e pasurive të patundshme dhe marrja me qira (ETF, 2021). Pjesa e eksporteve të PBB-së në Shqipëri përbënte pothuajse një të tretën në 2019-ën, por fluksi neto i investimeve të huaja direkte (IHD) në Shqipëri është më i ulët se në vendet e tjera të rajonit (ETF, 2021).

IHD-të janë thjesht të përqendruara në disa sektorë që përdorin intensivisht punëtorë me aftësi të ulëta si industria e tekstilit, industria e veshjeve, industria agro-ushqimore, qendrat e telefonatave (call centres), shërbimet, etj. Në fund të vitit 2019, në Shqipëri kishte 6.443 ndërmarrje të huaja dhe të përbashkëta ose 4% të stokut të ndërmarrjeve kombëtare, ku ishin të punësuar 16.1% e fuqisë punëtore (INSTAT, 2020g).

Përveç këtyre punëve me cilësi të dobët, nuk ka pasur pothuajse asnjë rritje të pagave më të ulëta gjatë dekadës së fundit. Në vitin 2019, paga mesatare bruto për një person të punësuar ishte 52.380 lekë (rreth 425 EUR), nga 47.900 lekë në 2015-ën, me një rritje prej 9.3%. Megjithatë, kur indeksohet me inflacionin, rritja reale është vetëm 2.4%. Për më tepër, statistikën e INSTAT (2020e) tregojnë se 27.9% e punonjësve në 2019-ën morën deri në pagën minimale zyrtare, kurse 12.1% të tjerë u paguan me pagën minimale zyrtare prej 30.000 lekësh (rreth 244 euro). Kjo do të thotë që pothuajse 40% e të gjithë personave të punësuar marrin paga që shkojnë vetëm deri në kufirin e pagës minimale.

Tregu i punës në Shqipëri karakterizohet nga informaliteti i lartë, që gjeneron të ardhura të ulëta, pasiguri në lidhje me të ardhmen dhe stres emocional. Në vitin 2019, rreth 30% e punëtorëve në sektorë jobujqësorë ishin në punësim informal (duke përfshirë të vetëpunësuarit në biznese të paregjistruara, punëtorë me pagë pa kontratë të shkruara dhe punëtorë të papaguar të familjes), një rritje me rreth 0.6 pikë përqindje krahasuar me 2018 (INSTAT, 2020e).

Karakteristikë tjetër e tregut të punës në Shqipëri është niveli i lartë i punësimit vulnerabël ose të pasigurt (ata që nuk kanë akses në të drejtat e plota të punësimit, duke përfshirë anëtarët kontribuues të familjes, punonjësit me paga, por që nuk janë pjesë e skemave të sigurimeve shoqërore, punëtorët e shtëpive dhe punëtorët rastësorë). Në vitin 2019, sipas të dhënave të INSTAT, vetëm 45.7% e të gjithë personave të punësuar ishin punonjës me pagë. Pjesa tjetër (54.3%) klasifikohet si e vetëpunësuar, por në të vërtetë, 22% brenda këtij grupi ishin persona që jepnin kontribut (të papaguar) në familje, kryesisht në bujqësi (INSTAT, 2020e). Si rezultat, niveli i punësimit vulnerabël është shumë i lartë, duke treguar një "dobësi strukturore të tregut të punës" në Shqipëri (ETF, 2019, p.7). Në 2018-ën, u vlerësua në masën prej 52.9%, nga 58.1% në 2011-ën (INSTAT, 2020e; INSTAT, 2015c). Prandaj, papunësia, pagat e ulëta dhe mundësitë e pasigurta të punësimit janë ndër faktorët kryesorë të migrimit për segmente të caktuara të popullsisë. Një studim i realizuar me azilkërkuesit¹⁸ shqiptarë të kthyer në vitin 2020 tregoi se papunësia dhe pagat shumë të ulëta ishin faktorët kryesorë nxitës për këtë segment të popullsisë (Gëdeshi dhe King, 2020).

¹⁸ Studimi tregoi se niveli arsimor i azilkërkuesve shqiptarë është më i ulët se mesatarja e popullsisë së përgjithshme shqiptare dhe gjithashtu më i ulët se niveli i shqiptarëve të tjerë që kanë migruar me sukses, ose që synojnë të migrojnë, gjatë viteve të fundit, ku përfshihet një numër i madh personash me arsim të lartë. Shumica e të intervistuarve tanë

Megjithëse aftësitë dhe perspektiva e punësimit është përmirësuar disi për brezat e rinj në vend, sfidat kryesore për të rinjtë vazhdojnë të ekzistojnë, si mbështetja për tranzicione më të shpejta dhe të koordinuara drejt punësimit; sigurimi i aftësive për punësim të kualifikuar ose për përvojë pune gjatë kalimit nga shkolla në punë ose gjatë fazave të hershme të një karriere profesionale; dhe kujdesi ndaj atyre që janë më të ekspozuar ndaj varfërisë, përjashtimit social dhe punës informale (ETF, 2020b).

Këto karakteristika të tregut të punës në Shqipëri ngrenë pikëpyetje të tjera. Një pyetje e parë mund të jetë: Nëse punësimi rritet dhe papunësia zvogëlohet, si mund të shpjegohet rritja e dëshirës për të migruar gjatë dekadës së fundit në Shqipëri? Studimi mbi migracionin e mundshëm (Gëdeshi dhe King, 2018a) tregoi se studentët dhe personat e punësuar kanë një prirje më të lartë për të migruar krahasuar me të papunët, të vetëpunësuarit dhe shtëpiakët. Ky fakt tregon se punësimi, në vetvete, nuk parandalon migrimin, dhe as papunësia nuk është një faktor i veçantë që inkurajon në mënyrë proporcionale mendimin për të migruar.

Disa nga faktorët kryesorë nxitës që i shtojnë njerëzit të migrojnë janë të lidhura me funksionimin e tregut shqiptar të punës: procesi i rekrutimit, kushtet e punës, pagat e ulëta, mundësi të kufizuara për të diplomuarit për të fituar punë të kënaqshme, të paguara si duhet dhe në përpjesëtim të drejtë me kualifikimet e tyre, mungesa e mundësive për avancim në karrierë, pasiguritë në punë dhe rrjetet e konsoliduara të klientelizmit dhe 'lidhjeve' të cilat janë të domosdoshme për të fituar një nga disa vende ekzistuese të nivelit më të lartë janë disa nga faktorët e shtytjes që i shtojnë njerëzit drejt migrimit. Intervistat më poshtë të realizuara me të rinj shqiptarë që studiojnë jashtë ose në Shqipëri zbulojnë përvojën dhe perceptimet që ata kanë për rekrutimin dhe kushtet e punës në sektorin publik.

Kutia: Shembuj të përvojave të të rinjve në tregun e punës

Faktorët nxitës u përmendën në intervistat me studentë shqiptarë jashtë vendit që në kemi kryer, për qëllime të këtij raporti dhe të raporteve të tjera që lidhen me migrimin e mundshëm. Kështu, vështirësitë e gjetjes së një pune janë faktori i parë ekonomik që i ndalon studentët shqiptarë të kthehen në vendin e tyre. Pranvera, një studente në Itali, thotë: "Nepotizmi është shumë i pranishëm në Shqipëri, është flagrant. Për të gjetur një punë, duhet të njohësh dikë që njeh dikë. Unë kam shumë miq në Shqipëri dhe mund të them se vetëm 10% e tyre kanë arritur të gjejnë një punë falë meritave dhe kualifikimeve të tyre. Të tjerët janë ndihmuar nga dikush me influencë."

Në këto kushte, pamundësia e arritjes së një karriere profesionale në bazë të aftësive dhe kualifikimeve është fenomen i përhapur. Edlira, e cila sapo ka mbaruar studimet master në Hungari, ndihet e pasigurt për të ardhmen e saj dhe dëshiron të vazhdojë studimet e doktoraturës jashtë vendit. "Këtu [në Shqipëri], edhe nëse arrin të gjejë një punë (në sektorin publik) pa ndihmën e një personi të rëndësishëm, dikujt në një parti politike ose institucion publik, duhet të bësh punën e disa personave, sepse shumë prej tyre janë të paaftë për të kryer detyrat e tyre."

Pagat e ulëta janë faktor demotivues për shumë studentë që dëshirojnë të migrojnë. Kështu thotë Edmondi, një student: "Në Shqipëri, pagat janë shumë të ulëta. Nëse dëshiron të punosh në Shqipëri, me pagën nuk jeton dot vetëm, nuk i mbulon dot shpenzimet e jetesës. (...) Nuk mjafton as vetëm për kostot e përditshme të jetesës, e aq më pak për të shkuar diku me pushime jashtë vendit."

Siguria në punë është një tjetër element. Albani, një student në Gjermani, thotë: "Në Shqipëri, mund të kesh një punë sot, por nesër, pas zgjedhjeve, qeveritë ndryshojnë dhe e humb punën (në sektorin publik). Këtu, punën e ke të sigurt. Nëse ke kontratë, është e vështirë ta zgjidhësh, përveçse nëse bën ndonjë gabim të rëndë".

Kështu, nevojiten reforma thelbësore në tregun shqiptar të punës në mënyrë që të zbuten tendencat e forta të migrimit. Të gjitha politikat dhe programet e tregut të punës që synojnë të ulin papunësinë dhe të rrisin numrin e vendeve të denja dhe të mirëpaguara të punës janë të rëndësishme për emigracionin. Shteti duhet

kanë kryer vetëm nëntë vjet arsim të detyruar dhe prandaj janë të kualifikuar për të bërë vetëm punë manuale ose gjysmë të kualifikuara. Shumë pak kanë një profesion që u njihet.

të përqendrohet veçanërisht tek politikat e punësimit që prekin punëtorët e mesëm dhe të kualifikuar që janë gjithmonë e më të prirur për të emigruar. Punësimi në sektorin publik duhet të racionalizohet përmes procedurash të drejta dhe transparente të rekrutimit. Nevojitet më shumë fleksibilitet dhe mbështetje për sipërmarrjen, për zhvillimet e reja të biznesit që gjenerojnë vendet aq të nevojshme të punës.

Kushtet e tregut të punës (papunësia, pagat e ulëta, informaliteti i lartë, punësimi vulnerabël, mungesa e vendeve të punës së kualifikuar, kushtet e punës, etj.) dhe hendeku i madh i të ardhurave në ekonomitë e përparuara në BE dhe në Amerikën e Veriut nuk janë faktorët e vetëm që shpjegojnë dëshirën e njerëzve për të migruar nga Shqipëria. Të dhënat e anketimit të Studimit Evropian të Vlerave (EVS)¹⁹ tregojnë se njerëzit në përgjithësi, dhe migrantët e mundshëm në veçanti, janë të pakënaqur me sistemin arsimor, kujdesin shëndetësor, sigurimet shoqërore, shërbimin civil, sistemin e drejtësisë dhe me partitë politike (për të përmendur disa). Tabela 12 tregon se më shumë se gjysma e popullsisë së përgjithshme shqiptare janë të pakënaqur dhe, në rastin e migrantëve të mundshëm, niveli i pakënaqësisë është disa pikë përqind më i lartë.

Tabela 12. Niveli i besimit të popullatës dhe migrantëve të mundshëm (në %)

	Popullsia totale (18-40 vjeç)				Migrantë të mundshëm (18-40 vjeç)			
	Shumë besim	Mjaft besim	Jo shumë besim	Aspak besim	Shumë	Mjaft besim	Jo shumë besim	Aspak besim
Sistemi arsimor	13.8	33.7	38.2	14.3	11.8	29.2	42.8	16.2
Sistemi i kujdesit shëndetësor	10.6	32.0	35.7	21.7	9.4	31.1	32.4	27.1
Shërbimi civil	4.7	32.7	42.4	20.2	4.7	30.1	42.9	22.3
Sistemi i sigurimeve shoqërore	7.4	34.7	37.5	20.4	4.8	34.0	37.1	24.1
Sistemi i drejtësisë	6.5	19.1	35.1	39.3	6.0	16.8	32.6	44.6
Partitë politike	0.7	4.0	23.6	71.7	0.3	4.4	19.9	75.4

Burimi: Gëdeshi and King, 2018a.

Në një kuptim më të gjerë, emigracioni shqiptar (edhe në përmasa të tilla) tregon dobësinë strukturore të ekonomisë shqiptare - me një kapacitet të dobët prodhues dhe tepër të varur nga konsumi i financuar nga të ardhurat e fituara nga jashtë - dhe sistemi politiko-shoqëror. Ai zbulon anën e errët të globalizimit, disekuilibrin e fuqishëm të brendshëm brenda Shqipërisë dhe pozicionin e saj periferik (ekonomikisht dhe gjeopolitikisht) në Evropë dhe në sferën më të gjerë globale. Prandaj, politikat e reja janë të nevojshme për zhvillimin e sektorit privat, tërheqjen për IHD (që mbështeten në teknologjinë e re dhe kërkojnë personel të kualifikuar të nivelit të mesëm dhe të lartë) dhe diversifikimin e ekonomisë.

3.2. Mungesa e fuqisë punëtore dhe migrimi

Gjatë tre dekadave të fundit, Shqipëria ka 'eksportuar' përmes migrimit krahun e saj të punës, ata që janë të tepërt dhe të papunët, duke marrë në këmbim një fluks kompensues remitancash. Ulja e papunësisë, mbështetja e familjeve dhe stimulimi i investimeve dhe zhvillimit është ana e dukshme e medaljes. Ana tjetër e procesit të migrimit janë boshllëqet e aftësive në tregun e brendshëm të punës, veçanërisht në sektorë të caktuar. Problemi i mjekësisë, i cili u trajtua në kapitujt e mëparshëm, është vetëm një shembull i një rrjedhjeje më të gjerë të trurit dhe aftësive që prekin Shqipërinë.

Megjithëse papunësia është në nivele dyshifrore në Shqipëri, shumë firma janë në kërkim të punëtorëve me aftësi të ulëta dhe të mesme ose me aftësi specifike. Një buletin i Shërbimit Kombëtar të Punësimit (2019) tregon se nga 49.000 oferta për punë, gati gjysma kanë ardhur nga industria e tekstilit dhe veshjeve. Punëtorë të kualifikuar janë të nevojshëm edhe në qendrat e telefonatave (call centres), bizneset që

¹⁹ Studimi i Vlerave Evropiane zhvillohet një herë në dhjetë vjet në të gjitha vendet evropiane. EVS është një program i hulumtimit në kohë, në shkallë të gjerë, ndër-kombëtar, gjatësor, mbi vlerat themelore njerëzore si jeta, familja, puna, feja, politika dhe shoqëria. Ai siguron njohuri për idetë, besimet, preferencat, qëndrimet, vlerat dhe mendimet e qytetarëve në të gjithë Evropën.

operojnë në turizëm dhe bujqësi. Intervistat tregojnë se në mungesë të punëtorëve, disa firma kanë filluar të marrin në konsideratë punësimin e punëtorëve nga vendet e tjera si Bangladeshi, Tailanda dhe Filipinet.²⁰

Vendi duhet të ngrejë mekanizma për t'i monitoruar këto boshllëqe aftësish dhe për të zbatuar masa më sistematike për rritjen e aftësive dhe për përvetësimin e aftësive të reja nga punonjësit aktualë dhe personat e rritur sipas rrethanave (p.sh. qasja e të mësuarit gjatë gjithë jetës). Për shembull, aftësitë dixhitale dhe të gjelbra mund të shihen si prioritet duke pasur parasysh boshllëqet që pritet të krijohen, të cilat mund t'i inkurajojnë të rinjtë në planin afatmesëm të qëndrojnë në Shqipëri dhe të punojnë nga shtëpia për punëdhënësit në vende të tjera - siç ndodh në vendet e tjera të rajonit (p.sh. në Serbi).

Një fenomen i ri i vërejtur vitet e fundit në Shqipëri, veçanërisht gjatë periudhës pandemike, lidhet me të ashtuquajturit telemigrantë: Të rinjtë shqiptarë që punojnë për kompani të huaja përmes platformave online. Ata ofrojnë shërbimet e tyre profesionale në teknologjinë e informacionit, analizën e rezeqeve, inxhinieri dhe arkitekturë, kontabilitet, marketing, përkthim, përpunim të dhënash, etj. Në qershor 2021, rreth 3.000 shqiptarë u regjistruan në 'Upwork'. Paga e tyre ishte rreth 10 USD/orë dhe shumë fitojnë deri në 1.000 USD në muaj.²¹

4 Formimi i kapitalit njerëzor - migrimi

Kur filloi tranzicionin e saj post-socialist në 1991, Shqipëria kishte një popullsi me më shumë vite shkollimi sesa ajo në vendet e tjera në zhvillim me të ardhura të krahasueshme për frymë (Banka Botërore, 2010). Sidoqoftë, të paktën në dekadën e parë të tranzicionit, niveli i regjistrimit bruto në shkolla ra në të gjitha nivelet e arsimit (Miluka, 2008). Në 2018-ën, popullsia kishte përfunduar mesatarisht 10 vjet shkollë (UNESCO, baza e të dhënave UIS), e cila është e ulët në krahasim me mesataren 14-vjeçare në vendet e OECD-së. Në vitin 2019, Shqipëria kishte pjesën më të ulët të njerëzve me arsim të lartë ose të mesëm (57.5%) krahasuar me vendet e tjera të Ballkanit Perëndimor (nga 81.1% për Maqedoninë e Veriut deri në 91.1% për Malin e Zi) (ETF, 2020a).

Niveli i arsimit të popullatës aktive shqiptare, siç tregohet në Tabelën 13, është përmirësuar gjatë dekadës së fundit si rezultat i rritjes së niveleve të regjistrimit në arsimin e mesëm dhe të lartë. Gjatë 2010-ës dhe 2019-ës, përqindja e popullsisë aktive me nivel të ulët arsimor ra nga 51.6% në 42.6%. Ndërkohë që pjesa e atyre me nivel të lartë arsimit u rrit ndjeshëm (8.8 pikë përqindje) nga 12.5% në 2010-ën në 21.3% në 2019-ën, kurse pjesa e popullsisë aktive me nivel të mesëm arsimor mbeti pak a shumë e qëndrueshme (36.2% në 2019-ën krahasuar me 35.9 % në 2010-ën)

Tabela 13 Arritja arsimore e popullsisë aktive (mosha 15 vjeç +, në%)

Niveli	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
I ulët	51.6	50.8	51.0	48.5	45.6	44.1	45.3	44.7	43.2	42.6
Mesatar	35.9	37.0	35.7	34.8	37.1	37.2	36.5	36.3	36.8	36.2
I lartë	12.5	12.2	13.3	16.7	17.3	18.7	18.1	19.0	20.0	21.3
Total	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100

Burimi: ETF, 2020a.

Sistemi arsimor i Shqipërisë paraqitet në Shtojcën 2. Në vitin 2019, frekuentimi i shkollës së mesme përkundëjt popullsisë në moshë shkolle (GER) ishte 90.7%, nga 88.3% në 2010-ën (INSTAT, 2020a). Gjatë periudhës 2010-2019, 335.877 studentë u diplomuan nga shkollat e mesme të përgjithshme dhe 45.627 studentë të tjerë u diplomuan nga shkollat e mesme profesionale (INSTAT, 2020a). Në vitin 2019, rreth 34.000 studentë përfunduan arsimin e tyre universitar dhe GER vlerësohet në 59.5% (Tabela 14). Gjatë periudhës, 2010-2019, rreth 182.000 studentë përfunduan studimet e tyre bachelor dhe rreth 121.000 ata shtesë përfunduan studimet e tyre master.

²⁰ Sipas intervistës me znj. Blerina Hoxha, revista 'Monitor'.

²¹ Sipas intervistës me znj. Blerina Hoxha, revista 'Monitor'.

Raporti i studentëve që përfundojnë shkollat e mesme profesionale në numrin e përgjithshëm të studentëve që përfundojnë arsimin e mesëm është i ulët (14.2% në 2019) (shih Tabelën 14). Regjistrimet në programet profesionale si % e të gjithë studentëve të shkollës së mesme ishin 16.3% në 2015, u rritën në 18.2% në 2019 (pjesa e femrave është jashtëzakonisht e vogël) (ETF, 2020a). Potenciali i aftësimi profesional për të mbështetur politikat e konkurrencës, novacionit dhe rritjes është neglizhuar kryesisht në politikat e arsimit dhe trajnimit, kur krahasohet me rolin e atribuar sektorit të arsimit të lartë (ETF, 2020b). Kjo neglizhencë është e dëmshme pasi nënvlerëson rëndësinë thelbësore të AFP-së gjerësisht të disponueshme dhe me cilësi të lartë si për profesionet me aftësi të ulët ashtu edhe me aftësi të larta, e cila është e nevojshme për mirëmbajtjen dhe zhvillimin e ekonomisë dhe për rritjen gjithëpërfshirëse që rrit kohezionin shoqëror.

Tabela 14. Numri i studentëve që përfundojnë arsimin e mesëm dhe të lartë sipas vitit

	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Shkolla e Mesme e Përgjithshme	29.984	35.553	38.083	41.577	32.118	34.927	33.214	31.221	30.010	29.190
Shkolla e Mesme Profesionale	4.839	4.801	2.844	4.322	3.136	4.702	5.369	5.215	5.268	4.831
Shkolla e Mesme (gjithsej)	34.823	40.354	40.927	45.899	35.254	39.629	37.221	36.436	35.278	34.021
Vetëm Bachelor	12.075	14.010	20.871	20.351	17.469	19.152	18.652	20.423	20.108	18.696
Master ose ekuivalent	10.283	8.804	8.240	10.014	11.668	14.377	12.878	14.750	14.223	16.195
Bachelor & Master ose ekuivalent	22.358	22.814	29.111	30.365	29.137	33.529	31.530	35.173	34.331	34.891

Burimi: Data from INSTAT website (2020): <http://databaza.instat.gov.al/pxweb/sq/DST/?rxid=e8e71624-e065-4741-80ea-5f351b5d699d>

Megjithë përmirësimet gjatë dekadës së fundit, cilësia e arsimit dhe trajnimit në Shqipëri mbetet një sfidë. Sipas PISA, e cila teston aftësitë dhe njohuritë e studentëve 15-vjeçarë, rreth 50% e studentëve shqiptarë në 2015 ishin funksionalisht analfabetë. Kjo prirje është përqendruar në vitin 2018 në 'lexim' dhe 'shkencë' (Tabela 15). Në PISA 2018, Shqipëria humbi 10 pikë nga renditja e saj PISA 2015, duke rënë në vendin e 61-të nga 51-shi, nga 78 vendet në listë (OECD, 2018). Sipas Indeksit të Kapitalit Njerëzor 2020 për Shqipërinë, një fëmijë që fillon shkollën në moshën 4 vjeç mund të pritët të bëjë 12.9 vjet shkollë deri në ditëlindjen e tij të 18-të. Megjithatë, nëse llogarit vetëm atë që fëmijët mësojnë në të vërtetë, vitet e pritshme të shkollës janë vetëm 9 (të ashtuquajturat vite shkollimi/përshtatjeje) (Banka Botërore, 2020c). Bazuar në vlerësimin e PISA, Banka Botërore vlerëson se Shqipërisë, ashtu si vendet e tjera të Ballkanit Perëndimor, do t'i duhen afërsisht 29 vjet për të arritur mesataren e sotme të leximit në BE (Banka Botërore, 2019).

Tabela 15. Më pak arritje arsimore sesa pritshmëritë (në %, studentë shqiptarë të moshës 15 vjeç)

PISA	2009	2012	2015	2018
Leximi	69.0	52.3	50.3	52.2
Matematikë	67.7	60.7	53.3	42.4
Shkencë	57.3	53.1	41.7	47.0

Burimi: Baza e të dhënave të OECD PISA.

Për më tepër, ka edhe çështje të tjera: përqindje relativisht më e lartë e atyre që shpesh shpejt nga arsimit (% e moshës 18-24 vjeç), e cila ishte 16.3% në vitin 2019 - megjithëse ka rënë ndjeshëm për fat të mirë nga 32% që ishte në 2010-ën. Për më tepër, pjesëmarrja e të rriturve në të mësuarit gjatë gjithë jetës (% e moshës 25-64 vjeç që ka marrë pjesë në një lloj trajnimit) ka qenë e ulët dhe në rënie (0.8% në 2019) (ETF 2020a). Vlerësimi i Procesit të Torinos i ETF-së (2019) vuri në dukje pjesëmarrjen e ulët në arsim dhe trajnim nga perspektiva e të mësuarit gjatë gjithë jetës si një nga tre çështjet që kanë nevojë për vëmendje të politikave. Të tjerët ishin cilësia e ulët e arsimit dhe trajnimit, dhe harmonizimi i dobët i arsimit dhe formimit me tregun e punës (ETF, 2019).

Arsimi i lartë gjithashtu kërkon vëmendje pasi cilësia e universiteteve shqiptare është relativisht e ulët dhe kjo i atribuohet pjesërisht një zgjerimi të shpejtë të universiteteve publike dhe private në të gjithë vendin. Shqipëria nuk del fare asnjë vit që prej vitit 2004 në QS World Ranking University. 'Renditja e Webometrikës së Universiteteve Botërore', një iniciativë nga një grup kërkimor në Spanjë, është renditja e vetme që

përmend Shqipërinë. Sipas kësaj renditjeje, universitetet shqiptare janë ndër të fundit në rajon, duke filluar nga vendi 4.979 (Universiteti 'Epoka') deri në 14.010 (Universiteti 'Luigj Gurakuqi').²²

Një nga faktorët që ndikojnë në cilësinë e arsimit në Shqipëri është alokimi i ulët i buxhetit. Në vitin 2019 Shqipëria shpenzoi 3.3% të PBB-së së saj për arsimin, duke e ruajtur pak a shumë në të njëjtin nivel në periudhën 2014-2019 (INSTAT, 2020a). Kjo pjesë e PBB-së është shumë më e ulët se mesatarja e OECD-së (5.4%) dhe mesatarja e BE-së (4.6%) në vitin 2018²³ dhe më e ulët se në ato vende të Ballkanit Perëndimor për të cilat ka të dhëna të disponueshme.²⁴ Diferencimi në këto shifra përqindjeje është edhe më domethënës kur kujtojmë se Shqipëria ka një PBB shumë të ulët për frymë.

Një faktor tjetër kontribues është emigrimi i një pjese të anëtarëve të stafit të universitetit. Kështu, emigrimi i anëtarëve të stafit akademik më dinamik dhe elitë ka ndikuar edhe në cilësinë e arsimit universitar. Studimet tregojnë se rreth 40% e anëtarëve të stafit të universiteteve, kryesisht të rinjtë e specializuar jashtë vendit, kishin emigruar midis viteve 1990 dhe 2008, gjë që zvogëlon aftësitë trajnuese për brezat e rinj (Gëdeshi & King, 2018b; BB, 2010).

4.1. Perspektivat e migrimit si një nxitje për formimin e kapitalit njerëzor

Në seksionin 2, bazuar në të dhënat e sondazhit për migracionin e mundshëm, ne treguam se ekziston një korrelacion i fortë midis arsimit dhe migrimit të mundshëm (Gëdeshi dhe King, 2018a). Një korrelacion i tillë mund të përdoret nga politikëbërësit në të ardhmen. Dëshira për të migruar drejt ekonomive të përparuara të BE-së mund të shërbejë si nxitje për migrantët e mundshëm për të përparuar arsimin e tyre, për të përmirësuar aftësitë dhe kualifikimet e tyre profesionale dhe për të mësuar një gjuhë të huaj.

Interesi në rritje i migrantëve të mundshëm në arsimin dhe aftësimin profesional vërtetohet gjithashtu nga të dhënat e sondazhit. Studimi mbi migracionin e mundshëm në Shqipëri tregoi se gati 85% e migrantëve të mundshëm dëshirojnë të marrin pjesë në një kurs trajnimi në përpjekje për t'u përgatitur për të jetuar dhe punuar jashtë vendit (Tabela 16). Migrantët e mundshëm që dëshirojnë të ndjekin kurse të tilla tregojnë interes më të madh për të mësuar gjuhën (72.3%), formimin profesional (39.1%), orientimin kulturor (22.9%) dhe studimet universitare (17%) (Gëdeshi dhe King, 2018a; King dhe Gëdeshi, 2020b). Interesi për t'u përgatitur për të punuar dhe jetuar në vendin e dëshiruar të destinacionit është rritur veçanërisht në krahasim me sondazhin e ETF 2007 kur vetëm 48.7% e migrantëve të mundshëm deklaruan një dëshirë të tillë (ETF, 2007). Kjo dëshirë duhet të mbështetet sepse rrit kapitalin njerëzor si për migrantin potencial, ashtu edhe për vendin e origjinës (nën supozimin se jo të gjithë migrojnë).

Tabela 16 Dëshira për trajnim dhe llojet e trajnimit në vitin 2018 dhe 2007 (në%)

Sondazhet	Trajnimi i dëshiruar	Të mësuarit e gjuhës	Orientimi kulturor	Formimi profesional	Studime universitare	Tjetër	Nuk e di
Anketa 2018	85.0	72.3	22.9	39.1	17.0	-	-
Anketa e vitit 2007	48.7	85.1	9.3	19.4	7.4	0.9	1.4

Burimi: Gëdeshi & King, 2018a; ETF (2007).

Një tjetër sondazh i kryer nga IOM dhe GIZ në vitin 2019 me azilkërkuesit shqiptarë të kthyer tregoi pothuajse të njëjtën gjë.²⁵ Më shumë se 2/3 e të kthyerve që dëshirojnë të riemigrojnë duan të marrin pjesë në trajnim, kryesisht për të mësuar një profesion që përputhet me kërkesat e tregut të punës në vendin

²² Shih <http://www.webometrics.info/en/Europe/Albania>

²³ Eurostat. Shpenzimet totale të përgjithshme të qeverisë për arsimin, 2018,% e PBB-së. https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=File:Total_general_government_expenditure_on_education,_2018,_%25_of_GDP.png

²⁴ UNESCO *Mirësevini në UIS. stat.*, < <http://data.uis.unesco.org/> >, vizituar për herë të fundit më 29 korrik 2020.

²⁵ Studimi bazohet në 12 fokus grupe dhe 45 intervista gjysmë të strukturuar me azilkërkues të kthyer, zhvilluar në qytete dhe në rajone të ndryshme të Shqipërisë, si dhe 30 intervista me informatorë kryesorë. Së bashku me to, u krye edhe një sondazh me 712 azilkërkues të kthyer në vendin e vet.

pritës.²⁶ Të tjerët dëshirojnë të mësojnë ose të përmirësojnë njohuritë e tyre për gjuhën e vendit pritës (Gëdeshi dhe King, 2020; 2021).

Dëshira për të migruar i shtyn studentët e shkollës së mesme, si të gjimnazeve, ashtu edhe të shkollave profesionale, për të arritur rezultate më të larta në shkollë. Një sondazh i CESS i kryer në vitin 2019 (Tabela 17) tregoi se pothuajse 20% e studentëve të shkollave të mesme të larta që synojnë arsimin e lartë dëshirojnë të studiojnë jashtë vendit, rreth 41% në universitetet shqiptare dhe pjesa tjetër, 39%, dëshirojnë të studiojnë pjesërisht në Shqipëri (Bachelor) dhe pjesërisht jashtë vendit (Master). Dëshira për të studiuar jashtë është zakonisht e pranishme që nga viti i parë i shkollës së mesme (në disa intervista edhe më herët) dhe është një perceptim dhe reflektim i të rinjve në lidhje me kushtet e arsimit dhe perspektivat e tyre në Shqipëri. Në raste të tjera, kjo dëshirë ushqehet nga prindër të mirëarsimuar që synojnë një arsimim të mirë për fëmijët e tyre dhe shpesh e shohin të ardhmen e tyre jashtë vendit. Biseda midis prindërve dhe fëmijëve të tyre në lidhje me studimin jashtë vendit zbulon një ndarje sipas brezave të punës dhe përgjegjësisve në familje. Prindërit kujdesen për burimet financiare të familjes, ndërsa fëmijët duhet të kujdesen për të shkëlqyer në performancën e shkollës dhe për të mësuar gjuhë të huaja.

Tabela 17. Dëshira e studentëve të shkollës së mesme që janë nga fundi i shkollës për të studiuar jashtë dhe në Shqipëri (në %)

Përshkrim	Vajzat (N = 402)	Djem (N = 235)	Total (N = 637)
Dëshiroj të studioj jashtë vendit	20.3	18.9	19.8
Dëshiroj të studioj në Shqipëri	37.8	47.3	41.2
Dëshiroj të studioj si jashtë ashtu edhe në Shqipëri	41.9	33.8	39
Total	100	100	100

Burimi: CESS (2019): Sondazh me nxënës të vitit të fundit të shkollës së mesme shqiptare.

Një korrelacion i tillë midis arsimit dhe emigracionit shprehet edhe në mësimin e një gjuhe të huaj. Megjithatë anglishtja është gjuha kryesore e huaj që mësohet në shkollat shqiptare, një numër në rritje i të rinjve shqiptarë dëshirojnë të mësojnë gjermanisht, gjuhën e vendit ku dëshirojnë të emigrojnë. Sipas Ministrisë së Arsimit, Sportit dhe Rinisë (MASR), numri i studentëve në arsimin parauniversitar që studiojnë gjermanisht në shkollë (si gjuhë e parë ose e dytë e huaj) ishte 12.678 në 2019, nga 6.400 në 2012. Ndërkohë, 2.200 studentë mësojnë gjermanisht në sistemin universitar²⁷ dhe mbi 20.000 të rinj studiojnë gjermanisht përmes kurseve private.²⁸

4.2. Arsimi ndërkombëtar si një faktor për migracionin

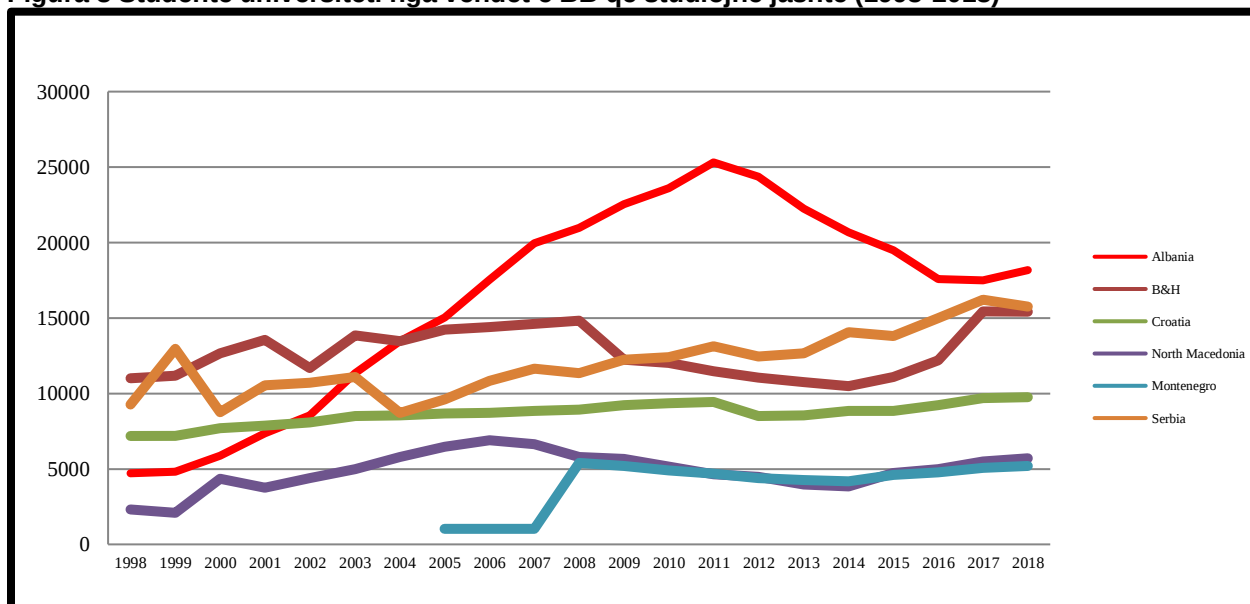
Në rastin e Shqipërisë, arsimi ndërkombëtar është një faktor për migracionin. Mund t'u referohemi dy shembujve nga përvoja shqiptare. Siç u përmend më parë, pakënaqësia me cilësinë e arsimit në Shqipëri është një faktor kryesor shtytës për migrimin e shqiptarëve, si familje dhe si individë. Në një anketë të vitit 2018 me migrantë potencialë, 12% e të anketuarve deklaruan si arsyen e tyre kryesore për emigracionin 'financimin e arsimit të fëmijëve' përkundrejt 2.7% në një anketë me migrantë potencialë të zhvilluar në vitin 2007 (ETF, 2007).

²⁶ Sipas studimit, azilkërkuesit shqiptarë ishin kryesisht të rinj që kishin nivel të ulët arsimor dhe aftësish profesionale krahasuar me popullatën e përgjithshme të Shqipërisë.

²⁷ Ministria e Arsimit, Sportit dhe Rinisë, Gusht 2020.

²⁸ Intervistë me znj. Alketa Kuka, Shefe e Departamentit të Gjuhëve, Instituti Goethe, Tiranë.

Figura 8 Studentë universiteti nga vendet e BB që studiojnë jashtë (1998-2018)

Burimi: <http://uis.unesco.org/en/uis-student-floë>

Një shembull i dytë lidhet me studentët shqiptarë që studiojnë jashtë vendit (Gëdeshi dhe King, 2018b). Sipas të dhënave të UNESCO-s, në vitin 2018, rreth 18.200 studentë shqiptarë studionin jashtë vendit, kryesisht në vendet e BE-së (UNESCO, baza e të dhënave UIS). Shifra të tilla e vendosin Shqipërinë në krye të vendeve të Ballkanit Perëndimor (Figura 8), megjithëse për nga madhësia e popullsisë renditet e katërta, dhe sipas të ardhurave për frymë, është e dyta më e ulët, mbi Kosovën.

Në përgjithësi, studentët më të mirë dhe më të talentuar shkojnë për të studiuar në universitete në vendet më të përparuara të OECD-së. Ata kanë arritje të shkëlqyera akademike dhe zotërojnë një ose dy gjuhë të huaja. Shumica e tyre vijnë kryesisht nga familje që formojnë elitën intelektuale në Shqipëri dhe kanë burime financiare. Më shumë se gjysma (55.9%) e prindërve të tyre kanë arsim të lartë, që është pesë herë më i lartë se mesatarja e vendit.²⁹ Niveli i arsimit të prindërve të studentëve jashtë është pothuajse dy herë më i lartë se niveli i prindërve të studentëve në Shqipëri ose i nxënësve të shkollave të mesme të anketuara.

Intervistat tregojnë se në shumë raste dërgimi i fëmijëve për të studiuar në vendet e përparuara të OECD-së shihet nga prindërit si një strategji që fëmijët e tyre të integrohen më lehtë dhe të përparojnë më mirë në vendet pritëse për sa i përket të ardhurave dhe karrierës.

Studimi në vendet e përparuara të OECD-së është ndoshta një strategji e mirë për Shqipërinë, me supozimin se studentët kthehen në vendin e vet, pasi rrit si sasinë, ashtu edhe cilësinë e kapitalit njerëzor në vend. Investimet për këtë rritje të kapitalit njerëzor vijnë kryesisht nga familjet dhe individët. Mundësi të tjera të vogla vijnë nga burime ndërkombëtare (fondacione, universitete dhe qeveri të vendeve pritëse) dhe, në një masë më të vogël, nga Qeveria e Shqipërisë. Këto investime janë të rëndësishme, pasi individët e pajisur me një nivel të lartë të kapitalit njerëzor përbëjnë një nga faktorët kryesorë, ndoshta më kryesorin, në nxitjen e rritjes ekonomike dhe zhvillimit të një vendi. Por atëherë lind pyetja nëse investime të tilla, që arrijnë në qindra miliona euro në vit, kthehen në vendin e lindjes, në formën e kapitalit njerëzor të kthyer, apo qëndrojnë në vendin pritës sepse studentët zgjedhin të mos kthehen.

²⁹ Sipas Censurit të vitit 2011, në Shqipëri, 10.7% e popullsisë së moshës 40-69 vjeç, që korrespondon me moshën e prindërve të studentëve, kishin arsim të lartë. Për më shumë informacion, shih **INSTAT** (<http://www.instat.gov.al/en/themes/censuses/census-of-opopulation-and-housing//>).

Në këtë drejtim, 651 studentë shqiptarë që studiojnë jashtë u pyetën nëse kishin ndër mend të ktheheshin në Shqipëri (shih, CESS 2019). Përgjigjet nga studentët tregojnë se dëshirat e tyre për të qëndruar jashtë janë mjaft të forta, pasi gjysma e tyre nuk synojnë të kthehen në Shqipëri, ndërsa 30% të tjerë dëshirojnë të kthehen pas një periudhe të kaluar jashtë (Tabela 18). Ka shumë arsye që i nuk i lejojnë këto dëshira të bëhen realitet, sepse ato kushtëzohen nga mundësitë e tregut të punës, politikat kufizuese në vendet pritëse, ndryshimet në situatën personale, kushtet e familjes, etj. Sidoqoftë, kjo tregon një korrelacion të fortë midis migrimit të mundshëm dhe atij real.

Tabela 18 Në lidhje me qëllimin tuaj për t'u kthyer në Shqipëri, cili nga pohimet e mëposhtme përputhet më shumë me pritshmëritë tuaja?

Nr.	Synimi për tu kthyer në Shqipëri	Numri	Përqindja
1	Nuk kam ndërmend të kthehem në Shqipëri në një të ardhme të parashikueshme	327	50.5
2	Do të kthehem në Shqipëri pas diplomimit, për të kërkuar punë	30	4.6
3	Do të kthehem në Shqipëri pas diplomimit, për studime të mëtejshme	5	0.8
4	Do të kthehem në Shqipëri pasi të punoj ca kohë jashtë vendit	195	30.1
5	Do të kthehem në Shqipëri për studime, pasi të punoj ca kohë jashtë vendit	8	1.2
6	Plane të tjera	83	12.8
	Total	648	100

Burimi: King dhe Gedeshi, 2020a.

Kështu, fëmijët e familjeve elitare shqiptare që shkojnë jashtë vendit për të studiuar - përgjithësisht "më të mirët dhe më të ndriturit" - paraqesin një rrezik serioz të ikjes së trurit. Pasojat socio-ekonomike të këtij fenomeni janë qartësisht të dukshme: çdo vit, burime të kualifikuara njerëzore dhe financiare, ose më mirë të rinj dhe elita financiare e Shqipërisë, largohen nga vendi në mënyrë të pakthyeshme çka kushton dhjetëra miliona euro (financiarisht në formën e tarifave të studimit).

4.3. Arsimi i brendshëm universitar dhe politika e AFP-së që ndikojnë në migrimin ndërkombëtar

Furnizimi i kapaciteteve për studime universitare brenda vendit është rritur me shpejtësi, por ky proces nuk është shoqëruar me vende të reja pune. Sipas të dhënave nga INSTAT, numri i studentëve në universitetet shqiptare u rrit nga 27.359 në 1990 në 40.267 në 2000, në 134.877 në 2010 dhe 139.043 në 2018 (Gërmenji & Milo, 2011; INSTAT, 2015a, 2019). Kjo rritje e shpejtë e numrit të studentëve (me më shumë se tre herë gjatë viteve 2000-2010) ishte për shkak të efektit të kombinuar të zgjerimit të kapaciteteve në universitetet publike dhe krijimit të shumë universiteteve të reja private.³⁰

Sipas një sondazhi me 1.650 studentë në pothuajse të gjitha universitetet publike dhe private në 2019, 79% e studentëve të universitetit (mosha mesatare 22 vjeç) në Shqipëri synojnë të migrojnë jashtë (Tabela 19). Synimi për të migruar ka të bëjë me mënyrën sesi studentët e parashikojnë të ardhmen e tyre. Nga njëra anë, është një reflektim i situatës reale ekonomike, sociale dhe politike në Shqipëri; nga ana tjetër, pasqyron mundësitë e perceptuara të mundshme në vendin pritës.

Tabela 19 Synimi për të emigruar në mesin e studentëve të universiteteve shqiptare (në%), 2019

Qëllimi për të emigruar	Total	Mashkull	Femër
Po	79.0	78.1	79.4
Nr.	9.8	11.9	9.0
Nuk e di	11.2	10	11.6
Total	100,0	100	100

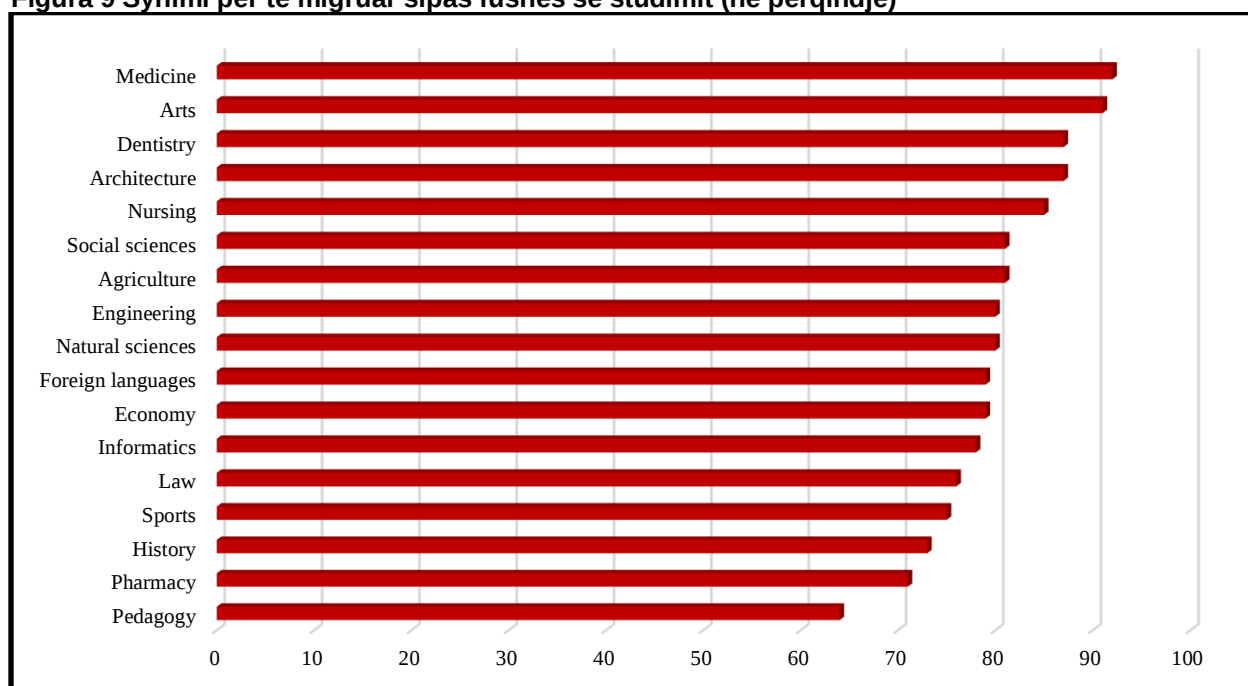
Burimi: King dhe Gedeshi, 2020a.

³⁰ Në vitin 2020, Shqipëria ka pasur 15 universitete publike me 104.802 studentë dhe 26 universitete private me 25.462 studentë.

Rezultatet e sondazhit (Tabela 19) tregojnë një ndryshim të vogël në dëshirën për të migruar midis studenteve femra (79.4%) dhe studentëve meshkuj (78.1%). Historikisht, migrimi shqiptar është drejtuar nga burrat, ndërsa gratë u janë bashkuar në një fazë të mëvonshme, përmes bashkimit familjar ose martesës. Shihet se ka më shumë synime migrimi mes vajzave sesa mes djemve (+1.3 pikë përqindje), gjë që është vërejtur edhe në studime të tjera për të rinjtë (Cela & Kamberi, 2019), është një sinjal për rritjen e sipërmarrjes, emancipimit dhe pavarësisë së studenteve vajza.

Synimi për të emigruar është më i lartë mes disa grupe studentësh në fusha të caktuara të studimeve aktuale, si mjekësia (91.5%), informatika (84.4%), infermierët (83%) dhe inxhinieria (79.2%), e cila shpjegohet me më shumë mundësi për punësim në vendin e dëshiruar të migrimit (Figura 9). Por synimi për të migruar është relativisht i lartë në përgjithësi. Kjo prirje e lartë është shqetësuese dhe duhet të tërheqë vëmendjen e shoqërisë. Përfundimisht kjo mund të shkaktojë mungesë stafi në profesione të caktuara, të cilat janë shumë të nevojshme në Shqipëri.

Figura 9 Synimi për të migruar sipas fushës së studimit (në përqindje)

Burimi: King dhe Gedeshi, 2020a.

Ngjashëm me faktorët shtytës të përmendur më parë, 65% e studentëve të universiteteve dëshirojnë të emigrojnë nga Shqipëria për arsye ekonomike (p.sh. përmirësimi i standardit të jetesës, gjetja e një pune, kushtet e punës, kërkimi i një karriere ndërkombëtare, një sistem më i mirë i sigurimeve shoqërore). Një tjetër masë prej 17% e studentëve dëshirojnë të lëvizin jashtë vendit për të vazhduar studimet e tyre (master, studime të specializuara, etj.). Ndërsa 17% të tjerë japin arsye të tjera shoqërore si 'në Shqipëri nuk ka asnjë perspektivë të vërtetë', 'nuk më pëlqen të jetoj në Shqipëri', 'bashkimi i familjes', 'shërbime më të mira të kujdesit shëndetësor', etj. (King dhe Gëdeshi, 2020a).

Një dëshirë e tillë për emigracion vihet re edhe në shkollat e formimit profesional. Sipas një interviste me një zyrtar të Ministrisë së Financave dhe Ekonomisë (MFE), "ka një rritje të kërkesës për regjistrim në shkollat e formimit profesional, veçanërisht në profesionet që lidhen me teknologjinë e informacionit dhe kujdesin social dhe shëndetësor, sepse njerëzit e dinë se ato degë janë shumë të kërkuara në tregjet e huaja". Siç u përmend më parë, kjo vërtetohet edhe nga gjetjet e analizës së qasjes kohort gjatë periudhës 2012-2019 (Leitner, 2021).

4.4. Ndikimi i migrimit në formimin e kapitalit njerëzor të anëtarëve të familjes

Ndikimi i migrimit në formimin e kapitalit njerëzor të anëtarëve të familjes është një temë relativisht pak e adresuar në Shqipëri. Si përjashtim, Miluka (2008) dhe Dabalen dhe Miluka (2010) në studimet e tyre, bazuar në Sondazhin e Matjes së Standardit të Jetesës në Shqipëri, 2005, theksojnë "një ndikim të përgjithshëm negativ të migrimit në arsimin në Shqipëri, me ndikime më të mëdha negative për zonat rurale dhe femrat". Kjo gjetje shpjegohet me faktin se të rinjtë nga familjet emigrante (për shkak të rrjeteve të migrimit dhe informacionit) synojnë të migrojnë në të ardhmen në vendet fqinje (Greqi, Itali), ku mundësitë e punësimit janë më të larta për punë me nivele të ulëta aftësish, gjë që i bën ata më pak të prirur për të investuar në arsim.

Sidoqoftë, në dekadën e tretë të migrimit shqiptar, situata ka ndryshuar. Mbyllja e kanalit të migrimit me Greqinë, e cila kërkonte migrantë në nivele më të ulëta aftësish dhe hapja e perspektivave të reja në vendet e përparuara të Evropës Perëndimore (kryesisht Gjermani), të cilat kërkojnë migrantë me nivele të larta të arsimit dhe aftësive, drejton formimin e kapitalit njerëzor në Shqipëri. Në këtë rast, migrimi ka një ndikim pozitiv në formimin e kapitalit njerëzor.

Një efekt tjetër pozitiv i migracionit në arsim janë remitancat ose kursimet e të kthyerve, të cilat përdoren për të financuar arsimimin e anëtarëve të rinj të familjes, duke siguruar kështu një të ardhme më të mirë për ta (Vullnetari, 2007). Sondazhi i INSTAT me të kthyerit tregoi se remitancat e tyre ishin përdorur edhe për arsimimin e fëmijëve (përdorimi i tretë më i rëndësishëm pas 'plotësimit të nevojave familjare' dhe 'blerjes/ndërtimit të një shtëpie') (INSTAT dhe IOM, 2014). Ndërkohë, sondazhi me studentët shqiptarë jashtë vendit tregoi se 21% e tyre kishin një ose të dy prindër emigrantë (kryesisht në Greqi dhe Itali), kursimet e të cilëve shërbenin si burim financimi për studimet e tyre (King dhe Gëdeshi, 2020a).

Rrjetet e migrantëve gjithashtu luajnë një rol në formimin e kapitalit njerëzor në Shqipëri. Sondazhet dhe intervistat me nxënës të shkollave të mesme tregojnë se shumë prej tyre janë inkurajuar të studiojnë jashtë vendit, sepse ata kanë një rrjet të afërmish që i ndihmon në uljen e kostove financiare, psikologjike dhe të informacionit (King dhe Gëdeshi, 2020a).

4.5. Kontributi i aftësive të marra jashtë vendit në furnizimin me kapital njerëzor të vendit të vet

Migrimi ndërkombëtar i shqiptarëve, veçanërisht duke filluar nga fundi i viteve 1990, shkon paralelisht me kthimin e tyre. Gjatë dekadës së fundit, kthimi i migrantëve arriti kulmin dy herë: në 2009-2013, kur më shumë 134,000 migrantë shqiptarë u kthyen si rezultat i krizës ekonomike globale (INSTAT dhe IOM, 2014); dhe në 2016-2018 kur mijëra azilkërkues shqiptarë (kryesisht në Gjermani dhe Francë) u kthyen në vendin e vet (Gëdeshi dhe King, 2020). Kthimi i migrantëve është një proces potencialisht shumë i rëndësishëm për zhvillimin ekonomik dhe shoqëror të Shqipërisë. Të kthyerit sjellin kapital financiar (kursime), kapital njerëzor (aftësi dhe njohuri teknike, mentalitet dhe ide të reja, zakone pune, etj.) dhe kapital shoqëror.

Një studim nga ETF me të kthyerit shqiptarë tregoi se ata kishin fituar aftësi që nga përvoja e tyre shumë-vjeçare jashtë vendit (kryesisht në ndërtim, shërbime, bujqësi, prodhim, etj.) dhe 16.5% ishin trajnuar ose kishin studiuar në vendin pritës. Studimi tregoi se migrantët që ktheheshin nga vendet e përparuara të Evropës Perëndimore (Gjermani, Mbretëria e Bashkuar) kishin dy herë më shumë gjasa të kishin marrë trajnim atje, krahasuar me të kthyerit nga Greqia (ETF, 2007).

Pavarësisht nga kapitali njerëzor që ata kishin fituar në vendin e migracionit, nuk ka asnjë agjenci në Shqipëri për të certifikuar aftësitë që njerëzit mësojnë në mënyrë joformale dhe jozyrtare (kryesisht në punë) duke përfshirë aftësitë e migrantëve. Nëse do të ekzistonte një sistem i tillë, ai mund të lehtësojë validimin dhe certifikimin e aftësive të mësuara jashtë shkolle që mund të ndihmojnë për të ngritur profilin e tyre në sytë e punëdhënësve dhe për të gjetur punë në përputhje me profesionin dhe kualifikimet e tyre.

3. Ndikimi i krizës së Covid-19

Pandemia e COVID-19 e ka zhytur ekonominë shqiptare në recesionin më të thellë që nga fillimi i tranzicionit post-socialist në vitin 1991 dhe ngjarjet që pasuan shembjen e skemave piramidale në 1997-ën. COVID-19 ishte tronditja e dytë që goditi ekonominë e Shqipërisë pas një tërmeti shkatërrues në nëntor të 2019-ës. Krahasuar me nivelin e vitit 2019, PBB-ja u tkurr me 3.8% në vitin 2020, meqenëse turizmi dhe shërbimet u tkurrën papritmas. Shkalla e papunësisë u rrit me 0.2%, kurse pjesëmarrja e fuqisë punëtore ra nga 60.4% në 2019 në 59.5% në 2020. Edhe remitancat kanë rënë me 9.6% gjatë periudhës janar - shtator 2020 krahasuar me të njëjtën periudhë të 2019-ës (Banka e Shqipërisë, 2021).

Sipas Bankës Botërore (2021), rritja e shpenzimeve sociale dhe rindërtimi pas tërmetit e ka zbutur pjesërisht ndikimin e pandemisë të varfëria në 2020-tën dhe 2021-shin. Duke qenë se fushata globale e vaksinimit do të zgjasë me vite, rritja e turizmit dhe udhëtimeve ka të ngjarë të mbetet e kufizuar. Në atë rast, në 2021-shin PBB-ja do të rritet me rreth 4.4%, ndërsa eksportet, konsumi dhe investimet fillojnë të rikuperohen (Banka Botërore, 2021). Sektori i shërbimeve, i udhëhequr nga turizmi dhe ndërtimi pritet të drejtojë rikuperimin, kryesisht për shkak të investimeve në rindërtim. Vitet e ardhshme, konsumi privat do të bëhet gjithnjë e më i rëndësishëm për rritjen ekonomike.

Megjithatë, shumë familje ende luftojnë me varfërinë, pabarazinë dhe vulnerabilitetin në Shqipëri. Sipas Bankës Botërore (2020d), 34.6% e shqiptarëve jetonin në varfëri në 2019-ën (më pak se 5.5 USD në ditë për frymë në PPP 2011). Zhvillimi i disa skenarëve të mundshëm të analizuar nga Banka Botërore tregon një rritje të nivelit të varfërisë në Shqipëri me 4 deri në 8 pikë përqindje, duke arritur rreth 40% në skenarin e parë (optimist) dhe 44% në skenarin e dytë (pesimist) ose në shtimin e kategorisë së varfërisë me 115-230 mijë persona që shkojnë te kufiri i varfërisë në vend (Banka Botërore, 2020d). Kështu, në skenarin më të mirë, varfëria në Shqipëri në vitin 2020 do të arrijë nivelet e vitit 2012 (39.1%), kurse në rastin më të keq, varfëria do të arrijë nivelet e vitit 2005-ës (42.6%). Në të dy skenarët e Bankës Botërore, klasa e mesme do të tkurret. Zgjerimi i varfërisë do të prekë shumicën e familjeve që jetojnë në zonat urbane, veçanërisht ato që punojnë në sektorin e shërbimeve.

Pyetja që duhet të shtrohet në këtë rast është se çfarë do të ndodhë me situatën e migracionit kur, me përfundimin e krizës së COVID-19, do të rifillojnë udhëtimet drejt vendeve të BE-së? Në këtë rast, duhet t'i referohemi përvojës së krizës ekonomike globale. Si rezultat i kësaj, faktorët e shtytjes ekonomike për emigracionin u rritën (papunësia, më pak të ardhura dhe remitanca, varfëria), por destinacionet tradicionale për migracionin shqiptar (Greqi, Itali) ofruan më pak mundësi për shkak të krizave të veta ekonomike. Si rezultat, masa e migrantëve të mundshëm u orientua drejt Gjermanisë dhe vendeve të tjera të BE-së në mes të viteve 2010.

Faktorët e shtytjes ekonomike për emigracionin në Shqipëri vazhduan të akumuloheshin edhe gjatë krizës së COVID 19. Edhe flukset migratore drejt vendeve të BE-së vazhduan, por me ritme më të moderuara, për shkak të ndalimit të udhëtimeve.³¹ Si rezultat, intensiteti i emigracionit jashtë Shqipërisë mund të jetë i lartë pasi të hiqen masat kufizuese të udhëtimit, duke përfshirë edhe punëtorët me aftësi të ulëta dhe një përzierje të ikjes së trurit.

6. Përfundime dhe implikime të politikave

Shqipëria karakterizohet nga një nivel shumë i lartë migrimi, duke e renditur atë ndër vendet e para në botë për pjesëmarrjen (si përqindje e popullsisë aktuale) dhe intensitetin e migrimit ndërkombëtar. Megjithëse jashtë Shqipërisë kanë emigruar grupe nga të gjitha prejardhjet shoqërore-ekonomike dhe nivele të ndryshme arsimi, dekadën e fundit, rrjedhjet e ikjes së trurit kanë qenë në rritje. Të rinjtë tek të 20-at, njerëzit më të arsimuar dhe më të kualifikuar, emigrojnë drejt vendeve të përparuara të BE-së dhe Amerikës së Veriut.

³¹ Sipas INSTAT, numri i emigrantëve nga Shqipëria në vitin 2020 ishte 23.854 persona ose 45.6% më pak se në vitin 2019. Për më shumë detaje shih: INSTAT, 2021.

Kriza ekonomike globale dhe politikat e favorshme të imigracionit në Gjermani dhe në disa vende të tjera janë disa nga faktorët kontribues. Bazuar në bazat e të dhënave ndërkombëtare (IAB/DIOC), raporti tregoi se në dy dekadat e para, emigrantët shqiptarë, të përqendruar kryesisht në Itali dhe në Greqi, kishin përfunduar nivele të ulëta dhe të mesëm të arsimit. Kjo shpjegohet me faktin se këto dy vende kishin nevojë për furnizim të fuqisë punëtore të lirë, kryesisht në sektorët e tyre të bujqësisë, ndërtimit dhe shërbimeve. Mbyllja e kanaleve tradicionale të migrantëve shqiptarë (Greqi, Itali), për shkak të numrit të kufizuar të mundësive të punësimit dhe hapja e mundësive të reja në Gjermani (vende të reja pune, paga të larta, kushte më të mira jetese) ndryshoi profilin e migrantëve në dekadën e fundit.

Migrimi shqiptar vazhdon dhe ka të ngjarë ta bëjë këtë edhe në të ardhmen. Prandaj, nëse është e pamundur të ndalosh trendet e migrimit, politikat duhet të synojnë ta bëjnë migracionin shqiptar më qarkullues dhe të marrin përparësitë e diasporës. Në mënyrë që të ndodhë kjo, qeveria shqiptare duhet t'u japë shpresë njerëzve, veçanërisht brezit të ri. Shpresë se gjërat mund të ndryshojnë për mirë në vend.

Ka një korrelacion të ngushtë mes migracionit dhe arsimit në Shqipëri. Sistemi arsimor ka kontribuar në dy faktorë shtytës për migracionin. Cilësia e tij e ulët i nxit shumë persona të migrojnë me qëllim që të marrin një arsimim më të mirë për vete ose për fëmijët e tyre. Kështu, numri i studentëve shqiptarë që studiojnë jashtë është i lartë dhe e rendit Shqipërinë në krye të vendeve të Ballkanit Perëndimor. Megjithatë, vetëm shumë pak prej tyre dëshirojnë të kthehen në Shqipëri. Nga ana tjetër, sistemi universitar në Shqipëri prodhon më shumë studentë sesa nevojat aktuale për punë të kualifikuar dhe të specializuar në vend. Si rezultat, një numër i konsiderueshëm i tyre, në kuadrin edhe të mungesës së vendeve të punës të kualifikuar dhe kushteve të punës, emigrojnë jashtë vendit.

Trendet e reja në migracionin ndërkombëtar nga Shqipëria i shtojnë migrantët e mundshëm të rrisin nivelet e arsimit dhe kualifikimit të tyre. Pothuajse të gjitha anketat dhe intervistat e kryera nga CESS tregojnë se migrantët potencialë shqiptarë janë më të vetëdijshëm se një dekadë më parë për nevojën për trajnim profesional, përvetësimin e gjuhës dhe mësimin në lidhje me kulturën e vendit pritës, në mënyrë që të jenë në gjendje të përshtaten më lehtë me kërkesat e tregut të punës.

Pavarësisht nga disa tendenca pozitive vitet e fundit, tregu i punës në Shqipëri ka nevojë për ndryshime të thella strukturore dhe reforma të rëndësishme në punësimin në sektorin publik dhe privat. Shkalla dyshifrore e papunësisë, pagat e ulëta, nivelet e larta të punës informale, nivelet e larta të cenueshmërisë lidhur me punën, mungesa e vendeve të kualifikuara të punës, mungesa e mundësive për avancim në karrierë dhe pasiguria e punës, janë disa nga faktorët shtytës që gjenerojnë flukse migrantësh nga punëtorët me aftësi më të ulëta deri te ikja e trurit. Shteti duhet të përqendrohet veçanërisht tek politikat e punësimit që prekin punëtorët e mesëm dhe të kualifikuar që janë gjithmonë e më të prirur për të emigruar.

Kështu, nevojiten reforma thelbësore në tregun shqiptar të punës në mënyrë që të zbuten tendencat e forta të migrimit. Të gjitha politikat dhe programet e tregut të punës që synojnë të ulin papunësinë dhe të rrisin numrin e vendeve të denja dhe të mirëpaguara të punës janë të rëndësishme për emigracionin. Meqenëse edhe synimet për të emigruar janë të larta mes punëtorëve të punësuar dhe të kualifikuar, reformat duhet të përqendrohen jo vetëm në krijimin e vendeve të punës, por edhe tek rekrutimet, llojet e kontratave, shpërblimi, cilësia e vendeve të punës dhe përparimi në karrierë. Punësimi në sektorin publik duhet të racionalizohet përmes procedurash të drejta dhe transparente të rekrutimit. Nevojitet më shumë fleksibilitet dhe mbështetje për sipërmarrjen, për zhvillimet e reja të biznesit që gjenerojnë vendet aq të nevojshme të punës.

Në veçanti rinia e Shqipërisë ka nevojë për një perspektivë të qartë për të ardhmen, në mënyrë që të minimizojë numrin e atyre që e shohin emigracionin si 'zgjidhjen e vetme'. Kjo do të kërkonte jo vetëm përmirësimin e shkallës dhe cilësisë së vendeve ekzistuese të punës, si dhe mundësive për të bërë biznes në Shqipëri, por edhe krijimin e një ambienti të përshtatshëm për të rinjtë e talentuar dhe të mirëarsimuar për të gjetur punë që u japin kënaqësi, që paguhen në përpjesëtim të drejtë me kualifikimet e tyre dhe që krijojnë mundësi të barabarta për avancim profesional. Për më tepër, ai kërkon zgjidhje në shumë fusha të tjera si shëndetësia, arsimi, shërbimet e mbrojtjes sociale, më pak korrupsion, siguri më të madhe fizike dhe shoqërore, jetë të pasuruar social-kulturore, mjedis të pastër dhe politika të zhvillimit rajonal. Duke

pasur parasysh strukturën ekonomike të vendit dhe rolin ende të rëndësishëm të bujqësisë në ekonomi, ndryshimet socio-ekonomike duhet të adresohen në rajonet urbane/rurale, në Tiranë dhe jashtë saj.

Shteti ka nevojë të ofrojë diçka konkrete për rininë: oferta për punë, mundësi arsimimi ose trajnimi, praktikë, etj. Plani për futjen e skemave të Garancisë Rinore brenda programit IPA 2022 në Kosovë është premtues. Nëse zbatohet, të gjithë të rinjtë nën moshën 30 vjeç do të marrin një ofertë me cilësi të mirë punësimi, arsimim të vazhdueshëm, një mundësi praktike brenda një periudhe katër-mujore pas daljes si të papunë apo pas largimit nga arsimi zyrtar. Kjo gjithashtu do të rriste shërbimet e orientimit dhe këshillimit për karrierë, programet e zhvillimit të aftësive në sektorë premtues siç janë TIK, mbështetja për kërkimin e punës, subvencionet e punësimit, si dhe programet e vetëpunësimit dhe hapja e bizneseve të reja.

Mund të lindin boshllëqe sa u përket aftësive në tregun e brendshëm të punës si rezultat i migrimit. Vendi duhet të ngrejë mekanizma për t'i monitoruar këto boshllëqe aftësish dhe për të zbatuar masa më sistematike për rritjen e aftësive dhe për përvetësimin e aftësive të reja nga punonjësit aktualë dhe personat e rritur sipas rrethanave (p.sh. qasja e të mësuarit gjatë gjithë jetës). Për shembull, aftësitë dixhitale dhe të gjelbra mund të prioritetizohen si boshllëqe të reja, kështu që arsimimi në TI mund të përmirësohet dhe të diversifikohet si në arsimin fillestar, ashtu edhe në atë të vazhdueshëm. Kjo mund t'i inkurajojë të rinjtë dhe personat ekonomikisht aktivë të qëndrojnë në Shqipëri dhe të punojnë nga shtëpia për punëdhënësit në vendet e tjera - siç ndodh në vendet e tjera të rajonit (p.sh. në Serbi).

Përgjigja ndaj këtyre sfidave duhet të vijë jo vetëm nga qeveria, por edhe nga sektori privat dhe nga vetë individi. Në veçanti qeveria duhet të tërheqë IHD dhe të mundësojë zhvillimin e sektorit privat, i cili do të jetë burimi përfundimtar i krijimit të vendeve të punës që kërkojnë aftësi. Krijimi i kërkesës për punë, veçanërisht për punëtorët me aftësi të shkallës së lartë dhe të mesme në Shqipëri është një domosdoshmëri absolute. Administrata publike nuk mund të jetë burim i vetëm i vendeve të punës me kualifikim të lartë/me aftësi të mesme, më shumë punë të mira duhet të vijnë nga sektori privat.

Përdorimi i kursimeve dhe remitancave të emigrantëve është një nga burimet financiare të zhvillimit të sektorit privat. Studimet tregojnë se raporti midis remitancave vjetore të migrantëve dhe kursimeve është 1 me 5.1, domethënë migrantët shqiptarë dërgojnë një njësi dhe kursejnë 5.1 njësi në vendin e migrimit (de Zwager et al., 2010). Kështu, promovimi dhe përdorimi i një pjese të kursimeve të migrantëve shqiptarë për investime në vendin e lindjes, nën politika të caktuara, do të rriste remitancat dhe do të përmirësonte cilësinë e tyre (përdorim produktiv).

Banka e Shqipërisë³² po prodhon statistika dhe raporte periodike mbi remitancat,³³ dhe kohët e fundit po zbaton një Ligj të ri mbi Shërbimet e Pagesave, i cili do të mundësojë transferim më të lehtë dhe më pak të kushtueshëm të dërgesave të parave dhe më shumë zyrtarizim të transferimeve të parave. Përveç këtyre nismave, politika më ambicioze mund të iniciohen për të mbështetur përdorimin e remitancave për zhvillimin ekonomik. Një përvojë e vlefshme është iniciativa 1+1 në Moldavi, ku migrantët marrin gjysmën e koston të tyre të investimeve nga shteti në sektorët përparësorë ekonomikë. Në rastin e Shqipërisë, ku programet me shpenzime të konsiderueshme publike janë shumë të kufizuara, duke pasur parasysh kontekstin aktual të vështirësive ekonomike, financimi i BE-së mund të jetë i dobishëm.

Shpenzimet për arsimin (në të gjitha nivelet), si një përqindje e PBB-së, duhet të rriten vazhdimisht derisa të përafrohen me nivelet e BE-së. Nevojiten më shumë investime në të gjitha nivelet e arsimit, nga arsimi fillor dhe i mesëm deri te arsimi i lartë, me fokus të veçantë tek kompetencat kryesore dhe aftësitë dixhitale. Përmirësimi i cilësisë së arsimit dhe AFP-së për të gjithë duhet të jetë një përparësi, ndërkohë që edhe sistemi arsimor duhet të përshtatet shpejt me nivelin e lartë të lëvizshmërisë së popullatës. Për më tepër, nevojiten më shumë investime për rritjen e kërkimit shkencor me qëllim ngritjen e statusit dhe të profilin të universiteteve shqiptare. Shqipëria mund të nxisë bashkëpunimin me universitetet e BE-së, veçanërisht me anëtarët e diasporës shkencore shqiptare.

³² Në dhjetor 2017, u nënshkrua një Memorandum Mirëkuptimi mbi koordinimin e politikës së remitancave midis Bankës së Shqipërisë, Ministrit të Shtetit për Diasporën dhe Ministrisë së Financave dhe Ekonomisë.

³³ Banka e Shqipërisë ka filluar të publikojë raporte vjetore mbi remitancat si "Remitancat: një mbështetje për zhvillimin, 2018", "Diaspora dhe pagesat, 2019" dhe "Pandemia dhe Remitancat, 2021".

Mund të forcohen edhe politikat që synojnë përvetësimin e kapitalit njerëzor dhe të aftësive, veçanërisht jashtë sistemit arsimor zyrtar. Si plotësim i politikave të tilla, nevojitet edhe vlerësimi dhe/ose njohja e aftësive të marra jashtë sistemit zyrtar ose jashtë vendit (kryesisht në kontekste joformale dhe informale). Në këtë mënyrë, emigrantët shqiptarë dhe të kthyerit mund të përfitojnë nga vizibiliteti dhe mundësia më e madhe e lëvizjes së aftësive të tyre për punësim.

Duke pasur parasysh profilin në rritje të arsimit të migrantëve shqiptarë, mund të hulumtohen rrugët për marrëveshje bilaterale me vendet kryesore të destinacionit për menaxhimin e migracionit të kualifikuar. Pakti i ri i BE-së për Migracionin dhe Azilin (KE, 2020) mund të përfaqësojë një mundësi për zhvillimin e një dialogu të tillë, pasi ai propozon fillimin e Partneriteteve të Talenteve me vendet e treta të interesuara për të ndihmuar në rritjen e lëvizshmërisë ndërkombëtare të dobishme (specifikohet Ballkani Perëndimor), dhe të një Grupi Talentesh të BE-së për shtetas të aftë të vendeve të treta.

Ky sugjerim politikash bëhet me besimin se migrantët e kualifikuar (përmes kursimeve dhe remitancave më të larta, investimeve dhe kapitalit më të lartë njerëzor dhe shoqëror) kontribuojnë më shumë, pas kthimit, për veten e tyre, vendin e lindjes dhe për vendin pritës (një situatë me fitore të trefishtë). Prandaj, arsimi fillor dhe nëntëvjeçar dhe trajnimi i migrantëve të mundshëm mund të jetë një mundësi, e cila mund të arrihet në bashkëpunim të ngushtë me vendin pritës. Në këtë rast, vendi pritës mund të investojë në Shqipëri - në kuadrin e marrëveshjeve dypalëshe - në formimin dhe arsimin profesional, duke shpresuar që jo të gjitha burimet njerëzore të trajnuara do dëshirojnë të largohen.

Njohja e arsimit dhe trajnimit nga vendet pritëse është një masë tjetër që do të lehtësonte punësimin dhe do të siguronte të ardhura më të larta për migrantët shqiptarë. Kanalet zyrtare dhe agjencitë e punësimit mund të luajnë rol të rëndësishëm në këtë aspekt. Ato mund të lehtësojnë dhe të minimizojnë periudhën e tranzicionit derisa të gjendet një punë në sektorin zyrtar në përputhje me nivelin e arsimit dhe kualifikimit të migrantit.³⁴ Në këtë rast, ne nuk do të kishim humbje të trurit, por një situatë me fitim për të gjitha palët. Këto kanale zyrtare mund të përdoren edhe për kthimin e migrantëve dhe punësimin e tyre në Shqipëri, duke marrë parasysh kualifikimet dhe përvojën e tyre të fituar në vendin pritës.

³⁴ Sondazhi i vitit 2007 tregoi se migrantët shqiptarë kaluan mesatarisht 2-3 vjet derisa gjetën një punë që i përshtatet arsimit dhe kualifikimeve të tyre. Kjo periudhë kalimtare karakterizohet nga lëvizshmëri e lartë dhe periudha papunësie. Minimizimi i kësaj periudhe padyshim që do të rriste të ardhurat dhe kështu do të rriste remitancat nga migrantët shqiptarë.

Bibliografi

Arslan C., Dumont JC., Kone Z., Moulan Y., Ozden C., Parsons Ch. dhe Xenogiani T. (2014). *Një profil i ri i migrantëve pas krizës së fundit ekonomike*. Paris: Botimi i OECD-së, Dokumenti i Punës i OECD-së për Punësimin dhe Migracionin Nr. 160.

Atoyan R. dhe Rahman J. (2017) *Ballkani Perëndimor: Roli i grave në rritje në ekonomi*. Washington DC: Fondi Monetar Ndërkombëtar, Dokumenti i Punës i FMN-së.

Banka e Shqipërisë: <https://ëëë.bankofalbania.org/>

Brücker, H. et al. (2013), Baza e të dhënave Brain Drain

Cela A. dhe Kamberi G. (2019) *Rinia Shqiptare 2018/2019*. Tiranë: Fondacioni F. Ebert.

Dabalen A. dhe Miluka J. (2010) Migrimi dhe zhvillimi në ekonomitë në tranzicion të Evropës Juglindore, *Ekonomia e Evropës Lindore*, 48: 6, 36-56, DOI: [10.2753/ EEE0012-8775480603](https://doi.org/10.2753/EEE0012-8775480603), <https://doi.org/10.2753/EEE0012-8775480603>

d'Aiglepiepierre R., David A., Levionnois Ch., Spielvogel G., Tuccio M. dhe Vickstrom E. (2020) *Një Profil Global i Emigrantëve në vendet e OECD: Migrantët më të rinj dhe më të aftë nga vende më të ndryshme*. Dokumente Pune të OECD-së për Aspektin Social, Punësimin dhe Migracionin Nr. 239, <https://doi.org/10.1787/0cb305d3-en>

De Soto., Gordon P., Gëdeshi I. dhe Sinoimeri Z. (2002) *Varfëria në Shqipëri: Një vlerësim cilësor*. Washington DC: Dokumenti Teknik i Bankës Botërore Nr. 520.

de Zwager N., Gedeshi I. dhe Germenji E., Nikas C. (2005) *Konkurrenca për Remitancat*. Tiranë: Organizata Ndërkombëtare për Migracionin

de Zwager N., Gressmann W. dhe Gëdeshi I. (2010) *Analiza e Tregut: Shqipëria - Maksimizimi i Ndikimit në Zhvillimin e Flukseve Financiare dhe Investimeve të Lidhura me Migracionin në Shqipëri*. Vjenë, IASCI.

Komisioni Evropian (KE), *Komunikimi i KE në lidhje me Paktin e Ri mbi Migracionin dhe Azilin*, 23.09.2020, COM (2020) 609 finale, Bruksel, 2020. https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/1_en_act_part1_v7_1.pdf

ETF (2021), *Ndryshimi i aftësive për një botë në ndryshim: Kuptimi i kërkesës për aftësi në vendet fqinje të BE - Një koleksion artikujsh*, Torino: Shkurt 2021, shih: ëëë.etf.europa.eu/en/publications-and-resources/publications/ndryshimi-aftësitë-ndryshimi-botë-kuptimi-aftësitë-kërkesa

ETF (2020a), *Treguesit kryesorë mbi arsimin, aftësitë dhe punësimin (KIESE) 2020*, ETF, Torino, 2020: <https://ëëë.etf.europa.eu/en/publications-and-resources/publications/key-indicators-aftësi-arsim-dhe-punësim-2020>

ETF (2020b) *Zhblllokimi i potencialit rinor në Evropën Juglindore dhe Turqi: Zhvillimi i aftësive për tregun e punës dhe përfshirja sociale*. Torino: ETF. <https://ëëë.etf.europa.eu/en/publications-and-resources/publications/unlocking-youth-potential-south-eastern-europe-and-turkey>

ETF (2019), *Politikat për Zhvillimin e Kapitalit Njerëzor në Shqipëri - Një Vlerësim i Procesit të Torinos* ETF, ETF, Torino: 2019, [POLITIKAT PËR ZHVILLIMIN E KAPITALIT NJERZOR NË SHQIPËRI | ETF \(europa.eu\)](https://ëëë.etf.europa.eu/en/publications-and-resources/publications/politikat-per-zhvillimin-e-kapitalit-njerëzor-ne-shqipëri-etf)

ETF (European Training Foundation) (2007) *Kontributi i Zhvillimit të Burimeve Njerëzore në Politikën e Migracionit në Shqipëri*. Torino: ETF.

EUROSTAT (2017), Shifrat kryesore për vendet e zgjerimit. Botimet e vitit 2017.

Gëdeshi I. dhe King R. (2021) *Azilkërkuesit e Kthyer Shqiptarë: Dështimet, Sukseset dhe Çka Mund të Arrihen Brenda një Kohe të Shkurtër* (në vazhdim)

Gëdeshi I. dhe King R. (2020) *Azilkërkuesit e kthyer shqiptarë: ri-integrim apo ri-emigrim?* Tiranë: IOM.

Gëdeshi, I. dhe King, R. (2018a) *Trendet e reja në migracionin e mundshëm nga Shqipëria*. Tiranë: Fondacioni F. Ebert.

Gëdeshi I. dhe King R. (2018b) *Studim Kërkimor mbi Fitimin e Trurit: Kthimi i Brain Drain me Diasporën Shqiptare*. Tiranë: UNDP.

Gëdeshi I. (2010) *Kriza Globale dhe Migrimi - Monitorimi i një Kanali Kryesor Transmetimi për Ekonominë Shqiptare*, IOM., UNDP., BB, Tiranë.

Gërmenji, E. dhe Milo, L. (2011) Migrimi i të aftëve nga Shqipëria: ikja e trurit apo përfitimi i trurit? *Revista e Studimeve Ballkanike dhe të Lindjes së Afërt*, Vëllimi 13, Numri 3: 339-357.

Gjypi SH. A. (2018) *Largimi i mjekëve nga Shqipëria*. (Eng: Mjekët që largohen nga Shqipëria) Tiranë: Fondacioni F. Ebert.

QSH (Qeveria e Shqipërisë), *Strategjia Kombëtare për Diasporën Shqiptare, 2021-2025*, Tiranë: 2020.

Qeveria e Shqipërisë (Qeveria e Shqipërisë), *“Strategjia Kombëtare për Administrimin e Migracionit 2019 - 2022”*, Tiranë: 2019.

Qeveria e Shqipërisë (Qeveria e Shqipërisë), *“Strategjia Kombëtare për Diasporën dhe Migracionin 2018–2024”*, Tiranë: 2018a.

Qeveria e Shqipërisë (Qeveria e Shqipërisë), *“Ligji për Diasporën”*, Fletorja Zyrtare, 2018b.

Qeveria e Shqipërisë (Qeveria e Shqipërisë), *“Ligji për Azilin në Republikën e Shqipërisë”*, Fletorja Zyrtare, 2014.

Qeveria e Shqipërisë (Qeveria e Shqipërisë), *Ligji "Ligji për Shtetasit e Huaj" Ligji Nr. 108/2013*, Fletorja Zyrtare, 2013.

Qeveria e Shqipërisë (Qeveria e Shqipërisë), *“Ligji për Emigracionin e Qytetarëve Shqiptarë për Punësim”*, Ligji Nr. 9668/2006 (i ndryshuar).

INSTAT (2021). *Popullsia e Shqipërisë, 1 janar 2021*; Tiranë: INSTAT.

INSTAT (2020a) *Shqipëria në Shifra [Eng: Albania in Figures] 2019*. Tiranë: INSTAT.

INSTAT (2020b) *Diaspora e Shqipërisë në Shifra [Eng: Diaspora Shqiptare në Shifra]*, Tiranë: INSTAT.

INSTAT (2020c) *Popullsia e Shqipërisë [Eng: Population of Albania]*. Tiranë: INSTAT.

INSTAT (2020d) *Gratë dhe Burrat në Shqipëri, 2020*. Tiranë: INSTAT.

INSTAT (2020e) *Tregu i Punës 2019*. Tiranë: INSTAT.

INSTAT (2020f) *Të huajt në Shqipëri [Eng: Foreigner in Albania]*. Tiranë: INSTAT.

INSTAT (2020g) Ndermarrjet e huaja në Shqipëri, 2017-2019. [Eng: Foreign enterprises in Albania, 2017-2019]. Tiranë: INSTAT.

INSTAT (2019) Shqipëria në Shifra [Eng: Albania in Figures] 2018. Tirana: INSTAT.

INSTAT (2015a) Shqipëria në Shifra [Eng: Albania in Figures] 2014. Tiranë: INSTAT.

INSTAT (2015b) Të rinjtë në Shqipëri: sfidat në kohët që ndryshojnë [Youth in Albania: Challenges in Changing Times]. Tiranë: INSTAT.

INSTAT (2015c) Vjetari Statistikor [Eng: Statistical Yearbook] 2010-2014. Tiranë: INSTAT.

INSTAT (2012) Regjistrimi i Popullsisë dhe Banesave 2011. Tiranë: INSTAT.

INSTAT (2002) Popullsia e Shqipërisë në 2001. Rezultatet kryesore të Regjistrimit të Popullsisë dhe Banesave. Tiranë: INSTAT.

INSTAT & IOM (2020) Anketa Kombëtare e Migrimit të Familjeve në Shqipëri. Tiranë: INSTAT dhe IOM

INSTAT & IOM (2014) Migracioni i kthimit dhe ri-integrimit në Shqipëri [Return migration and re-integration in Albania], 2013. Tiranë: INSTAT.

King, R. dhe Gëdeshi, I. (2020a) Migrimi aktual dhe potencial i studentëve nga Shqipëria: një ikje e supozuar e trurit? Tiranë: Fondacioni F. Ebert.

King, R. dhe Gëdeshi, I. (2020b) Trendet e reja në migracionin e mundshëm nga Shqipëria: tranzicioni i migrimit i shtyrë, *Migrimi dhe Zhvillimi*, 9 (2): 131-151.

King, R. dhe Mai, N. (2008) *Jashtë Shqipërisë: Nga migrimi në krizë në përfshirjen sociale në Itali*. New York: Berghahn.

Lavric M., Tomanovic S. dhe Jusic M. (2019) *Studimi i Rinisë Evropë Juglindore 2018/2019*. Friedrich Ebert Stiftung.

Leitner, SM (2021) *Migrimi neto dhe përbërja e tij e aftësive në vendet e Ballkanit Perëndimor midis 2010 dhe 2019: Rezultatet nga një qasje kohorti*, Dokument Pune i wiiw Nr. 197. [Migrimi neto dhe përbërja e tij e aftësive në vendet e Ballkanit Perëndimor midis 2010 dhe 2019: Rezultatet nga një Analizë e Qasjes së Grupit \(wiiw.ac.at\)](#)

Mara I., (2020) *Kërkohen profesionistë të shëndetit: Lëvizshmëria e zinxhirit në të gjithë vendet evropiane*, wiiw Raporti i Kërkimit, Nr. 445, Instituti i Vjenës për Studime Ekonomike Ndërkombëtare (wiiw), Vjenë.

Miluka J., (2008) *Edukimi, Migrimi dhe Tregjet e Punës në Shqipëri: Një Perspektivë Gjinore*. Universiteti Amerikan, Uashington, DC

Nedelkoska L. dhe Khaw N., (2015) *Komuniteti Shqiptar në Shtetet e Bashkuara Profilizimi Statistikor i Shqiptaro-Amerikanëve*. Cambridge: Qendra për Zhvillim Ndërkombëtar në Universitetin e Harvardit, f. Iii.

Rezultatet e OECD (2018) *PISA 2015 në Fokus*

OECD Baza e të dhënave të OECD-së mbi imigrantët në vendet e OECD-së dhe jo në vendet e OECD-së: DIOC [Burimi: Baza e të dhënave të OECD-së mbi imigrantët në vendet e OECD-së dhe jo në vendet e OECD-së: DIOC - OECD](#)

Fletorja Zyrtare e Republikës së Shqipërisë., Ligji Nr. 16/2018 “Për diasporën”, Nr. 56, 2018

Fletorja Zyrtare e Republikës së Shqipërisë., Ligji Nr. 121/2014 “Për azilin në Republikën e Shqipërisë”, Nr. 158, 2014

Fletorja Zyrtare e Republikës së Shqipërisë., Ligji Nr. 108/2013, datë 28.3.2013 “Për shtetasit e huaj”, Nr. 48, 2013

Këshilli i Bashkëpunimit Rajonal (RCC) (2020) Barometri Ballkanik 2020. Raporti Analitik i Opinionit Publik.

Sabadie, JA, Avato, J., Bardak, U., Panzica, F. and Popova, N. (2010) *Migration and Skills. Përvoja e Punëtorëve Migrantë nga Shqipëria, Egjipti, Moldavia dhe Tunizia*. Washington DC: Banka Botërore dhe ETF. <https://open.knoledge.worldbank.org/handle/10986/2421>

Shërbimi Kombëtar i Punësimit (2019), Buletini Statistikor, 2018. [Eng: Statistical Bulletin, 2018] Tiranë

UNDP (2020), Rishikimi i Sistemit të Arsimit dhe Trajnimit Profesional në Shqipëri.

Raporti i Buxhetit të Sektorit të Shëndetësisë UNICEF (2020) (pritet të botohet)

Vullnetari J. (2007) *Migrimi dhe Zhvillimi Shqiptar: Përmbledhje e fjalës së fundit të shkencës*. Dokument Pune Nr. 18, Dokument Pune IMISCOE.

Banka Botërore (2021), *Raporti i Rregullt Ekonomik i Ballkanit Perëndimor Nr. 19*. Rimëkëmbja e nënshtruar. Washington DC: Banka Botërore. <https://open.knoledge.worldbank.org/handle/10986/35509>

Banka Botërore (2020a) *COVID-19 dhe kapitali njerëzor. Azhurnimi Ekonomik i Evropës dhe Azisë Qendrore*. Washington DC: Banka Botërore.

Banka Botërore (2020b) *Raporti ekonomik sistematik për Ballkanin Perëndimor Nr. 18. Një rikuperim i pasigurt*. Washington DC: Banka Botërore.

Banka Botërore (2020c), *Indeksi i Kapitalit Njerëzor 2020 - Shqipëri*, [Shqipëri \(worldbank.org\)](https://open.knoledge.worldbank.org/handle/10986/35509)

Banka Botërore (2020d) *Ndikimi Ekonomik dhe Social i COVID-19, Raporti i Ballkanit Perëndimor Nr. 17*, Uashington; Grupi i Bankës Botërore.

Banka Botërore (2019) *Raport i Rregullt Ekonomik i Ballkanit Perëndimor N. 15. Nevojitet Momenti i Reformës*. Washington DC: Banka Botërore.

Banka Botërore (2016) *Faktet e Migracionit dhe Remitancave 2016*. Washington DC: Banka Botërore.

Banka Botërore (2011) *Faktet e Migracionit dhe Remitancave 2011*. Washington DC: Banka Botërore.

Banka Botërore (2010) *Shqipëria, Axhenda e Re e Rritjes: Një Memorandum Ekonomik në shkallë Vendi*. Washington DC: Raporti i Bankës Botërore Nr.53599-AL.

Banka Botërore (2001) *Financimi, Efikasiteti dhe Barazia në Arsimin Shqiptar*. Raporti teknik i Bankës Botërore Nr. 512. Banka Botërore Washington DC.

Shtojca 1: Metodologjia e qasjes së kohortit

Në përgjithësi nuk ka statistika zyrtare (afatgjata) për migracionin me bazë statistikë të vetë vendit në rastin e Shqipërisë, veçanërisht sa i përket përbërjes së aftësive të migrantëve. Prandaj, të dhënat për migracionin neto të diferencuar sipas aftësive përafrohen dhe llogariten përmes një qasjeje kohorte e cila identifikon dhe ndjek grupet e moshës me kalimin e kohës.

Kjo metodologji novatore mbështetet në idenë se në mungesë të fertilitetit dhe vdekshmërisë, çdo ndryshim i popullsisë është rezultat i migrimit, në mënyrë që dinamika e migrimit të mund të nxirret nga ndryshimet e popullsisë të vëzhguara në statistikat zyrtare. Ai përdor të dhëna të Anketës së Fuqisë së Punës (AFP), modeli me rotacion i së cilës nuk lejon që një person të gjurmohet me kalimin e kohës, por skema e shtresimit dhe peshimit e së cilës lejon identifikimin e grupeve (grupmoshave) përfaqësuese që mund të ndiqen me kalimin e kohës.

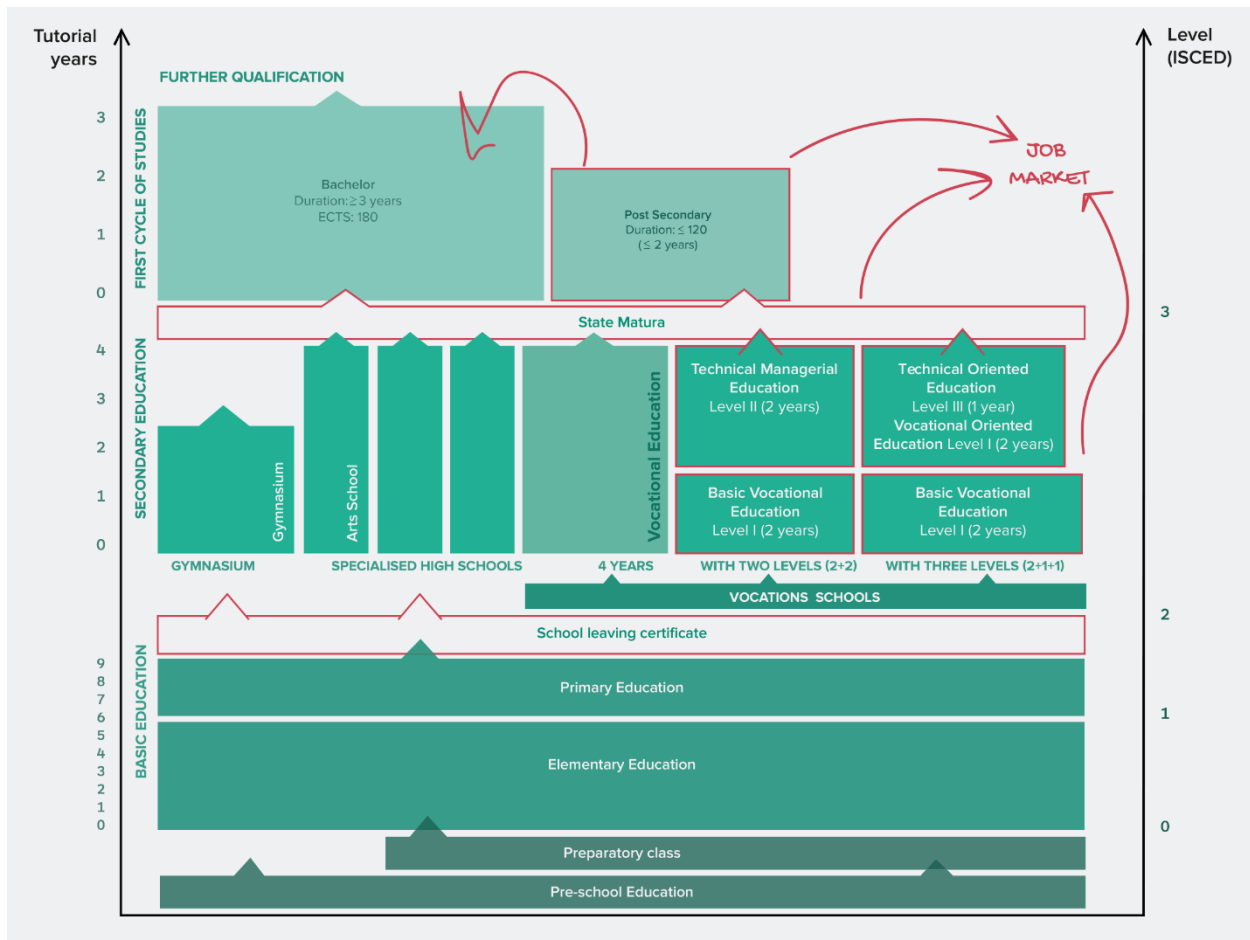
Duke pasur parasysh fertilitetin zero dhe mungesën e vdekshmërisë (substanciale), ndryshimet në madhësinë e një kohorti moshe midis dy viteve radhazi japin një përafrim të mirë të migrimit neto (specifik për kohort) në vit. Në këtë kontekst, rritja e madhësisë së një kohorti moshe është tregues i imigracionit neto, kurse ulja e madhësisë së një kohorti moshe, nga ana tjetër, është tregues i emigracionit neto. Ai përdor të dhëna kombëtare të AFP-së për vitet 2011-2019 dhe përqendrohet tek nën-popullata e personave të moshës 15-39 vjeç e cila karakterizohet nga lindshmëria zero, vdekshmëria e vogël dhe dinamika e fortë e migrimit. Në vitin e parë të periudhës së analizës, kjo popullsi e kampionit ndahet në pesë grupe të ndryshme të moshës pesë-vjeçare: 15-19, 20-24, 25-29, 30-34, 35-39 dhe secili grup më pas ndiqet me kalimin e kohës deri në vitin 2019. Në çdo vit, çdo grup moshohet me një vit dhe përfundimisht, në vitin 2019, është rritur në moshë me 9 vjet. Rezultatet e analizës për periudhën 2012-2019.

Për më tepër, duke filluar nga viti 2011, çdo vit në popullatën e anketës përfshihet një grup i ri të rinjsh të moshës 15 vjeç (të sapoardhurit), i cili moshohet çdo vit me një vit. Secili prej këtyre grupeve të porsaardhur çdo vit nga 2011-shi e tutje (d.m.th. ata që arrijnë moshën 15 vjeç në fazën e hyrjes në anketë në vitin 2011, 2012, etj.) ndiqet dhe llogaritet gjithashtu veçmas në bazë vjetore deri në 2019-ën për t'u garantuar që të gjitha grupmoshat përkatëse, edhe grupet më të reja sesa grupmosha e të moshës pesë-vjeçare të përmendura më sipër (dhe që do të ishin pjesë e fuqisë potenciale të punës) përfshihen në vlerësimin e migrimit neto të këtyre grupmoshave të reja. Për shkak të dinamikës më të fortë të migrimit në vitet e mëvonshme, për secilin nga grupet e sapofutura në anketë analizohen vetëm ata persona që janë 18 vjeç e sipër.

Qasja me bazë kohortin zbatohet për nënpopullatën e personave të moshës 15-39 vjeç, si dhe për ndarje të mëtejshme në katër nivelet e arritjeve arsimore të mëposhtme: i ulët (arsimi i mesëm fillor ose i mesëm i ulët), i mesëm i përgjithshëm (arsimi i mesëm i lartë/gjimnazit) AFP i mesëm (arsimi dhe aftësimi i mesëm i lartë profesional), dhe i lartë (arsimi i lartë).

Në analizën në nivelin më të hollësishëm të arritjeve arsimore/ISCED, ndryshimet komplekse të aftësive/përbërjes arsimore mund të vërehen veçanërisht midis dy grupmoshave më të reja dhe grupeve të sapopërfshira në anketë (d.m.th. atyre nën moshën 25 vjeç). Këto ndryshime shoqërohen me kalimin në nivelet e arsimit të lartë, pasi personat diplomohen nga një prej dy llojeve të arsimit të mesëm dhe ose kalojnë nga niveli i ulët në arsimin e mesëm të përgjithshëm ose në arsimin e mesëm profesional ose diplomohen nga shkolla e lartë, pra kalojnë rrjedhimisht nga shkolla e mesme e përgjithshme ose shkolla e mesme profesionale në shkollën e lartë. Këto kalime në arsim u korrigjuan me anë të statistikave të hollësishme të arsimit në mënyrë që të mos i atribuohen gabimisht migrimit neto.

Shtojca 2: Struktura Arsimore e Shqipërisë

Burimi: UNDP (2020), Rishikimi i Sistemit të Arsimit dhe Trajnimit Profesional në Shqipëri.